

MYKOLO ROMERIO TEISĖS MOKYKLOS
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

KLAUDIJA KAČERGINAITĖ
(TARPTAUTINĖS TEISĖS PROGRAMA)

NEAPYKANTOS KURSTYMO KVALIFIKAVIMAS TARPTAUTINĖJE IR
NACIONALINĖJE PRAKTIKOJE

Qualification of Incitement to Hatred in International and National Practice

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Laurynas Biekša

Vilnius, 2021 m.

TURINYS

ĮVADAS	4
1. NEAPYKANTOS KURSTYMO REGULIAVIMAS TARPTAUTINĖJE IR NACIONALINĖJE PRAKTIKOJE, REGULIAVIMO REIKŠMĖ.....	9
1.1 NEAPYKANTOS KURSTYMO REGULIAVIMAS TARPTAUTINĖJE TEISĖJE.....	9
1.1.1 Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas	9
1.1.2 Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo	10
1.1.3 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija	12
1.1.4 Kiti tarptautinių institucijų dokumentai, svarbūs neapykantos kurstymo reguliavimui ..	13
1.1.5 Europos Sąjungos teisės aktai	15
1.2 NEAPYKANTOS KURSTYMO REGULIAVIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOJE..	16
1.3 NEAPYKANTOS KURSTYMO REGULIAVIMO REIKŠMĖ.....	22
2. NEAPYKANTOS KURSTYMO POŽYMIŲ ĮVERTINIMAS TARPTAUTINĖJE IR LIETUVOS RESPUBLIKOS PRAKTIKOJE, KITŲ INSTITUCIJŲ REKOMENDACIJOSE ..	25
2.1 VIEŠUMO POŽYMIS.....	25
2.2 DISKRIMINACIJOS IR NEGATYVUMO POŽYMAI, NUKREIPTI PRIEŠ TAM TIKRĄ ASMENŲ GRUPĘ	31
2.3 SUBJEKTYVIEJI NEAPYKANTOS KURSTYMO POŽYMAI	46
2.4 PAVOJINGUMO ĮTAKA NEAPYKANTOS KURSTYMO KVALIFIKAVIMUI	57
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	72
LITERATŪROS SĄRAŠAS	75
ANOTACIJA.....	88
SANTRAUKA	90
AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA	92

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ECRI – Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją

ET – Europos Taryba

ES – Europos Sąjunga

EŽTK – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

EŽTT – Europos žmogaus teisių teismas

JT – Jungtinės Tautos (Jungtinių Tautų organizacija)

JT ŽTK – Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis teismas

LGBT - sąvoka, apimanti lesbietes, gėjus, biseksualius ir transseksualius asmenis.

LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

TPPTP – Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas

ĮVADAS

Baigiamojo darbo aktualumas. Neapykantos kurstymo nusikaltimo pavojingumas pasireiškia tuo, kad jo tikslas įžeisti ne vieną asmenį, o visą asmenų grupę. Juo siekiama išskirti rasinius, religinius skirtumus, išryškinant tariamus vienos grupės pranašumus, o kitos grupės netobulumą. Ypatingai svarbu tai, kad tokių idėjų, pareiškimų sklaida skatina susipriešinimą visuomenėje, formuoja klaidingus įsitikinimus apie asmenis, priskiriamus tam tikrai grupei, sukuria nesaugumo jausmą neapykantos kurstymo nusikaltimo aukoms¹. Šių nusikaltimų neišaiškinimas, netinkamas šios nusikalstamos veikos kvalifikavimas skatina aukų nepasitikėjimą valstybės institucijomis. Be išvardintų, egzistuoja ir ne viena kita neigiama tokio reiškinio pusė. David Brax, nagrinėjantis teisės filosofiją ir psichologiją, nurodo, kad išankstiniais nusistatymais paremti nusikaltimai daro didesnę žalą nukentėjusio žmogaus psichologinei būklei, lyginant su kitais nusikaltimais². Taip pat, didelis visuomenės nusistatymas prieš tam tikrais požymiais išsiskiriančias grupes sukelia nesantaiką, kurių mastas gali išaugti iki smurtinių nusikaltimų, arba diskriminacija, išskyrimu grįstų pareiškimų sklaida gali sukelti didelius neramumus valstybės viduje, kaip tai pasireiškė 2020 metais Jungtinėse Amerikos Valstijose judėjimu „Black lives matter“, siekiančiu ginti juodaodžių teises, kuris išplito ir per kitas valstybes. Iš tokių pavyzdžių matyti, kaip svarbu, kad valstybė užtikrintų asmenų lygiateisiškumą, nediskriminavimą, būtų užtikrinamas tinkamas neapykantos kurstymo veikos reguliavimas, neleidžiant įsivyrėti dideliame priešiškumui, nesantaikai visuomenėje.

Lietuvoje esanti situacija, susijusi su neapykantos kurstymu, vadovaujantis Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus, Žurnalistų etikos inspektoriaus pateikiama informacija, nėra gera³, nors ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už šią nusikalstamą veiką, kituose teisės aktuose kaip vertybė įtvirtinamas asmenų lygiateisiškumas, pagarba asmens orumui, apsauga nuo diskriminacijos. Lietuvoje pastebimas didelis išankstinis nusistatymas, neigiamos nuomonės vyraujančios visuomenėje prieš pažeidžiamas grupes⁴. Neapykantos kurstymo veikos reguliavimas valstybėje vis dar vystosi, dėl

¹ „Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, žiūrėta 2020 m. gruodžio 10 d., <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf>

² David Brax ir Christian Munthe, *The philosophy of hate crime anthology*, (University of Gothenburg, 2011), 9-10, žiūrėta 2020 m. gruodžio 10 d., file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/The_Philosophy_of_Hate_Crime_Anthology_Pt_I-libre-2.pdf

³ „Institucinis atsakas į neapykantos kalbos reiškinį Lietuvoje: nepriklausoma apžvalga“, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, žiūrėta 2021 m. balandžio 20 d., <https://lygybe.lt/data/public/uploads/2021/03/institucinis-atsakas-i-neapykantos-kalbos-reiskini-lietuvoje-nepriklausoma-apzvalga.pdf>

⁴ „Concluding observations on the combined ninth and tenth periodic reports of Lithuania“, Committee on the Elimination of Racial Discrimination, žiūrėta 2020 m. gruodžio 15 d., <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/G1915420.pdf>

ko nuolatos reikia grįžti prie šio klausimo, ypač šiuo laikotarpiu, kai Lietuvos Respublikos Seimui sugrįžus prie svarstymų ratifikuoti Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija), ypač suaktyvėjo neapykanta grįstų idėjų sklaida prieš LGBT bendruomenę, dėl kurių asmenys dažnai lieka nenubausti. Šioje srityje vis dar ieškoma sprendimų, 2021 m. Lietuvoje imtasi iniciatyvos užpildyti teisinę spragą - pasiūlytos Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso pataisos, numatant administracinę atsakomybę dėl viešo tyčiojimosi, niekinimo, nukreipto prieš asmenis, išsiskiriančius tam tikru bruožu. Tačiau visuomenėje kilus dideliame pasipriešinimui, iniciatyva dėl pataisų atsiimta, dėl ko pagrindinis teisinis įrankis veiksmingai apsaugoti asmenis nuo neapykantos kurstymo lieka LR BK, kurio tinkamas aiškinimas, taikymas labai svarbus – kadangi asmenys nepripažinti kaltais dėl neapykantos kurstymo pagal LR BK, lieka nenubausti iš vis.

Siekiant, kad Lietuvos Respublika, besilaikydama savo tarptautinių įsipareigojimų, ne tik uždraustų neapykantos kurstymą įstatymais, bet ir realiai galėtų apginti pažeidžiamų grupių interesus, reikia suformuoti vieningą teismų praktiką valstybėje, atitinkančią tarptautinių teisminių institucijų formuojamus standartus. Neapykantos kurstymo nusikalstamų veikų tinkamas kvalifikavimas padidintų pažeidžiamų asmenų pasitikėjimą valstybės institucijoms, jų saugumo jausmą, o asmenų, kurie atlieka išankstinais nusistatymais paremtus pareiškimus, suvokimą, kad jų saviraiškos laisvė nėra neribota, t. y. tiek mažinant socialinę šių nusikaltimų žalą, tiek siekiant ir prevencinių tikslų. Taip pat, platesniu požiūriu - palaikant viešąją tvarką, palaikant taikią bendruomenę, kurioje gerbiamos kiekvieno individo teisės.

Tiriama problema. Ar neapykantos kurstymo požymių nustatymas Lietuvos Respublikos teismų praktikoje pilnai atitinka tarptautinėje praktikoje suformuotus standartus?

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Neapykantos kurstymo požymiai apibrėžiami įvairiose tarptautinių organizacijų rekomendacijose, vadovuose. Taip pat, anksčiau atliktais moksliniais tyrimais siekiama iširti tiek šių nusikaltimų psichologinę pusę, tiek žalą visuomenės funkcionavimui, neapykantos kurstymo pavojingumą ir kt. Siekiant pateikti neapykantos kurstymo požymių aiškinimą, bus remiamasi tokių autorių moksliniais tyrimais, kaip T. McGonagle, analizuojančio neapykantos kurstymą internetinėje erdvėje, politinėje kalboje, Toby Mendel, kuris apibūdino neapykantos kurstymo požymius tarptautinėje praktikoje, Alexander Verkhovsky, kurio atliktame tyrime apibūdinamas neapykantos kurstymo reguliavimas ESBO valstybėse narėse ir kt. Iš ankstesnių Lietuvos Respublikos teismų praktikos tyrimų svarbūs dr. Žanetos Navickienės ir Viliaus Veličkos 2019 m. atliktas tyrimas „Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizės ataskaita“; 2016-2017 metais Valstybinio mokslinių

tyrimų instituto Lietuvos socialinių tyrimų centro užsakymu atliktas tyrimas „Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo vertinimas ir integracijos procesų stebėseną“, kuriame taip pat atlikta Lietuvos teismų praktikos, susijusios su neapykantos kurstymu, analizė, įvertinant, kokie pareiškimai Lietuvos Respublikoje nelaikomi kurstančiais neapykantą. 2020 metais, neapykantos kurstymo tema dr. Žanetos Navickienės ir Kristinos Miliūnės parengta metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, skirta būtent pareigūnų kvalifikacijos kėlimui, kurioje išsamiau nagrinėjama vos keletas naujausių teismų sprendimų pareigūnų mokymo tikslais, išsamiai nenagrinėjant jų atitikties tarptautiniams standartams. Šis tyrimas aktualus tuo, kad neapykantos kurstymo reguliavimas sparčiai vystosi, Europos Žmogaus Teisių Teismas priima naujus sprendimus, kurie reikalauja naujų sprendimų ir nacionalinėje praktikoje. Kadangi neapykantos kurstymo reguliavime, nacionalinėje praktikoje reikalingi pokyčiai, tai šiuo metu aktuali problema, ką rodo ir valstybės institucijų bandymas ieškoti naujų teisinių sprendimų šioje srityje, magistro baigiamajame darbe tiriama, kokius neapykantos kurstymo požymius nustatant Lietuvos Respublikos praktikoje, dar šiek tiek atsiliekiama nuo tarptautinių standartų, kur reikia tobulėti.

Baigiamojo darbo reikšmė. Tyrime pateikta susisteminta informacija, apibūdinant tarptautinius standartus ir analizuojant LR teismų praktiką, išskiriant atskirus nusikalstamos veikos sudėties požymius, gali padėti formuojant vieningą nacionalinių teismų praktiką, atitinkančią tarptautinėje praktikoje suformuotus standartus. Pareiškimai kvalifikuojami kaip neapykantos kurstymas tik nustatant neapykantos kurstymo nusikalstamos veikos požymių visumą, ne vieną iš jų, todėl kiekvieno objektyvaus ir subjektyvaus požymio įvertinimas pagal tarptautinius standartus padės sudaryti bendrą paveikslą apie egzistuojančias neapykantos kurstymo kvalifikavimo problemas. Tyrimo pabaigoje bus pateikiamos išvados ir pasiūlymai, kuriuose bus nurodyti svarbiausi tyrimo rezultatai.

Tyrimo tikslas. Šio tyrimo tikslas - išskirti ir paaiškinti neapykantos kurstymo požymius vadovaujantis tarptautinių teisminių institucijų ir kitų institucijų praktika, rekomendacijomis, bei analizuojant Lietuvos Respublikos praktiką įvertinti, ar nacionaliniuose teismuose suformuotas neapykantos kurstymo nusikalstamos veikos sudėties požymių aiškinimas pilnai atitinka tarptautinę praktiką, bei kur reikėtų tobulinti esamą aiškinimą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nurodyti tarptautinį ir nacionalinį neapykantos kurstymo reguliavimą bei įvertinti, ar Lietuvos Respublika, besilaikydama savo tarptautinių įsipareigojimų, tinkamai

sureguliuoja neapykantos kurstymą įstatymais, taip pat nurodyti neapykantos kurstymo reguliavimo reikšmę.

2. Išanalizuoti, koku būdu pareikšti diskriminaciją, smurtą, išskyrimą ar kitą neapykantą kurstantys pareiškimai tarptautinėje praktikoje yra laikomi viešu neapykantos kurstymu, bei įvertinti, ar Lietuvos praktikoje yra tinkamai nustatomas viešumo požymis.

3. Nurodyti, kokio turinio pareiškimai tarptautinėje praktikoje laikomi neapykantos kurstymu prieš tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę, bei įvertinti, ar Lietuvos Respublikoje esantys reikalavimai pareiškimų turiniui atitinka tarptautinę praktiką.

4. Paašškinti, kaip tarptautinėje praktikoje nustatomas asmens ketinimas, tyčia kurstyti neapykantą prieš tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę, kokios tyčios formos yra reikalaujama ir įvertinti, ar Lietuvos Respublikos teismų praktikoje esantis tiesioginės konkretizuotos tyčios reikalavimas atitinka tarptautinį aiškinimą.

5. Paašškinti, kaip tarptautinėje praktikoje nustatoma tikimybė, kad neapykantą kurstantys pareiškimai gali sukelti neigiamas pasekmes, bei įvertinti, ar Lietuvos Respublikoje teismuose tinkamai vertinama neigiamų pasekmių kilimo grėsmė.

Tyrimo metodika. Tyrime naudojamas dokumentų analizės metodas, siekiant nurodyti tarptautinių sutarčių ir nacionalinės teisės aktų nuostatas, reguliuojančias neapykantos kurstymą, taip pat metodas skirtas pateikti tarptautinių institucijų rekomendacijas neapykantos kurstymo požymių aiškinimui. Analitinis metodas skirtas nagrinėti tarptautinių ir nacionalinių teisminių institucijų praktikai, susijusiai su neapykantos kurstymu. Sisteminis metodas skirtas pateikti kiekvieno neapykantos kurstymo požymio paašškiniui, vadovaujantis teisminių ir kitų institucijų praktika, rekomendacijomis. Taip pat, naudojamas lyginamasis metodas, skirtas palyginti neapykantos kurstymo požymių aiškinimą tarptautinėje ir nacionalinėje praktikoje.

Tyrimo struktūra. Tyrimą sudaro dvi dalys. Pirmoje tyrimo dalyje pateikiamos tarptautinių sutarčių, kurių privalomumą yra pripažinusi Lietuvos Respublika, nuostatos, numatančios pareigą sureguliuoti ir ginti asmenis nuo neapykantos kurstymo, taip pat, pateikiamos neapykantos kurstymo reguliavimui svarbios Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatos. Taip pat, pirmoje tyrimo dalyje nurodoma, kodėl reikšmingas, svarbus neapykantos kurstymo reguliavimas. Antroje tyrimo dalyje analizuojami požymiai, kuriuos nustačius ginčijami pareiškimai pripažįstami neapykantos kurstymu. Ši dalis skirstoma į keturis poskyrius, kurie apima svarbiausius neapykantos kurstymo požymius. Šie požymiai poskyriuose analizuojami įvertinant tarptautinę praktiką, susijusią su atitinkamo požymio

aiškinimu, bei nacionalinę praktiką, kiekvieno poskyrio pabaigoje pateikiamas apibendrinimas, koks yra kiekvieno požymio aiškinimas, ir ar nacionalinėje praktikoje požymio aiškinamas atitinka tarptautinę praktiką.

Ginamasis teiginys: Lietuvos teismų praktika ne visiškai atitinka tarptautinę praktiką dėl neapykantos kurstymo kvalifikavimo.

1. NEAPYKANTOS KURSTYMO REGULIAVIMAS TARPTAUTINĖJE IR NACIONALINĖJE PRAKTIKOJE, REGULIAVIMO REIKŠMĖ

1.1 NEAPYKANTOS KURSTYMO REGULIAVIMAS TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

1.1.1 Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas

Neapykantos kurstyimo reguliavimui svarbūs du straipsniai, įtvirtinti šiame tarptautiniame dokumente - 19 str. ir 20 str. TPPTP 19 str. 2 d. numato, kad „kiekvienas žmogus turi teisę į saviraiškos laisvę; ši teisė apima laisvę nekliudomai ieškoti, gauti ir perteikti visokią informaciją bei idėjas, nepaisant valstybių sienų, žodžiu, raštu arba per spaudą, arba meninėmis išraiškos formomis, arba kitokiais būdais savo nuožiūra“⁵. Apibrėžimas platus, apima visokią informaciją, visokias išraiškos formas. Saviraiškos laisvė nėra neribota, todėl 19 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad „naudojantis šio straipsnio 2 dalyje numatytais laisvėmis atsiranda ypatingos pareigos ir ypatinga atsakomybė. Todėl naudojimasis gali būti tam tikrais atžvilgiais ribojamas, tačiau tik tiek, kiek numato įstatymai ir yra būtina“⁶. Šio straipsnio a) dalis numato, kad saviraiškos laisvė gali būti ribojama kitų asmenų teisėms ir reputacijai gerbti⁷, o b) dalis - valstybės saugumui, viešajai tvarkai, gyventojų sveikatai ar dorovei apsaugoti⁸. Taigi, TPPTP 19 str. 2 dalis įtvirtina asmenims saviraiškos laisvę, o 3 dalis tai, kad ši laisvė nėra neribota ir numato galimybę valstybėms ją riboti 2 ir 3 straipsnio dalyse numatytais atvejais. Taip pat, 20 konvencijos straipsnis papildoma 19–tą ir numato tokias saviraiškos formas, kurių negina saviraiškos laisvė ir joms taikomi apribojimai pagal 19 straipsnio 3 dalį. Iš esmės, 19 str. apibrėžia situacijas, kuomet valstybė gali nustatyti saviraiškos laisvės ribojimus, o 20 str. – kada turi nustatyti.⁹ 20 str. pirmoje dalyje įtvirtinama, kad karo propaganda turi būti draudžiama įstatymu¹⁰. O šio straipsnio antroje dalyje

⁵ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, LRS, žiūrėta 2021 m. sausio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>

⁶ *Ibid*

⁷ *Ibid*

⁸ *Ibid*

⁹ Andrei Richter, „The Relationship between Freedom of Expression and the Ban on Propaganda for War“, iš *European Yearbook on Human Rights*, Wolfgang Benedek ir kt. (Intersentia, 2015), 496. <https://www.osce.org/files/f/documents/c/3/168351.pdf>

¹⁰ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, *op. cit.*

įtvirtinama, kad „kiekvienas tautinės, rasinės ar religinės neapykantos kurstymo atvejis, kai yra skatinama diskriminacija, nesantaika ar smurtas, draudžiamas įstatymu“¹¹.

Tai, kaip valstybės laikosi tarptautinių įsipareigojimų pagal TPPT, prižiūri šio pakto 28 straipsniu įsteigta institucija – Žmogaus teisių komitetas¹². Valstybės, šios tarptautinės sutarties narės, įpareigtos teikti Komitetui ataskaitas apie tai, kokią pažangą padarė, ir kokių sunkumų kyla įgyvendinant pakto nuostatas, o Komitetas teikia šalims rekomendacijas ir pastabas. Taip pat, valstybės, TPPTP šalys, gali teikti pranešimus Komitetui, jei kita TPPTP valstybė narė, pripažinusi Komiteto kompetenciją nagrinėti pranešimus, nevykdo savo įsipareigojimų.¹³ O Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto fakultatyvus protokolą, jei valstybė TPPTP narė yra pripažinusi jam privalomumą, suteikia Komitetui kompetenciją nagrinėti ir privačių asmenų, manančių, kad valstybė pažeidė jiems TPPTP suteiktas teises, pranešimus¹⁴. Komiteto praktika, nagrinėjant pranešimus prieš valstybes TPPTP nares, rekomendacijos ir pastabos, yra labai svarbūs teisiniai šaltiniai saviraiškos laisvės ribų nustatymui, neapykantos kurstymo sampratai, padeda formuoti tinkamą praktiką valstybių narių nacionalinėse institucijose.

1.1.2 Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo

Konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 2 str. numato, kad „valstybės dalyvės smerkia rasinę diskriminaciją ir įsipareigoja visais tinkamais būdais nedelsdamos vykdyti visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo politiką [...]“¹⁵ Šalys, ratifikavusios konvenciją, įsipareigojo persekioti neapykantos kurstymą, neapykantos nusikaltimus ir įvairias neapykantos kalbos formas, taip pat bet kokią organizuotą veiklą, nukreiptą į rasinę diskriminaciją¹⁶. Konvencijos 4 str. a) punkte numatyta pareiga, konvenciją ratifikavusioms valstybėms, baudžiamaisiais įstatymais uždrausti bet koki neapykantos kurstymą „[...] įsipareigoja imtis neatidėliotinių ir veiksmingų priemonių prieš bet koki tokios diskriminacijos kurstymą ar diskriminacinius veiksmus ir, atsižvelgdamos į Visuotinės žmogaus

¹¹ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, *supra note*, 5.

¹² *Ibid*

¹³ *Ibid*

¹⁴ „Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto fakultatyvus protokolą“, LRS, žiūrėta 2021 m. sausio 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174849?jfwid=8oekcfybz>

¹⁵ „Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo“, LRS, žiūrėta 2021 m. sausio 16 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.64266>

¹⁶ Alexander Verkhovsky, *Criminal Law on Hate Crime, Incitement to Hatred and Hate Speech in OSCE Participating States* (The Hague, 2016), 10 <https://www.sova-center.ru/files/books/osce-laws-eng-16.pdf>

teisių deklaracijos principus ir į šios Konvencijos 5 straipsnyje aiškiai išdėstytas teises, inter alia:

a) skelbia įstatymu baudžiamu nusikaltimu idėjų, pagrįstų rasiniu pranašumu ar neapykanta, platinimą, visoki rasiinės diskriminacijos kurstymą, taip pat visus smurto veiksmus ar tokių veiksmų kurstymą prieš kokią nors rasę ar kitos odos spalvos ar tautybės asmenų grupę, taip pat bet koki rasiinės veiklos rėmimą, įskaitant jos finansavimą¹⁷. „Konvencijos Šalims nustatoma daugybė įsipareigojimų užtikrinti teisinį ir praktinį naudojimąsi laisve nuo rasiinės diskriminacijos“¹⁸. Konvencijos dėl visų formų rasiinės diskriminacijos panaikinimo nuostatų laikymąsi valstybėse narėse prižiūri Rasiinės diskriminacijos panaikinimo komitetas¹⁹, kuriam asmuo arba asmenų grupė gali pateikti pranešimą dėl jų teisių pagal šią Konvenciją pažeidimo, jei valstybė yra pripažinusi Komiteto kompetenciją nagrinėti pranešimus. Priimdamas sprendimą (vadinamą nuomone), Komitetas valstybei teikia pasiūlymus ir rekomendacijas.²⁰

Svarbu paminėti, kad LR nėra pripažinusi Komiteto kompetencijos nagrinėti pranešimus, todėl asmenys neturi galimybės pateikti Komitetui individualios peticijos dėl jų teisių pažeidimo prieš Lietuvą²¹. JT Rasiinės diskriminacijos panaikinimo komitetas ragina Lietuvą pripažinti Komiteto kompetenciją nagrinėti individualias peticijas²², taip pat ir ECRI periodiškai rekomenduoja Lietuvai padaryti pareiškimą dėl Konvencijos dėl visų formų rasiinės diskriminacijos panaikinimo 14 str., nes komiteto kompetencijos pripažinimas ir galimybė asmenims reikšti individualias peticijas Lietuvai papildomų, esminių įsipareigojimų pagal konvenciją nesukeltų, nes šiuo metu yra galimybė reikšti individualias peticijas JT ŽTK, o TPPT turi panašias nuostatas dėl rasiinės diskriminacijos, neapykantos kurstymo, kaip ir Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasiinės diskriminacijos panaikinimo. JT Rasiinės diskriminacijos panaikinimo komiteto kompetencijos nagrinėti individualias peticijas pripažinimas rodytų LR įsipareigojimus nuosekliai vykdyti pareigą imtis priemonių dėl rasiinės diskriminacijos panaikinimo, suteiktų asmenims daugiau galimybių ginti savo teises.²³

¹⁷ „Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasiinės diskriminacijos panaikinimo“, *supra note*, 15.

¹⁸ „Human Rights Treaty Bodies - Individual Communications“, United Nations Human Rights office of the high commissioner, žiūrėta 2021 m. sausio 17 d., <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/TBPetitions/Pages/IndividualCommunications.aspx#procedureCERD>

¹⁹ „Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasiinės diskriminacijos panaikinimo“, *op. cit.*

²⁰ „Human Rights Treaty Bodies - Individual Communications“, *op. cit.*

²¹ „Status of Ratification Interactive Dashboard. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination“, United Nations Human Rights office of the high commissioner, žiūrėta 2021 m. sausio 17 d., <https://indicators.ohchr.org/>

²² „Concluding observations on the combined ninth and tenth periodic reports of Lithuania“, *supra note*, 4.

²³ „ECRI report on Lithuania (fourth monitoring cycle)“, European Commission against Racism and Intolerance, žiūrėta 2021 m. sausio 17 d., <https://rm.coe.int/fourth-report-on-lithuania/16808b5878>

1.1.3 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

EŽTK 10 str. 1 d. skelbia, kad „Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Tai teisė laisvai laikyti savo nuomonės, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, valdžios pareigūnų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų“²⁴. Tačiau 10 str. 2 dalis nurodo, kad saviraiškos laisvė nėra neribota „naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai yra susiję ir su pareigomis bei atsakomybe, gali būti priklausomas nuo tam tikrų formalumų, sąlygų, apribojimų ar sankcijų, kurias nustato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje yra būtinos valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises“²⁵. Konvencijos nuostatų laikymąsi valstybėse narėse užtikrina Europos Žmogaus Teisių Teismas²⁶. Pagal Konvencijos 34 str. fiziniai asmenys ar jų grupės, nevyriausybinės organizacijos turi teisę pateikti teismui peticiją, jei mano, kad yra valstybės įsipareigojimų pagal Konvenciją nesilaikymo aukos²⁷.

Didžioji dalis bylų, susijusių su neapykantos kurstymu, EŽTT išnagrinėjama 10 str. kontekste ir įvertinama, ar saviraiškos laisvė peržengė ribas ir prilygsta neapykantos kurstymui prieš tam tikrais požymiais išskiriamą asmenų grupę. Tačiau, kai pareiškėjas savo veiksmais, pareiškimais akivaizdžiai piktnaudžiauja jam EŽTK suteiktomis teisėmis, peticija gali būti atmetama pagal 17 str. „jokia šios Konvencijos nuostata negali būti aiškinama kaip suteikianti kuriai nors valstybei, grupei ar asmeniui teisę vykdyti kokią nors veiklą ar atlikti kokius nors veiksmus, kuriais siekiama panaikinti kokias nors šioje Konvencijoje numatytas teises ir laisves ar jas daugiau apriboti nei numatyta šioje Konvencijoje“²⁸.

Valstybėms, pagal EŽTT praktiką, kyla pareiga užtikrinti veiksmingą teisinę gynybą nuo neapykantos kurstymo nukentėjusiems asmenims. Tais atvejais, kai valstybė šios pareigos nesilaiko, gali būti pripažįstama EŽTK 8 str., taikomo kartu su 13 str. – kuriame numatyta teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę, pažeidimas²⁹. EŽTK 8 str. 1 d. įvirtina, kad „kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“³⁰. Į privataus asmens gyvenimo gerbimo apsaugą gali patekti tokie

²⁴ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, LRS, žiūrėta 2021 m. sausio 19 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>

²⁵ *Ibid*

²⁶ *Ibid*

²⁷ *Ibid*

²⁸ *Ibid*

²⁹ „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. sausio 25 d. <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-200344>

³⁰ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *op. cit.*

asmeniui priskiriami požymiai, kaip etnis identitetas³¹, arba asmens seksualinė orientacija³². Taip pat, kai asmenys nėra veiksmingai ginami valstybės nuo neapykantos kurstymo religiniu pagrindu, gali būti pripažįstamas EŽTK 9 str. – kuris įtvirtina minties, sąžinės ir religijos laisvę, taikomo kartu su 13 str., pažeidimas³³.

1.1.4 Kiti tarptautinių institucijų dokumentai, svarbūs neapykantos kurstymo reguliavimui

Be tarptautinių sutarčių, kurių nuostatos valstybėms sukuria įsipareigojimus, egzistuoja įvairios nevyriausybinės organizacijos, tarptautinių vyriausybinių organizacijų įsteigtos institucijos, kurios pateikia gaires, rekomendacijas valstybėms. Šios rekomendacijos, gairės padeda aiškinti neapykantos kurstymo sampratą.

JT Vyriausiasis žmogaus teisių komisaro biuras yra pagrindinis JT subjektas žmogaus teisių apsaugos srityje. JT Vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras veiklą vykdo siekiant apsaugoti ir skatinti žmogaus teises, įtvirtintas Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, todėl identifikuoja esamas žmogaus teisių problemas, padeda parengti standartus šioje srityje, atlieka mokslinius tyrimus, švietimą žmogaus teisių srityje ir kt.³⁴ Labai svarbus šios institucijos priimtas dokumentas „Rabato veiksmų planas“, kuriuo siekiama rasti pusiausvyrą tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kurstymo. Vadovaujantis pateikiamais kriterijais gali būti nustatoma, kada saviraiškos laivė viršijo ribą, kurią peržengus toks išraiškos būdas turėtų būti laikomas neapykantos kurstymu.³⁵

Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją (ECRI) – ET įsteigta institucija, kurios veiklos sritis – kova su rasizmu, diskriminacija, ksenofobija, antisemitizmu ir netolerancija Europoje. Teisinė ECRI veikla apima šalių stebėseną, santykius su pilietine visuomene bei už lygybę kovojančiomis institucijomis. Šalies stebėsenos metu, ECRI atidžiai analizuoja situaciją

³¹ „Case of Aksu v. Turkey (Applications nos. 4149/04 and 41029/04), 15 March 2012“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. sausio 30 d.,

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22aksu%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-109577%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22aksu%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-109577%22]})

³² „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, *supra note*, 29.

³³ „Case of Karaahmed v. Bulgaria (Application no. 30587/13), 24 February 2015“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. sausio 30 d., [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-152382%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-152382%22]})

³⁴ „Who we are: an overview“, United Nations Human Rights office of the high commissioner, žiūrėta 2021 m. sausio 31 d., <https://www.ohchr.org/EN/AboutUs/Pages/WhoWeAre.aspx>

³⁵ „Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General“, Human Rights Council, žiūrėta 2021 m. sausio 31 d., <https://www.ohchr.org/EN/Issues/FreedomOpinion/Articles19-20/Pages/Index.aspx>

kiekvienoje valstybėje narėje ir teikia rekomendacijas, kaip spręsti bet kokias ten nustatytas rasizmo ir netolerancijos problemas.³⁶ ECRI yra pateikusi bendras rekomendacijas dėl kovos prieš tam tikrus žmogaus teisių pažeidimus, iš kurių yra svarbios kovai su neapykantos kurstymu: ECRI bendrosios politikos rekomendacijos Nr. 1, dėl kovos su rasizmu, ksenofobija, antisemitizmu ir netolerancija³⁷, Nr. 7 dėl nacionalinių teisės aktų kovojant su rasizmu ir rasine diskriminacija³⁸, Nr. 9 dėl kovos prieš antisemitizmą³⁹, Nr. 15 dėl kovos su neapykantos kalba⁴⁰.

Taip pat, svarbų dokumentą, susijusį su neapykantos kurstymu religijos pagrindu, yra priėmusi kita ET institucija - Europos komisija „Demokratija per teisę“ (toliau – Venecijos komisija), kuriame nurodomas santykis tarp neapykantos kurstymo ir religijos laisvės⁴¹. Venecijos komisijos ataskaitoje pateikiamos išvados, rekomendacijos dėl saviraiškos laisvės ir religinio įžeidimo, šventvagystės, neapykantos kurstymo religiniu pagrindu.

Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Demokratiųjų institucijų ir žmogaus teisių biuras (ODIHR) teikia dalyvaujančioms valstybėms pagalbą žmogaus teisių srityje, švietimą, situacijos valstybėje vertinimą⁴², kiekvieną mėnesį pateikia ataskaitas apie neapykantos incidentus valstybėse narėse. Biuro priimti praktiniai vadovai, rekomendacijos, taip pat padeda valstybėms geriau suprasti ir kovoti su neapykantos kurstymu: ekspertų susitikimo ataskaita kovai su neapykantos kurstymu internete⁴³, praktinis vadovas dėl religijos laisvės ir saugumo, kuriame pateikiama aktuali informacija dėl neapykantos kurstymo dėl religijos⁴⁴, taip pat pateikiamos ataskaitos dėl neapykantos incidentų valstybėse narėse ir kt. dokumentai, publikacijos ir rekomendacijos.

³⁶ „European Commission against Racism and Intolerance“, COE, žiūrėta 2021 m. sausio 31 d., <https://rm.coe.int/leaflet-ecri-2019/168094b101>.

³⁷ „ECRI General Policy Recommendation N°1 on combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance“, COE, žiūrėta 2021 m. vasario 02 d., <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.1>

³⁸ „ECRI General Policy Recommendation N°7 (revised) on national legislation to combat racism and racial discrimination“, COE, žiūrėta 2021 m. vasario 02 d., <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.7>

³⁹ „ECRI General Policy Recommendation N°9 on the fight against antisemitism“, COE, žiūrėta 2021 m. vasario 02 d., <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.9>

⁴⁰ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, COE, žiūrėta 2021 m. vasario 02 d., <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.15>

⁴¹ „European Commission for Democracy through Law. Report on the relationship between freedom of expression and freedom of religion: the issue of regulation and prosecution of blasphemy, religious insult and incitement to religious hatred“, COE, žiūrėta 2021 m. vasario 04 d., [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)026-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)026-e)

⁴² „Tolerance and non-discrimination“, OSCE, žiūrėta 2021 m. vasario 04 d., <https://www.osce.org/odihr/tolerance-and-non-discrimination>

⁴³ „Report of the OSCE-ODIHR Expert Meeting. Incitement to Hatred vs. Freedom of Expression: Challenges of combating hate crimes motivated by hate on the Internet“, OSCE, žiūrėta 2021 m. vasario 04 d., <https://www.osce.org/files/f/documents/8/5/68750.pdf>

⁴⁴ *Freedom of Religion or Belief and Security: Policy Guidance* (Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2019), <https://www.osce.org/odihr/429389>

1.1.5 Europos Sąjungos teisės aktai

Vieni iš ES tikslų ir vertybių, kaip numato Europos Sąjungos sutarties 3 str., yra žmonių orumas, lygybė, žmogaus teisių apsauga. Žmogaus teisių apsaugai, kaip vertybei, užtikrinti egzistuoja ne viena regioninė tarptautinė sutartis ir ES institucijų priimti teisės aktai, numatantys valstybėms narėms tikslus, kurių jos turi pasiekti, ir kurie valstybėms sukuria įsipareigojimus, susijusius su neapykantos kurstymu:

ES pagrindinių teisių ir laisvių chartijos 1 str. numato žmogaus orumo gerbimą, o 21 str. draudžia bet kokią diskriminaciją „[...] ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos“⁴⁵.

Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 10 str. įtvirtinama, kad „nustatydamą ir įgyvendindama savo politikos kryptis ir veiksmus, Sąjunga siekia kovoti su bet kokia diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos“⁴⁶. SESV 67 str. 3 d. numato, kad ES „stengiasi užtikrinti aukštą saugumo lygį prevencijos bei kovos su nusikalstamumu, rasizmu ir ksenofobija priemonėmis, taip pat policijos ir teisminių institucijų bei kitų kompetentingų valdžios institucijų veiklos koordinavimo ir bendradarbiavimo priemonėmis, taip pat tarpusavyje pripažįstant teismo sprendimus baudžiamosiose bylose, o prireikus derinant baudžiamuosius įstatymus“⁴⁷.

Svarbus dokumentas kovai su neapykantos kurstymu, diskriminacija, yra 2008 m. Tarybos pamatinis sprendimas dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis. 3 str. 2 dalyje numatyta, kad „kiekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad už 1 straipsnyje nurodytas veikas būtų baudžiama kriminalinėmis sankcijomis, kurias sudarytų laisvės atėmimas, trunkantis ilgiausiai bent 1–3 metus“⁴⁸. 1 str. nurodytos veikos, už kurias turi būti baudžiama, apima „viešą smurto ar neapykantos, nukreiptos prieš asmenų grupę, apibūdinamą pagal rasę, odos spalvą, religiją, kilmę

⁴⁵ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, Eur-Lex, žiūrėta 2021 m. vasario 04 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=GA>

⁴⁶ „Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija“, Eur-Lex, žiūrėta 2021 m. vasario 04 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>

⁴⁷ *Ibid*

⁴⁸ „2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis“, Eur-lex, žiūrėta 2021 m. vasario 04 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32008F0913>

ar tautinę arba etninę kilmę, ar tokiai grupei priklausantį asmenį, kurstyamą⁴⁹, arba viešą pritarimą genocido nusikaltimams, nusikaltimams žmogiškumui⁵⁰.

Įsipareigojimus žiniasklaidos priemonėms, kad jomis nebūtų kurstoma neapykanta, numato Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva. Direktyvos 3 str. 1 d. numato, kad „valstybės narės užtikrina audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų priėmimo laisvę ir savo teritorijoje neriboja jų perdavimo iš kitų valstybių narių dėl priežasčių, kurios patenka į šia direktyva koordinuojamas sritis“. Tačiau 6 str. įtvirtinta, jog valstybės narės turi užtikrinti, „[...] kad jų jurisdikcijai priklausančių žiniasklaidos paslaugų teikėjų audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos nekurstytų neapykantos dėl rasės, lyties, religijos ar pilietybės“⁵¹.

1.2 NEAPYKANTOS KURSTYMO REGULIAVIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Pirmiausiai, neapykantos kurstyimo reguliavimas Lietuvoje išplaukia iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau ir – Konstitucija), kurios 21 str. skelbia, kad „draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes“⁵². LR Konstitucinis Teismas 2019-11-01 nutarime yra nurodęs, kad valstybė, tik besivadovaudama pagarba kiekvieno žmogaus orumui, gali būti laikoma iš tiesų demokratine⁵³. Konstitucijos 29 str. skelbia, kad „žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“⁵⁴. Šiuo straipsniu įtvirtinama nediskriminavimo, lygiateisiškumo principai. O jau minėtame LR Konstitucinio teismo nutarime, teismas nurodo, kad asmens diskriminavimu 29 str. nurodytais pagrindais, kartu

⁴⁹ „2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis“, *supra note*, 48.

⁵⁰ *Ibid*

⁵¹ „2010 m. kovo 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytą tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo“, Eur-Lex, žiūrėta 2021 m. vasario 04 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32010L0013>

⁵² „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, LRS, žiūrėta 2021 m. vasario 06 d., <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>

⁵³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „dėl užsieniečių teisinės padėties“ 43 straipsnio 1 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Nr. KT3-N1/2019“, LR KT, žiūrėta 2021 m. vasario 06 d., https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2019/01/2019-01-11_kt3-n1.pdf

⁵⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *op. cit.*

yra žeminamas ir diskriminuojamo žmogaus orumas⁵⁵. Taigi, žmogaus nediskriminavimo principas yra numatytas atskiru straipsniu, tačiau žmogaus teisių pažeidimas jį diskriminuojant, pagal LR Konstitucinio teismo doktriną, pažeistų ir žmogaus teisę į orumą.

Konstitucijos 25 str. įtvirtina teisę turėti ir laisvai reikšti savo įsitikinimus. Tačiau šis straipsnis taip pat numato, kad „laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija“⁵⁶. LR Konstitucinis teismas yra išaiškinęs, kad draudimas skleisti tokią informaciją yra absoliutus, kadangi tokie nusikalstami veiksmai neapima konstitucinės informacijos laisvės, kaip ir karo propagandos skleidimas. Įstatymų leidėjas, pagal Konstituciją, turi užtikrinti tokį reguliavimą, kuriuo būtų veiksmingomis priemonėmis užkirstas kelias šioms nusikalstamoms veikoms, kuriomis, prisidengiant informacijos laisve, kėsiamasi į kitas Konstitucijoje įtvirtintas laisves, vertybes.⁵⁷ Taigi, tiek iš tarptautinių sutarčių, kurias yra ratifikavusi Lietuvos valstybė, tiek iš LR Konstitucijos atsiranda reikalavimas, kad veiksmai, kuriais kurstoma diskriminacija, priešiškus prieš tam tikrais požymiais išsiskiriančią asmenų grupę, būtų sureguliuotas įstatymais.

LR lygių galimybių įstatymo paskirtis – „[...] užtikrinti, kad būtų įgyvendintos LR Konstitucijoje įtvirtintos žmonių lygios teisės, bei uždrausti bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų“⁵⁸. Kaip įgyvendinamos šio įstatymo nuostatos, prižiūri lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba⁵⁹. Neapykantos kurstymas – pati sunkiausia diskriminacijos forma, ir nors Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba tirti skundų dėl neapykantos kurstymo negali, tačiau deda didelį indelį vykdant įvairias švietimo, prevencijos kampanijas šiuo klausimu⁶⁰.

LR visuomenės informavimo įstatymo, kurio paskirtis nustatyti „[...] viešosios informacijos rinkimo, rengimo, skelbimo ir platinimo tvarką, viešosios informacijos rengėjų,

⁵⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „dėl užsieniečių teisinės padėties“ 43 straipsnio 1 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Nr. KT3-N1/2019“, *supra note*, 53.

⁵⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note*, 52.

⁵⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutarimas Nr. KT14-N6/2019, dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. sausio 12 d. nutarimo Nr. XIII-1022 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos sudarymo ir pavedimo jai atlikti Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos valdymo, finansinės ir ūkinės veiklos parlamentinį tyrimą“ (su 2018 m. rugsėjo 20 d. pakeitimu) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LR KT, žiūrėta 2021 m. vasario 06 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1931/content>

⁵⁸ „Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. vasario 06 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.222522>

⁵⁹ *Ibid*

⁶⁰ „Birutė Sabatauskaitė: neapykantą kurstantys komentarai nėra tik pasikarsčiavimas“, Lygių galimybių inspektoriaus tarnyba, žiūrėta 2021 m. vasario 06 d., <https://www.lygybe.lt/lt/birute-sabatauskaite-neapykanta-kurstantys-komentarai-nera-tik-pasikarsciavimas>

skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų ir jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę“⁶¹. 19 str. 3 straipsnio punkte įtvirtinama, kad neskelbtina informacija, kuria „kurstomas karas ar neapykanta, tyčiojimas, niekinimas, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų“⁶². Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų vykdymą prižiūri žurnalistų etikos inspektorius⁶³, kuris nagrinėja suinteresuotų asmenų skundus ir pareiškimus dėl jų teisių pažeidimų skelbiant informaciją, atlieka visuomenės informavimo priemonių stebėseną ir kitas funkcijas⁶⁴. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba turi daugiau įgaliojimų šioje srityje, nei Lygių galimybių inspektoriaus tarnyba. Ši institucija Lietuvoje vykdo daugiausiai įvairių švietimo seminarų, paskaitų, mokymų, kampanijų bei vykdo ir bendrus projektus su LR Lygių galimybių kontrolieriaus inspektoriaus institucija neapykantos kurstymo prevencijos klausimais, o per 2019 m. žurnalistų etikos inspektoriaus institucija pateikė teismui 13 išvadų dėl galimo neapykantos kurstymo⁶⁵. Žurnalistų etikos inspektorius atlieka tyrimus ir savo iniciatyva, pvz. 2019-06-05 sprendimas dėl krikščioniškosios kultūros instituto vykdomos kampanijos prieš „Baltic pride“ eitynes, kuriose dalyvauja LGBT bendruomenės asmenys, kovojantys už savo teises. Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimu pripažinta, kad lankstinukų leidimas, kuriuose nurodoma, kad jais kreipiamasi į žmones dėl „gausėjančios homoseksualų ir transseksualų propagandos bei jų viešo demonstravimosi, kurį visi esame priversti stebėti“⁶⁶, kad „dėl šios propagandos labiausiai kenčia mūsų mažiausieji. Dar labiau jie nukentės, jei homoseksualams bus leista įsivaikinti. Turime nuo to apsaugoti vaikus“⁶⁷ ir kitais pareiškimais skatina diskriminuoti, išreiškia išankstinį nusistatymą prieš LGBT bendruomenę ir pažeidžia Visuomenės informavimo įstatymo 19 str. 1 d. 3 punktą. Krikščioniškosios kultūros institutui paskirtas įspėjimas.⁶⁸

Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos veikla, siekiant prevencinių tikslų, užkertant kelią neapykantos kurstymui, yra skatinama - ECRI rekomenduoja suteikti šiai institucijai ir

⁶¹ „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. vasario 07 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/MEIOcawvts>

⁶² *Ibid*

⁶³ *Ibid*

⁶⁴ *Ibid*

⁶⁵ „Žurnalistų etikos inspektorė: kritika, žodžio laisvė ir neapykantos kalba nėra tas pats“, ŽEIT, žiūrėta 2021 m. vasario 07 d., <http://zeit.lt/lt/naujienos/zurnalistu-etikos-inspektore-kritika-zodzio-laisve-ir-neapykantos-kalba-nera-tas-pats/566>

⁶⁶ „Žurnalistų etikos inspektorius sprendimas dėl krikščioniškosios kultūros instituto vykdomos kampanijos prieš „Baltic pride“ eitynes: platintais lankstinukais viešai paskleistos informacijos bei kki.lt/portfolio/peticija/ esančios viešosios informacijos“, ŽEIT, žiūrėta 2021 m. vasario 07 d., <http://www.zeit.lt/data/public/uploads/2019/06/gm-kki.pdf>

⁶⁷ *Ibid*

⁶⁸ *Ibid*

didesnius įgaliojimus taikant griežtesnes sankcijas tokios informacijos skleidėjams⁶⁹. Tačiau EŽTT byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą teismas nurodo, kad tokiais atvejais, kai yra išreiškiami atviri raginimai vykdyti išpuolius prieš asmenų fizinį ir psichinį vientisumą (šios bylos atveju – prieš homoseksualius asmenis, aut. pastaba), nuo šių išpuolių asmenys turi būti apginami baudžiamosios teisės. Todėl byloje Vyriausybės pareikšti prieštaravimai, kad pareiškėjai galėjo kreiptis į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą dėl įžeidžiančių komentarų pašalinimo iš interneto, nėra pagrįsti, nes tokiais atvejais tai nebūtų tinkama asmenų teisių gynimo priemonė.⁷⁰ Taigi, Žurnalistų etikos inspektoriaus institucijos veikla Lietuvoje yra svarbus įrankis kovoje su neapykantos kurstymu žiniasklaidoje, tačiau ne visuomet tinkama institucija ginti pažeistas asmenų teises.

Neapykantos kurstymas, kaip draudžiama veika, už kurią numatyta baudžiamoji atsakomybė, įtvirtinta LR baudžiamojo kodekso XXV skyriuje „nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei“⁷¹. Šios nusikalstamos veikos aiškinimui svarbus dokumentas LR Generalinės prokuratūros parengtos gairės „Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“⁷², kuriose išdėstyti svarbiausi neapykantos kurstymo požymiai, jų aiškinimas. Šiose metodinėse rekomendacijose remiantis EŽTT praktika, pateikiamos gairės, kuriomis vadovaujantis įvertinus neigiamo pobūdžio pareiškimus, galima nustatyti neapykantos kurstymą prieš tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę.⁷³ Nors ir rekomendacijose pateikiami EŽTT praktikoje suformuoti kriterijai, tačiau ne itin plačiai analizuojama Lietuvos teismų praktika, nenurodomos nacionalinėje praktikoje esančios neapykantos kurstymo kvalifikavimo problemos. Taip pat, nėra pateikiamų nuorodų, kaip laviruoti tarp Lietuvos teismų praktikos ir LR Generalinės prokuratūros rekomendacijų, dėl ko gali tapti neaišku, kuo pareigūnui vadovautis tiriant neapykantą kurstančius pareiškimus – rekomendacijomis, ar Lietuvos teismų praktika, kuriuose esantis aiškinimas ne visuomet sutampa.

Tai, kad LR neapykantos kurstymas yra kriminalizuotas, yra tinkamai įvykdyti tarptautiniai įsipareigojimai pagal Konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo

⁶⁹ „ECRI Report on Lithuania (fifth Monitoring Cycle)“, COE, žiūrėta 2021 m. vasario 07 d., <https://rm.coe.int/fifth-report-on-lithuania/16808b587b>

⁷⁰ „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, *supra note*, 29.

⁷¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, LRS, žiūrėta 2021 m. vasario 09 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>

⁷² „Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, Lietuvos Respublikos prokuratūra, žiūrėta 2021 m. vasario 09 d., https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf

⁷³ *Ibid*

ir 2008 m. Tarybos pamatinį sprendimą dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis. Tarybos pamatinio sprendimo preambulės 10 p. nurodo, kad valstybei narei neužkertamas kelias „priimti nacionalinės teisės nuostatas, pagal kurias 1 straipsnio 1 dalies c ir d punktai būtų taip pat taikomi nusikaltimams, nukreiptiems prieš asmenų grupę, apibūdinamą pagal kitus kriterijus nei rasė, odos spalva, religija, kilmė ar tautinė arba etninė kilmė, pavyzdžiui, pagal socialinę padėtį ar politinius įsitikinimus“⁷⁴. Kiekvienoje valstybėje gali būti susiklosčiusios skirtingos saugomos socialinės grupės, atsižvelgiant į tos valstybės kultūrą, istoriją ir kitas aplinkybes. Todėl LR BK numato platesnį pagrindų, dėl kurių gali būti skatinama neapykanta, sąrašą. LR BK 170 str. 1 d. įtvirtinama, kad dalykų laikymas, platinimas, kuriais „tyčiojasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų arba kurstoma smurtauti, fiziškai susidoroti su tokia žmonių grupę ar jai priklausančiu asmeniu“⁷⁵, užtraukia baudą, ar areštą arba laisvės atėmimą iki 1 metų. LR BK 170 str. 2 dalis numato atsakomybę tam, „kas viešai tyčiojosi, niekino, skatino neapykantą ar kurstė diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį [...]“⁷⁶, 3 str. dalis – už viešą kurstymą smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupę ar jai priklausančiu asmeniu.⁷⁷ Pagal neapykantos kurstymo nusikalstamos veikos objektą – lygiateisiškumą ir sąžinės laisvę⁷⁸, LR BK prie šių nusikalstamų veikų priskiriama ir 169 str. – „diskriminavimas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės“⁷⁹, 170¹ str. – „grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimas ir veikla“⁸⁰, ir 171 str., kuris numato atsakomybę dėl trukdymo atlikti religines apeigas, religines iškilmes. Taip pat, tarptautinių teisminių institucijų formuojamoje praktikoje, saviraiškos laisvės apsauga neapima ir išraiškos, kuria iškreipiami, neigiami ar aukštinami karo nusikaltimai, nusikaltimai žmogiškumui – tokie kaip genocidas ir pan.⁸¹. Kaip nusikalstama veika pritarimas genocidui, karo nusikaltimams numatyta ir 2008 m. Tarybos pamatinio sprendimo 1 str. c) punkte.⁸² Todėl, LR BK 170² str. taip pat draudžia veiksmus, kuriais pritariama, neigiama, šturkščiai menkinami ir pan. tarptautinių teisminių institucijų

⁷⁴ „2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis“, *supra note*, 48.

⁷⁵ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *supra note*, 71.

⁷⁶ *Ibid*

⁷⁷ *Ibid*

⁷⁸ Ikitiesminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *supra note*, 72.

⁷⁹ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *op. cit.*

⁸⁰ *Ibid*

⁸¹ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

⁸² „2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis“, *op. cit.*

pripažinti įvykusiais karo nusikaltimai, nusikaltimai žmogiškumui. Tačiau LR BK karo propagandos skleidimas nėra kriminalizuojamas, kaip tai įtvirtinama TPPTP 20 str. - karo propagandos skleidimas turi būti draudžiamas įstatymu⁸³, bei kaip tai nurodoma LR Konstitucinio teismo doktrinoje - karo propagandos skleidimas neginamas konstitucinės informacijos laisvės⁸⁴. Taip pat, iki 2017 m. skiriamųjų pagrindų, dėl kurių prieš asmenis gali būti kurstoma neapykanta, paniekinimas, smurtas sąrašas, įtvirtintas LR BK, buvo siauresnis, tačiau buvo išplėstas ir papildytas amžiaus ir neįgalumo pagrindais⁸⁵. Bet dar 2016 m. ECRI rekomendacijose Lietuvai buvo nurodyta, kad į baudžiamąjį įstatymą turėtų būti įtraukta ir daugiau skiriamųjų pagrindų, tokių kaip lytinė tapatybė, odos spalva – bet tas dar nebuvo padaryta⁸⁶.

Vis dėl to, formalus neapykantos kurstymo draudimo įstatymais reikalavimas, numatytas tarptautinėse sutartyse, Lietuvos Respublikoje įgyvendintas⁸⁷. EŽTT praktikoje sureguliuota įstatymais – reiškia, kad „norma turi būti suformuluota pakankamai tiksliai, kad pilietis galėtų reguliuoti savo elgesį ir sugebėtų numatyti pagrįstus padarinius, kuriuos gali sukelti tam tikras veiksmas⁸⁸. Tačiau „daugelyje įstatymų neišvengiamai pateikiami terminai, kurie didesniu ar mažesniu mastu yra neaiškūs ir kurių aiškinimas ir taikymas yra praktikos klausimai“⁸⁹, todėl svarbiausias įrankis, kovoje su neapykantos kurstymu, yra tinkamos teismų praktikos formavimas, tokių nusikaltimų tyrimas, veiksmų, kuriais kurstoma diskriminuoti, smurtauti, paniekinti ir kt. kvalifikavimas pagal LR BK 169 – 171 str. EŽTT sprendime Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, nors ir nurodoma, kad LR BK 170 str. norma yra veiksminga Konvencijos 13 str. prasme, tačiau buvo sukritikuota Lietuvos teismų ir institucijų praktika dėl neapykantos kurstymo nusikaltimų, susijusių su neapykantos kurstymu prieš homoseksualius asmenis, tyrimo, pareiškimų vertinimo⁹⁰. Taigi, antroje šio tyrimo dalyje bus analizuojama, kodėl neapykantos

⁸³ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, *supra note*, 5.

⁸⁴ „Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. sausio 12 d. nutarimo Nr. XIII-1022 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos sudarymo ir pavedimo jai atlikti Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos valdymo, finansinės ir ūkinės veiklos parlamentinį tyrimą“ (su 2018 m. rugsėjo 20 d. pakeitimu) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *supra note*, 57.

⁸⁵ „Baudžiamojo kodekso 169, 170 ir 170(1) straipsnių pakeitimo įstatymo projektas“, LRS, žiūrėta 2021 vasario 09 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d7ee8c30147a11e7b6c9f69dc4ecf19f>

⁸⁶ „Alternative report. Prepared for the Committee on the Elimination of Racial Discrimination. On the occasion of its review of Lithuania’s ninth to tenth periodic reports of States parties under the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial“, Europos žmogaus teisių fondas, žiūrėta 2021 m. vasario 09 d., https://lt.efhr.eu/download/CERD-shadow-report_EFHR_LCHR_2019.04.04.pdf

⁸⁷ Katažyna Mikša, Monika Guliakaitė ir Tomas Vytautas Raskevičius, *Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba: situacijos Lietuvoje apžvalga* (Europos Žmogaus teisių fondas, 2020), EFHR, žiūrėta 2021 m. vasario 09 d. <https://lt.efhr.eu/2020/12/10/neapykantos-nusikaltimai-ir-neapykantos-kalba-situacijos-lietuvoje-apzvalga/>

⁸⁸ „Case of Delfi AS v. Estonia (Application no. 64569/09), 16 June 2015“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 10 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-155105%22%5D%7D>

⁸⁹ *Ibid*

⁹⁰ „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, *supra note*, 29.

kurstymo požymių nustatymas nacionalinių teismų praktikoje ne visuomet atitinka tarptautinę praktiką.

1.3 NEAPYKANTOS KURSTYMO REGULIAVIMO REIKŠMĖ

Nors tarptautinėse sutartyse ir įtvirtinama galimybė valstybėms riboti saviraiškos laisvę⁹¹, ir net pareiga drausti saviraišką⁹², kuri kursto neapykantą, smurtą diskriminaciją, bet neapykantos kurstymo apibrėžimas tarptautinėse sutartyse nepateikiamas. Nesant vieningo apibrėžimo, netinkamas neapykantos kurstymo aiškinimas gali tapti valstybių naudojama priemone per daug apriboti saviraiškos laisvę. JT Vyriausiasis žmogaus teisių komisaras pabrėžia, kad saviraiškos laisvės apribojimai neturi saugoti institucijų, religinių grupių nuo kritikos, nes saviraiškos laisvė turi apimti ir atviras diskusijas, kritiką, nuomones, jei tai nepuoselėja neapykantos. Vienintelis tikslas, ribojant saviraišką, turi būti apsauga etninėms, religinėms ir kt. grupėms, prieš kurias nukreipiama neapykanta.⁹³ Taip pat, ECRI pabrėžia, kad įstatymai, skirti uždrausti neapykantos kurstymui valstybėse, turi būti kruopščiai aiškinami ir taikomi, o ribojimai turėtų būti naudojami tik kraštutiniais atvejais⁹⁴.

Tokios pat nuomonės laikosi ir EŽTT, kurio praktikoje nurodoma, kad saviraiškos laisvė gina ne tik tokią informaciją, kuri yra priimama palankiai, bet ir tokią, kuri gali šokiruoti, įžeisti, trikdyti. Bet, vadovaujantis EŽTK 10 str. 2 dalimi, saviraiškos laisvei gali būti taikomos išimtys, tačiau bet kokie apribojimai saviraiškos laisvei turi būti griežtai paaiškinami, ir turi būti nustatyta įtikinama apribojimų būtinybė. Kadangi saviraiškos laisvė yra demokratinės visuomenės pamatas, jos pažangos pagrindas.⁹⁵ Panašios pozicijos laikosi ir JT ŽTK nurodydamas, „kad saviraiškos laisvė apima net ir saviraišką, kuri gali būti vertinama kaip labai įžeidžianti“⁹⁶, bei reikalauja griežtai įrodyti bet kokių saviraiškos laisvės ribojimų būtinybę⁹⁷. Taigi, saviraiškos laisvė, net ir šokiruojanti, įžeidžianti, pašiepianti turi būti saugoma valstybėse, kadangi tai yra demokratijos pagrindas ir ribojimai saviraiškos laisvei gali būti taikomi tik įtikinamai įrodant jų būtinybę.

Iš kitos pusės, valstybėms kyla pareiga apsaugoti asmenis, prieš kuriuos nukreipiama diskriminacija, išankstinėmis nuostatomis, neapykanta grįstos idėjos, o „ECRI reguliariai

⁹¹ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note*, 24.

⁹² „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, *supra note*, 5.

⁹³ „Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General“, *supra note*, 35.

⁹⁴ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

⁹⁵ „Case of Atamanchuk v. Russia (Application no. 4493/11), 11 February 2020“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 10 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-200839%22%5D%7D>

⁹⁶ „Human Rights Committee case of Mohamed Rabbah, A.B.S and N.A. v. Netherlands (communication No. 2124/2011), 14 July 2016“, OHCHR, žiūrėta 2021 m. vasario 11 d. <https://juris.ohchr.org/Search/Details/2153>

⁹⁷ *Ibid*

rekomenduoja ET valstybėms narėms priimti veiksmingas teisinės priemonės, skirtas kovoti su rasizmu ir rasine diskriminacija⁹⁸. Pareiga valstybėms veiksmingai apsaugoti asmenis nuo neapykantos kurstymo kyla iš tarptautinių sutarčių. Byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą EŽTT pripažino, kad dėl diskriminuojančio, atlaidaus valdžios institucijų požiūrio į išreikštus autorių komentarus, pareiškėjai neturėjo galimybės į veiksmingą jų teisių gynimą, dėl ko pažeistas EŽTK 13 str.⁹⁹ Be to, panašiai formuojama ir JT ŽTK praktika, dėl iš TPPTP 20 str. valstybėms kylančios pozityvios pareigos ginti nukentėjusių asmenų teises. Byloje Mohamed Rabbæ prieš Nyderlandus komitetas nurodė, kad 20 straipsnio 2 dalis valstybėms narėms ne tik nustato oficialų įpareigojimą priimti neapykantos kurstymą draudžiančius teisės aktus, bet ir nustatyti veiksmingą skundų pateikimo tvarką ir tinkamas sankcijas už šiuos veiksmus¹⁰⁰. Be to, pareigą tirti galimai neapykantą kurstančius pareiškimus numato ir Konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. JT rasinės diskriminacijos komiteto byloje Saada Mohamad Adan prieš Daniją nagrinėta situacija, kai Danijos institucijos nepradėjo tyrimo dėl politikės pareiškimo apie somaliečių atliekamą lytinių organų žalojimą, kai šie veiksmai buvo priskirti visai žmonių grupei, ir ją žeidžiantys. Valstybė turėjo pradėti tyrimą ir nustatyti, ar tokie pareiškimai prilygsta rasinei diskriminacijai. Todėl, veiksmingo tyrimo valstybėje neatlikimas, pažeidė asmens teisę pagal Konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 6 str. – teisę į veiksmingą apsaugą ir teisinės apsaugos priemones.¹⁰¹

Taigi, neapykantos kurstymo reguliavime turi būti subalansuota teisė į saviraiškos laisvę ir valstybių pareiga veiksmingai apsaugoti asmenis nuo neapykantos kurstymo. Kaip nurodo JT Komitetas dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, pažeidžiamų asmenų apsauga nuo neapykantos kurstymo, nėra tiesiog saviraiškos laisvės apribojimas pažeidžiamų asmenų naudai, nes asmenys, turintys apsaugą nuo neapykantos kurstymo, taip pat naudojasi saviraiškos teise ir laisve nuo diskriminacijos, naudodamiesi šia teise. Rasistinė neapykanta gali pakenkti ir laisvam žodžiui, pažeidžiamus asmenis nutildyti. Ryšys tarp rasinės diskriminacijos draudimo ir saviraiškos laisvės turėtų būti suvokiamas, kaip vienas kitą papildantys, o ne taip, kad vienam iš jų suteikus prioritetą, kitas yra sumenkinamas.¹⁰² Valstybės turi rasti pusiausvyrą tarp šių dvejų

⁹⁸ „ECRI General Policy Recommendation N°7 (revised) on national legislation to combat racism and racial discrimination“, *supra note*, 38.

⁹⁹ „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, *supra note*, 29.

¹⁰⁰ „Human Rights Committee case of Mohamed Rabbæ, A.B.S and N.A. Netherlands (communication No. 2124/2011), 14 July 2016“, *supra note*, 96.

¹⁰¹ „Saada Mohamad Adan v. Denmark, Communication No. 43/2008, CERD opinion, 13 August 2010“, OHCHR, žiūrėta 2021 m. vasario 12 d., <https://juris.ohchr.org/Search/Details/1724>

¹⁰² „Committee on the Elimination of Racial Discrimination General recommendation No. 35. Combating racist hate speech“, OHCHR, žiūrėta 2021 m. vasario 12 d., <https://www.refworld.org/docid/53f457db4.html>

laisvių. Todėl, reikia nustatyti lūžio tašką, kuriame diskusijos, ginčai ar kritika virsta neapykantos kalba¹⁰³.

LR teisės aktai taip pat numato asmenims saviraiškos laisvę iš vienos pusės, iš kitos - teisę į orumą, lygiateisiškumą. Teismų praktikoje pabrėžiama, kad „pagrindžiant baudžiamąją atsakomybę už veikas, kurios gali būti vertinamos kaip vienos ar kitos formos piktnaudžiavimas teise į saviraiškos laisvę, būtina ne tik atsižvelgti į EŽTT praktiką aiškinant Konvencijos 10 straipsnį, bet ir laikytis baudžiamojoje justicijoje taikomų asmens kaltumo nustatymo standartų: nustatyti tiek objektyvius, tiek subjektyvius nusikalstamos veikos sudėties požymius“¹⁰⁴. Tai įtvirtinama ir LR BK 2 str. 4 d. „pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį“¹⁰⁵. Dažniausiai LR teismuose nusikaltimai prieš asmenų lygiateisiškumą kvalifikuojami pagal LR BK 170 straipsnį. Šios nusikalstamos veikos „objektyviaja puse sudaro aktyvūs veiksmai – tam tikro turinio vieši pareiškimai neapibrėžtam asmenų ratui“¹⁰⁶. Padarymo būdas - viešumas¹⁰⁷, pareiškimuose turi būti išreiškiamas neigiamas asmens nusistatymas prieš LR BK 170 str. skiriamaisiais požymiais išskirtus asmenis ir nustatoma subjektyvioji nusikalstamos veikos pusė – tyčia¹⁰⁸. Galiausiai įvertinama, koks pavojus kyla įstatymo saugomos vertybėms dėl išsakytų pareiškimų ar atliktų veiksmų¹⁰⁹. Taigi, kitoje tyrimo dalyje, siekiant nustatyti, ar LR teismų praktikoje nustatomų nusikalstamos veikos požymių aiškinimas, tiriant galimai neapykantą kurstančius pareiškimus, atitinka tarptautinius standartus. Kiekvienas iš požymių bus aptariamasis ir įvertinamas atskirai, pirmiausiai nurodant, koks atitinkamo neapykantos kurstymo požymio aiškinimas formuojamas tarptautinėje praktikoje, ir kaip šie požymiai aiškinami LR teismuose.

¹⁰³ Tarlach McGonagle, „The Council of Europe against online hate speech: Conundrums and challenges“, Universiteit van Amsterdam, žiūrėta 2021 m. vasario 12 d., <https://dare.uva.nl/search?identifier=7333f349-e2ed-4f38-9196-55484dc9ec4c>

¹⁰⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 06 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293-788/2018“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. vasario 13 d. <https://eteismai.lt/byla/278248162686377/2K-293-788/2018?word=vilius%20sutkus>

¹⁰⁵ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *supra note*, 71.

¹⁰⁶ Armanas Abramavičius ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*, (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009), 248.

¹⁰⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 d. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. vasario 13 d., <https://eteismai.lt/byla/176249212814226/2K-677/2012>

¹⁰⁸ Abramavičius, *op. cit.*, 248-249.

¹⁰⁹ „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-452-898/2019“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. vasario 13 d. <https://eteismai.lt/byla/25205509039906/1A-452-898/2019>

2. NEAPYKANTOS KURSTYMO POŽYMIŲ ĮVERTINIMAS TARPTAUTINĖJE IR LIETUVOS RESPUBLIKOS PRAKTIKOJE, KITŲ INSTITUCIJŲ REKOMENDACIJOSE

2.1 VIEŠUMO POŽYMIS

Viešumo požymio įvertinimas tarptautinėje praktikoje

ECRI bendrosios politikos rekomendacijoje Nr. 7 nurodoma, kad išraiškos, kuria kurstoma neapykanta, smurtas prieš tam tikrą asmenų grupę, reiškimas viešai – vienas esminių požymių, reikalingų taikant baudžiamąją atsakomybę dėl neapykantos kurstymo¹¹⁰. ECRI taip pat pabrėžia, kad reikalavimas dėl pareiškimo viešo pobūdžio neturėtų būti pernelyg sunkiai įvykdomas, nes tam tikrais atvejais būna išvengiama baudžiamosios atsakomybės dėl rasistinio elgesio, kadangi nelaikoma, kad tai buvo atlikta viešai. Pavyzdžiui, viešo pareiškimų pobūdžio sąlyga turėtų būti įvykdyta tais atvejais, kai rasistinio pobūdžio pareiškimai išsakomi neonacių organizacijų susitikimų metu, arba kuriais keičiamasi internetiniuose diskusijų forumuose.¹¹¹ Vertinant, ar idėjos paskleistos viešai, reikėtų atsižvelgti į tokias aplinkybes, kaip: ar neapykantą kurstantys pareiškimai buvo platinami ribotoje aplinkoje, specifinei auditorijai, ar jie buvo prieinami ir skirti plačiajai visuomenei arba keliems asmenims viešoje vietoje, taip pat nesvarbu ar atviroje, viešoje vietoje, ar prieinamas su bilietu (pvz. meno galerijoje, teatre ar kt.)¹¹².

EŽTT byloje M'Bala M'Bala prieš Prancūziją, pareiškėjas surengė spektaklį, kuriame maskuojantis komedija, buvo išreiškiama parama holokausto neigimui, demonstruojamas antisemitizmas. Atsižvelgiant į prieštaraujančią EŽTK ideologiją, kuri buvo palaikoma spektaklio metu, pareiškėjo peticija atmesta pagal EŽTK 17 straipsnį, šiuo atveju pareiškimai nebuvo skirti plačiajai auditorijai, tačiau spektaklis buvo viešas, nes buvo surengtas stadione, stebint auditorijai.¹¹³ Taip pat, EŽTT byloje Norwood prieš Didžiąją Britaniją pareiškėjas pakabino plakatą savo pirmame aukšte esančio buto lange, kuriuo visą musulmonų religinę grupę susiejo su sunkiu teroro aktu, ir tokio plakato pakabinimas namo lange buvo laikomas viešu išpuoliu prieš

¹¹⁰ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

¹¹¹ „ECRI General Policy Recommendation N°7 (revised) on national legislation to combat racism and racial discrimination“, *supra note*, 38.

¹¹² ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, (London, Free Word Centre, 2012), 38, <https://www.refworld.org/pdfid/50bf56ee2.pdf>

¹¹³ „Decision of Dieudonné M'BALA M'BALA against France (Application no. 25239/13), 20 October 2015“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 14 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-160358%22%5D%7D>

šių asmenų grupę¹¹⁴. Taigi, kad asmens pareiškimai, veiksmai ar kita išraiška būtų laikomi viešais, jie turi būti skirti tam tikrai auditorijai, nesvarbu, ar tai prieinama visiems viešai, ar kažkokiam asmenų ratui viešoje vietoje. Privatūs pokalbiai, atsižvelgiant į asmens privatumą, neturėtų būti vertinami kaip neapykantos kurstymas¹¹⁵. Juo labiau, kad kaip nurodo Alexander Verkhovsky, pagrindinė šios nusikalstamos veikos sąvoka yra ne neapykantos kurstymas, o būtent viešas neapykantos kurstymas, kadangi šio nusikaltimo pavojus kyla ne dėl pačios netolerancijos apraiškos, o dėl kitų asmenų paskatinimo imtis pavojingų veiksmų, arba pavojingų veiksmų kilimo grėsmės¹¹⁶.

Vertinant kalbos viešumą reikia atsižvelgti ir į tai, kokios sklaidos priemonės yra naudojamos, ar neapykantą kurstančios idėjos patalpintos viename lankstinuke, ar transliuojama pagrindinėse žiniasklaidos priemonėse¹¹⁷. Kuo platesnė, tikslingesnė yra viešo neapykantos kurstymo auditorija, tuo jis tampa pavojingesnis¹¹⁸. Nemaža dalis neapykantos kurstymo atvejų įvykdoma per įvairias žiniasklaidos, visuomenės informavimo priemones, internete. Venecijos komisija į tai atkreipia dėmesį ir nurodo: „aplinkybė, kad žinutė, pavyzdžiui, buvo paskleista per žiniasklaidą, turi ypatingą svarbą, atsižvelgiant į galimą atitinkamos terpės poveikį“¹¹⁹. Dar didesnę pavojų kelia garso ir vaizdo žiniasklaida, kadangi „garso ir vaizdo žiniasklaida turi galimybę perteikti vaizdus, kurių spausdinimo laikmenos nepajėgia suteikti“¹²⁰.

Vertinant internetinę erdvę EŽTT nurodo, kad „šmeižikiškos ir kitos aiškiai neteisėtos kalbos, įskaitant neapykantą ir smurtą kurstančią kalbas, gali būti paskleistos kaip niekada anksčiau, visame pasaulyje, per kelias sekundes, o kartais jos gali būti nuolat prieinamos internete“¹²¹, o tokiu būdu paskleistų neigiamo turinio pranešimų rizika žmogaus teisėms gali būti didesnė, net ir už skelbiamą paprastos spaudos¹²². Dėl interneto prieinamumo, galimybės dideliame žmonių ratui matyti įvairius pareiškimus, ECRI nurodo „akivaizdu, kad daugeliu atvejų internetas turėtų būti laikomas viešąja erdve“¹²³. Taip pat, EŽTT, vertindamas neapykantą kurstančių

¹¹⁴ „Decision as to the admissibility of Mark Anthony Norwood against the United Kingdom (Application no. 23131/03), 16 November 2004“, žiūrėta 2021 m. vasario 14 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-67632%22%7D>

¹¹⁵ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 37.

¹¹⁶ Alexander Verkhovsky, *supra note*, 16: 12.

¹¹⁷ „European Commission for Democracy through Law. Report on the relationship between freedom of expression and freedom of religion: the issue of regulation and prosecution of blasphemy, religious insult and incitement to religious hatred“, *supra note*, 41.

¹¹⁸ Alexander Verkhovsky, *op. cit.*, 79

¹¹⁹ *Ibid*

¹²⁰ „Case of Jersild v. Denmark (Application no. 15890/89), 23 September 1994“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d.,

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22Jersild%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-57891%22%7D>

¹²¹ „Case of Delfi AS v. Estonia (Application no. 64569/09), 16 June 2015“, *supra note*, 88.

¹²² *Ibid*

¹²³ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

komentarų parašymą populiariame socialiniame tinkle, nurodė, kad ir vieno komentaro, ypač jeigu jame yra skatinama susidoroti, smurtauti, turėtų būti vertinamas rimtai¹²⁴. Taip pat, ir privataus asmens komentaras po internetinių naujienų straipsniu EŽTT praktikoje buvo įvertintas kaip viešas neapykantos kurstymas¹²⁵. Taigi, vertinant priemones, kuriomis yra paskleistas neigiamo pobūdžio pareiškimas, reikia įvertinti, kad socialiniuose tinkluose, kituose portaluose, televizijoje paskleistos žinutės neretai tampa matomos dideliam asmenų ratui, dėl ko tokiu būdu išreikštas pareiškimas, daugeliu atveju, turi būti vertinamas kaip viešo pobūdžio.

Apibendrinant, viešo pobūdžio reikalavimas turėtų būti įgyvendintas, kai diskriminaciją, smurtą priešiškamą kurstantys pareiškimai pasiekiami plačiajai visuomenei, kažkokiam ratui asmenų viešoje vietoje, renginyje¹²⁶. Atsižvelgti reikia ir į priemones, kuriomis neapykantą kurstantys pareiškimai išreiškiami, pavyzdžiui, kai pareiškimai paskleidžiami internete, televizijoje, atsižvelgiant į jų prieinamumą dideliam žmonių ratui, dažniausiai, jie turėtų būti laikomi viešo pobūdžio.

Viešumas, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymis, Lietuvos Respublikos praktikoje

LR Generalinės prokuratūros rekomendacijose nurodoma, kad „kvalifikuojant veikas pagal BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalis, 170² straipsnį, viešumas, kaip veikos padarymo būdas, yra būtinas nusikalstamos veikos sudėties požymis“¹²⁷. Tačiau neapykantos kurstymo atveju viešumas turėtų būti „[...] suprantamas kiek siauriau nei viešosios tvarkos pažeidimo atveju, kai vieša vieta laikoma bet kuri vieta, į kurią gali laisvai patekti kiti asmenys“¹²⁸. LAT praktikoje viešumo požymis aiškinamas taip, kad „šios veikos turi būti padarytos viešais pareiškimais plačiam neapibrėžtam žmonių ratui, nukreiptais prieš žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį [...]“¹²⁹. Panašiai viešumo požymis aiškinamas ir Rusijos Federacijos baudžiamojo įstatymo komentare, kur nurodoma, kad pareiškimai turi būti paskleisti neapibrėžtam skaičiui žmonių, reiškia, pateikiamas ne siaurame rate, ir literatūroje nurodoma, kad tokia formuluotė pakankamai

¹²⁴ „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, *supra note*, 29.

¹²⁵ „Decision Carl Jóhann Lilliendahl against Iceland (Application no. 29297/18), 12 May 2020“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 16 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5B%22001-203199%22%5D%5D%7D>

¹²⁶ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

¹²⁷ „Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *supra note*, 72

¹²⁸ *Ibid*

¹²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2018“, ETeismas, žiūrėta 2021 m. vasario 17 d. <https://eteismai.lt/byla/132265600987849/2K-91-976/2018>

neaiški, kadangi „galima išsiųsti laišką keliems tūkstančiams labai konkrečių žmonių, esančių adresų knygoje, ir kreiptis į neapibrėžtą, bet labai siaurą geriančių bičiulių ratą bare, tačiau nė trupučio nėra akivaizdu, kuris iš šių teiginių reiškia didesnę pavojų visuomenei“¹³⁰. Alexander Verkhovsky nurodo, kad daugelio valstybių jau baudžiamuosiuose įstatymuose, tokių kaip Liuksemburgo, Belgijos, išsamiai apibrėžiama, kas tai yra viešas neapykantos kurstymas. Pavyzdžiui, Belgijos baudžiamasis kodeksas detalizuoja, kad viešu pareiškimu bus laikoma viešose vietose, susirinkimuose atlikti pareiškimai. Taip pat, ir nebūtinai viešoje vietoje atlikti pareiškimai, kai toje vietoje yra nors keli asmenys, turintys teisę ten lankytis, būti, taip pat ir pareiškimai atlikti bet kurioje kitoje vietoje, kurioje buvo nukentėjęs asmuo ir liudininkai. Viešu pareiškimu bus laikomi ir kiti dokumentai, simboliai, iliustracijos ir pan. kurie buvo platinami, perduodami, viešai rodomi.¹³¹ Tačiau normalu, kad įstatymas gali ir neapimti visų situacijų, kurios laikomos viešu neapykantos kurstymu, todėl tai turi būti detalizuojama praktikoje¹³². Pastebėtina, kad viešumo požymis Lietuvos teismų praktikoje detaliam neaiškinamas, tik nurodoma, kad teismuose yra įvertinama, ar pareiškimai buvo paskleisti vienam ar keliems asmenims, pvz. tik keletui asmenų dalyvavusių diskusijoje, ar prieinamas plačiam, įvairiam visuomenės ratui¹³³, taip įvertinant veikos pavojingumą, tad plačiau paskleistas pranešimas visuomet bus vertinamas pavojingesniu.

Analizuojant konkrečias situacijas, nacionaliniai teismai viešumo reikalavimą dažnai lako įgyvendintu, kai pareiškimas prieinamas kažkokiam asmenų ratui viešoje vietoje. Pavyzdžiui, byloje Nr. 1A-531-530/2017 buvo sprendžiamas klausimas dėl asmenų atsakomybės pagal LR BK 170 str., kurie prekybos centro automobilių stovėjimo aikštelėje, tiek rasistiniais pareiškimais, tiek veiksmais – apnuogindami užpakalius, reiškė žeminančius pareiškimus kitos tautybės asmeniui, liepė važiuoti iš jų šalies ir kt., bandė suduoti smūgius. Teismas, nustatydamas būtinąją šios nusikalstamos veikos padarymo būdą – viešumą, nurodė, kad nusikalstama veika padaryta viešoje vietoje, stebint kitiems automobilių stovėjimo aikštelėje esantiems asmenims, siekiant pažeminti, diskriminuoti kitos tautybės asmenį.¹³⁴ Taigi, kaip ir nurodoma ECRI rekomendacijose, buvo prieinama kažkokiam asmenų ratui viešoje vietoje¹³⁵.

LR didžioji dalis neapykantos kurstymo nusikalstamų veikų padaroma internetinėje erdvėje. Teismų vertinimu, pareiškimai internetinėje erdvėje, paprastai laikomi viešais, jei ir

¹³⁰ Alexander Verkhovsky, *supra note*, 16: 44

¹³¹ *Ibid*

¹³² *Ibid*

¹³³ „Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. gegužės 19 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1-155-334/2016“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. vasario 18 d. <https://eteismai.lt/byla/53929303364439/1-155-334/2016>

¹³⁴ „Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-531-530/2017“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. vasario 18 d. <https://e-teismai.lt/byla/87520175886177/1A-531-530/2017>

¹³⁵ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

nenustatoma kitų nusikalstamos veikos sudėties požymių ir asmuo išteisinamas. Byloje Nr. 1A-131-579/2019 asmuo socialiniame tinkle „Facebook“, grupėje, kurioje buvo reiškiamos prieš homoseksualius asmenis nukreiptos mintys, parašė komentarą „isnaikinsim“. Teismas nurodo, kad „byloje nustatyta, kad A. J. socialiniame tinkle „Facebook“ sukurtoje viešojo paskyroje (-) parašė komentarą „Isnaikinsim“¹³⁶, taigi pareiškimai buvo laikomi viešo pobūdžio. Taip pat, LAT, vertindamas parašytus komentarus po straipsniu populiarus naujienų portalas „15min“ tinklalapyje, nurodė, kad tai yra viešas tinklalapis, dėl ko laikoma, kad komentaruose rašomi pareiškimai apie rusų tautybės asmenis, kviečiant prieš juos smurtauti, yra viešas neapykantos kurstymas¹³⁷. Kitose, panašaus pobūdžio, bylose, kai nagrinėjami pareiškimai socialiniuose tinkluose, komentarų skiltyje po straipsniais, teismas tokius pareiškimus, suderinamai su tarptautine praktika, vertina kaip viešo pobūdžio.

Tačiau byloje Nr. 1A-33-491/2017, kai miesto tarybos posėdžio metu, tarybos narys išreiškė žydų tautinės mažumos atstovus žeidžiančius, istorinių faktų neatitinkančius pareiškimus – kad žydų policija Holokausto metu Lietuvoje šaudė žydus, išteisinant pareiškimų autorių, greta kitų argumentų teismas nurodė, kad „pasisakymas buvo skirtas konkrečioms asmenims – miesto tarybos posėdyje dalyvavusiems politikams“¹³⁸. Tačiau, kaip prokurorė nurodo apeliaciniame skunde, posėdyje dalyvavo ir kiti pašaliniai asmenys, taip pat ir žiniasklaidos atstovai, kurie vėliau tarybos nario kalbą pavišino žiniasklaidoje¹³⁹, taigi kalba, atsižvelgiant į šias aplinkybes, turėtų būti laikoma vieša – nes buvo skirta tam tikram žmonių skaičiui viešame miesto tarybos posėdyje, taip pat, žiniasklaidos dalyvavimas irgi leidžia asmenims tikėtis, kad pareiškimai vėliau gali tapti prieinami plačiajai visuomenei.

Kitu atveju, ikiteisminio tyrimo metu nebuvo nustatytas asmens ketinimas viešai kurstyti rasinę neapykantą – kai telefonu žurnalistui duotame interviu, Lietuvos krepšinio federacijos prezidentas Vladas Garastas, sulaukęs klausimo ar Kauno „Žalgirio“ krepšinio klubas ugdo jaunos žaidėjas, pareiškė: „neugdo, kas ten ką ugdo, juodašikniai žaidžia. Kur Kalnietis, kur Andriuškevičius? Pasėdi ant suolo, ir nėra. Ką, jūs nesuprantat, kas vyksta? Viskas sukurta aplink tuos užsieniečius [...]“¹⁴⁰. Taip pat, „Dabar tas negras, kuris žaidžia „Žalgiryje“. Aš jį išvaryčiau

¹³⁶ „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019“, ETeismai, Žiūrėta 2021 m. vasario 18 d. <https://e-teismai.lt/byla/122595490995132/1A-131-579/2019>

¹³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 03 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206-693/2017“, ETeismai, Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://eteismai.lt/byla/6682716879730/2K-206-693/2017>

¹³⁸ „Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-33-491/2017“, ETeismai, Žiūrėta 2021 m. vasario 18 d. <https://eteismai.lt/byla/245568924737911/1A-33-491/2017>

¹³⁹ *Ibid*

¹⁴⁰ Šarūnas Sodonis, „Žmogaus teisės ir sportas“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2012), 19,

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjH6bDI>

iš karto¹⁴¹. Tačiau ikiteisminis tyrimas dėl šių pareiškimų buvo nutrauktas, nes žurnalistas neįspėjo V. Garasto, kad pokalbis bus įrašomas ir skelbiamas viešai, ir jis teigė susidaręs klaidingą nuomonę, kad žurnalistas tik domisi jo asmenine nuomone, todėl nepagalvojęs sukritikavo atskirų žaidėjų žaidimą¹⁴². Interviu ėmęs žurnalistas nurodė, kad tai nebuvo pirmas kartas, kai jam telefonu duotas V. Garasto interviu buvo skelbiamas internete¹⁴³, taip pat, iš V. Garasto žodžių: „jūs nepradėkite ginčytis, nieko nesuprasdamas apie krepšinį. Ką jūs man aiškinat? Aš pats ten dirbau dešimt metų ir žinau, ką reikia daryti. O jūs neturite ką veikti ir išvedinėjat kažką savo redakcijoj“¹⁴⁴ akivaizdu, kad jis suprato, jog bendrauja ne su paprastu žmogumi, o būtent su žurnalistu. Pareiškimų viešumo požymis neturėtų būti per sunkiai įvykdomas¹⁴⁵, ir jeigu jie buvo prieinami ir skirti plačiajai visuomenei arba keliems asmenims viešoje vietoje, taip pat nesvarbu ar buvo platinami atviroje, viešoje vietoje, ar prieinamas su bilietu (pvz. meno galerijoje, teatre ar kt.), tai turėtų būti laikoma viešais pareiškimais¹⁴⁶. Dėl šių priežasčių tiek žurnalistui duoto interviu metu, tiek miesto tarybos posėdžio metu išsakytos idėjos turėtų būti laikomos viešo pobūdžio, kadangi vienu atveju buvo skirti auditorijai, dalyvaujantiai posėdyje, o kitu atveju – idėjos išsakytos žurnalistui interviu metu, kurios akivaizdu, kad bus paviešintos. Toks vertinimas gali būti nulemtas ir ne itin aiškaus viešumo požymio aiškinimo teismų praktikoje.

Taigi, atsižvelgiant į ECRI, Venecijos komisijos rekomendacijas ir EŽTK praktiką dėl to, kas gali būti laikoma viešais pareiškimais, LR teismuose tinkamai įvertinama, kad viešais pareiškimais laikoma ne bet kokie viešoje vietoje atlikti pareiškimai, o tik tie, kurie skirti kažkokiam žmonių ratui¹⁴⁷ – pavyzdžiui, idėjos paskleistos internete arba tam tikram asmenų ratui viešoje erdvėje¹⁴⁸. Taip pat, Lietuvos teismų praktikoje, kaip ir EŽTT praktikoje, internete pareikšti neapykantą kurstantys pareiškimai laikomi viešo pobūdžio. ECRI taip pat pabrėžia, kad reikalavimas dėl pareiškimo viešo pobūdžio neturėtų būti pernelyg sunkiai įvykdomas¹⁴⁹. Tačiau

[gPzvAhXSK3cKHdrqBoIQFjAQegQIBxAD&url=https%3A%2F%2Fvb.mruni.eu%2Fobject%2Felaba%3A2050415%2F2050415.pdf&usg=AOvVaw3MEAoDuRrIbVjlXZ5aBB7t](https://www.delfi.lt/verslas/medija/del-ziniasklaidos-publikaciju-vgarastas-kreipesi-i-etikos-sargus.d?id=19524783)

¹⁴¹ Mindaugas Jackevičius, „Dėl žiniasklaidos publikacijų V. Garastas kreipėsi į etikos sargus“, Delfi, žiūrėta 2021 m. balandžio 19 d. <https://www.delfi.lt/verslas/medija/del-ziniasklaidos-publikaciju-vgarastas-kreipesi-i-etikos-sargus.d?id=19524783>

¹⁴² Sodonis, *supra note*, 140: 19.

¹⁴³ „Dėl žiniasklaidos publikacijų V. Garastas kreipėsi į etikos sargus“, *op. cit.*

¹⁴⁴ *Ibid*

¹⁴⁵ ECRI General Policy Recommendation N°7 (revised) on national legislation to combat racism and racial discrimination“, *supra note*, 38.

¹⁴⁶ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 38.

¹⁴⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 03 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206-693/2017“, *supra note*, 137.

¹⁴⁸ „Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-530/2017“, *supra note*, 134.

¹⁴⁹ „ECRI General Policy Recommendation N°7 (revised) on national legislation to combat racism and racial discrimination“, *op. cit.*

LAT nurodomas pareiškimų viešumo reikalavimo apibrėžimas „plačiam neapibrėžtam žmonių ratui“¹⁵⁰ gali palikti neaiškumą, todėl praktikoje yra situacijų, kai žurnalistui telefonu duotas interviu nebuvo laikytas viešu pareiškimu, nors asmuo turėjo pagrįstai tikėtis, kad interviu bus pavišintas, arba viešame miesto tarybos posėdyje, dalyvaujant žiniasklaidai, išsakyti teiginiai, laikomi tik išsakytais konkrečiam politikų ratui¹⁵¹, kas pagal tarptautinių institucijų rekomendacijas, praktiką galėtų būti laikomi viešais pareiškimais, nes buvo prienami kažkokiam asmenų ratui.

2.2 DISKRIMINACIJOS IR NEGATYVUMO POŽYMIAI, NUKREIPTI PRIEŠ TAM TIKRĄ ASMENŲ GRUPĘ

Diskriminacijos ir neapykantos požymiai tarptautinėje praktikoje

Neapykanta turėtų būti suprantama kaip proto būsena, kuriai būdingos intensyvos ir iracionalios priešiškos, susierzinimo emocijos, nukreiptos prieš tam tikrą asmenų grupę dėl to, kad jie turi tam tikrų faktinių ar tariamų požymių¹⁵². Todėl, JT Vyriausiasis žmogaus teisių komisaras Rabato veiksmų plane pabrėžia, kad kalbos turinys yra vienas iš kritinių neapykantos kurstymo elementų, kuriuos svarsto teismai¹⁵³. Vertinant asmens veiksmų, pareiškimų turinį, turi būti matomas kurstymas diskriminuoti, smurtauti, išskirti asmenis dėl jų priklausymo tam tikrai asmenų grupei¹⁵⁴. Sąvoką „kurstymas“ institucijos turi vertinti kaip „vienos ar kelių išraiškos formų naudojimą - būtent asmens ar asmenų grupės menkinimo, neapykantos ar niekinimo propagavimą, skatinimą“¹⁵⁵, taip pat tai apima ir bet kokią priekabiavimą ar grasinimus, įžeidinėjimus, neigiamus stereotipus, t. y. įsitikinimus apie asmenų grupės savybes, kai į juos visus žiūrima prastai, neatsižvelgiant į konkrečias asmens ar asmenų savybes¹⁵⁶.

¹⁵⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2018“, *supra note*, 129.

¹⁵¹ „Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-33-491/2017“, *supra note*, 138.

¹⁵² *ARTICLE 19: 'Hate Speech' Explained* (London: Free Word Centre, 2015), 10. <https://www.article19.org/data/files/medialibrary/38231/Hate-Speech'-Explained---A-Toolkit-%282015-Edition%29.pdf>

¹⁵³ „Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General“, *supra note*, 35.

¹⁵⁴ *Ibid*

¹⁵⁵ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

¹⁵⁶ *Ibid*

Asmenys, prieš kuriuos reiškiami neigiamo pobūdžio pareiškimai, gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai įvardijami, gali būti nužmoginami, pavyzdžiui, vadinami vabzdžiais, gyvūnais, kenkėjais ar panašiai, taip sukuriant užuominas į smurtą¹⁵⁷. EŽTT byloje Jersild prieš Daniją, žurnalistas buvo nuteistas dėl per televiziją transliuoto filmo, kuriame buvo imtas interviu iš rasistinės jaunų žmonių grupuotės „Greenjackets“. EŽTT pripažino, kad pažeista žurnalisto saviraiškos laisvė, nes jis neturėjo tikslo skatinti neapykantos prieš juodaodžius ir imigrantus, tačiau teismas nurodė, kad pačių „Greenjackets“ narių pareiškimai neabejotinai žeidžiantys. Juodaodžiai interviu metu buvo lyginami su beždžionėmis, vadinami gyvūnais, teigiama, kad jie ne žmonės, taip pat buvo neigiamai pasisakoma apie imigrantus valstybėje, jie kaltinami nusikaltimais ir kita.¹⁵⁸ Tai pavyzdys, kaip žmonės gali būti nužmoginami, lyginami su gyvūnais, ir tokia kalba turi būti smerkiama, kadangi taip sumenkinami, diskriminuojami asmenys.

Prie neapykantos kurstymo priskiriama ir pripažintų įvykusiais genocido, nusikaltimų žmogiškumui ar karo nusikaltimų viešas neigimas, pritarimas jiems ar pasmerkimas rasistiniais tikslais¹⁵⁹. Tarptautinis Holokausto atminimo aljansas yra nurodęs apibrėžimą, nors ir teisiškai neįpareigojantį, tačiau detalizuojantį, kokie pareiškimai laikomi Holokausto neigimu ar iškreipimu, ir turi būti neleidžiami nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu. Pirmiausia, tai abejonės, kad Holokaustas įvyko, neigimas, kad žydų tautos naikinimui buvo naudojamos dujų kameros, kankinimai, masinis šaudymas ar pan., kaltinimai, kad žydai sukūrė arba perdėjo Holokaustą, jo pateisinimas, rodymas kaip teigiamo dalyko, aukų skaičiaus mažinimas, kitų tautų ar etninių grupių kaltinimas dėl koncentracijos stovyklų įkūrimo ir pan.¹⁶⁰ Tokios nuomonės reiškimas pripažįstamas neapykantos kurstymu ir EŽTT, nes „nusikaltimų žmonijai paneigimas yra viena iš rimčiausių rasinio šmeižto ir neapykantos jiems kurstymo formų. Šio tipo istorinių faktų paneigimas ar perrašymas pakerta vertybes, kuriomis grindžiama kova su rasizmu ir antisemitizmu, ir kelia rimtą grėsmę viešajai tvarkai. Tokie veiksmai nesuderinami su demokratija ir žmogaus teisėmis“.¹⁶¹

Vertinant patį išraiškos turinį, vadovaujantis Rabato veiksmų planu, gali būti įvertinama, kiek pasirinktoje išraiškoje egzistuoja kurstymas diskriminuoti, smurtauti, išskirti

¹⁵⁷ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 10.

¹⁵⁸ „Case of Jersild v. Denmark (Application no. 15890/89), 23 September 1994“, *supra note*, 120.

¹⁵⁹ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *op. cit.*

¹⁶⁰ „Working Definition of Holocaust Denial and Distortion“, International Holocaust Remembrance Alliance, žiūrėta 2021 m. vasario 19 d. https://www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/ihra_working_definition_of_holocaust_denial_and_distortion_final.pdf

¹⁶¹ „Decision of Garaudy v. France [translation-extract] (Application no. 65831/01), 24 June 2003“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 22 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22appno%22:%5B%2265831/01%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22ADMISSIBILITY%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-23829%22%5D%7D>

asmenis dėl jų priklausymo tam tikrai asmenų grupei, argumentų formą, stilių, pobūdį arba pusiausvyrą tarp išdėstytų argumentų¹⁶². Nuo to, kiek tiesiogiai rasistinės ir kt. mintys reiškiamos, gali priklausyti kiek įtaigi, kokią įtaką išraiška gali turėti kitiems asmenims¹⁶³, todėl tinkamas turinio įvertinimas padeda nustatyti ir kiek grėsminga pasirinkta išraiška. EŽTT savo praktikoje nurodo, kad reikia nustatyti ar teiginiai, teisingai interpretuojami ir įvertinami tiesioginiame ar platesniame kontekste, galėtų būti vertinami kaip tiesioginis arba netiesioginis raginimas smurtauti, ar kaip smurto, neapykantos, netolerancijos pagrindimas¹⁶⁴. EŽTT byloje Pavel Ivanov prieš Rusiją laikraščio įkūrėjas leido straipsnių ciklą, vaizduojantį žydus kaip blogio šaltinį Rusijoje. Žydų tautybės asmenys buvo nurodomi, kaip rengiantys sąmokslą prieš Rusijos žmones, neturintys teisės į tautinį orumą, buvo raginama pašalinti juos iš socialinio gyvenimo.¹⁶⁵ Šių pareiškimų negalima suprasti niekaip kitaip, kaip tik šios grupės asmenų neužslėptą menkinimą, skatinimą juos diskriminuoti, netgi „pašalinti“ iš socialinio gyvenimo.

Tačiau tam, kad saviraiška būtų pripažinta neapykantos kurstymu, pagal EŽTT praktiką, nėra būtinas tiesioginis kvietimas smurtauti, susidoroti. „Išpuolių prieš asmenis įžeidžiant, tyčiojantis, pašiepiant ar šmeižiant tam tikras gyventojų grupes, gali pakakti, kad valdžios institucijos palaikytų kovą su rasistine kalba“¹⁶⁶. Taip pat, ECRI nurodo, kad reikėtų atsižvelgti ir į tai, kad asmuo gali naudoti ir netiesioginį arba užslėptą neapykantos kurstymą, kad paslėptų tikruosius tos išraiškos tikslus ir uždavinius¹⁶⁷. Pavyzdžiui, kai neigiamai kalbama apie bedarbius valstybėje, gyvenančius iš valstybės skiriamų pašalpų, kad „geri žmonės“ protestuoja prieš tokius asmenis ir pan., o iš tiesų tokia kalba siekiama išskirti kažkurią valstybės gyventojų mažumą, skatinama ją diskriminuoti, ypatingai tai pastebima nacionalistinių judėjimų kalbose¹⁶⁸. Taip pat, gali būti vartojama koduota kalba, frazės, veiksmai, kurie iš pirmo žvilgsnio atrodo neutralūs, tačiau turi paslėptą rasistinę potekstę, suprantamą kalbėtojui ir auditorijai¹⁶⁹. Toks atvejis buvo nagrinėtas EŽTT, kai teismas atmetė futbolininko Josip Šimunić peticiją kaip nepagrįstą. Pareiškėjas, futbolo rungtynių metu, stebint didelei auditorijai, keletą kartų šaukė pasisveikinimą „Už namus!“, o rungtynes stebėjusi auditorija jam atsakė – „pasiruošę“.

¹⁶² „Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General“, *supra note*, 35.

¹⁶³ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 34.

¹⁶⁴ „Case of Atamanchuk v. Russia (Application no. 4493/11), 11 February 2020“, *supra note*, 95.

¹⁶⁵ „Decision as to the admissibility, Pavel Ivanov against Russia (Application no. 35222/04), 20 February 2007“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 20 d., [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-79619%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-79619%22]})

¹⁶⁶ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 19 d.

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22vejdeland%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-109046%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22vejdeland%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-109046%22]})

¹⁶⁷ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

¹⁶⁸ *Ibid*

¹⁶⁹ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *op. cit.*

Neįvertinus istorinio Kroatijos konteksto, toks pasisveikinimas neatrodo išskiriantis tam tikrą asmenų grupę, skatinantis ją diskriminuoti. Tačiau šis pasisveikinimas, žvelgiant iš istorinės perspektyvos, turi gilesnę prasmę, kadangi tai buvo Kroatijos totalitarinio režimo oficialus pasisveikinimas, ir yra įsišaknijęs kaip rasistinės ideologijos simbolis, kuris rodo panieką kitiems asmenims dėl religijos, jų etninės kilmės.¹⁷⁰

Todėl teismai, vertindami išraiškos turinį, turi nustatyti, kokią žinią iš tiesų skleidžia jų autorius¹⁷¹. EŽTT byloje Klein prieš Slovakiją, buvo vertinamas pareiškėjo parašyto straipsnis „Sakalas sėdi kleve; Larry Flyntas ir septyni antausiai veidmainiui“, kuriame sukritikuotas Slovakijos arkivyskupas. Straipsnis buvo parašytas reaguojant į arkivyskupo pasisakymus televizijoje, kuriuose šis ragino uždrausti filmą, nes jame buvo vulgariai vaizduojamas Kristus, rodoma pamokslininko kraujomaiša su mama. Žurnalistas kritiką išsakė dėl to, nes arkivyskupas savo pareiškimais televizijoje kėsinosi į saviraiškos laisvę, pasisakė prieš turinį su religiniais motyvais, nors pats buvo užregistruotas buvusios komunistų slaptosios policijos bylose. EŽTK nesutiko su šio žurnalistas nuteisimu dėl šmeižto prieš religinę grupę, įžeidžiant katalikų bažnyčios narius dėl aukščiausio bažnyčios atstovo valstybėje kritikavimo. Pabrėžiama, kad šiuo atveju kritika nukreipta išimtinai į arkivyskupo asmenį, o ne buvo skirta sumenkinti visą religinę grupę dėl jų tikėjimo, nebuvo kištasi į jų teisę išpažinti religiją.¹⁷² Taigi, įvertinus straipsnio turinį, skleidžiamą žinią, šiuose pareiškimuose nebuvo nieko, ką būtų galima laikyti tam tikrą religiją išpažįstančiu asmenų menkinimu, įžeidimu, priešišku jiems.

Išraiška gali būti įvairių formų – ištarta, parašyta ar išreikšta kitaip - gestai, ženklai ar simboliai, muzika ar vaizdo įrašai ir kita išraiška¹⁷³. Vertinant galimai neapykantą kurstančius pareiškimus, teismai turi atsižvelgti ir į pareiškimų formą, kadangi yra suteikiama mažiau galimybių riboti tam tikras išraiškas¹⁷⁴. Yra mažai galimybių apriboti meninę išraišką, diskusijas, kritiką visuomenei svarbiais klausimais, religinę išraišką, istorinius, mokslinius tyrimus, akademinį diskursą¹⁷⁵. Bet koks tokios išraiškos ribojimas turi būti gerai pasvertas.

1. *Meninė išraiška* dažniausiai taip ir kuriama, kad šokiruotų, sujaudintų žmones, sukeltų stiprius jausmus ar kritiškai pažiūrėtų į tam tikrą situaciją¹⁷⁶. Tą pažymi ir EŽTT „10 straipsniu suteikta apsauga taip pat taikoma satyrai, kuri yra meninės išraiškos ir socialinių

¹⁷⁰ „Decision of Josip Šimunić against Croatia (Application no. 20373/17), 22 January 2019“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 22 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-189769%22%5D%7D>

¹⁷¹ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 34

¹⁷² „Case of Klein v. Slovakia (Application no. 72208/01), 31 October 2006“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 22 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-77753%22%5D%7D>

¹⁷³ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

¹⁷⁴ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *op. cit.*, 35-36.

¹⁷⁵ *Ibid*

¹⁷⁶ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *op. cit.*

komentarų forma ir kuri, su jai būdingais perdėjimo ir tikrovės iškraipymo požymiais, natūraliai siekia išprovokuoti ir sujaudinti. Atitinkamai bet koks kišimasis į menininko teisę į tokią išraišką turi būti nagrinėjamas ypač atidžiai¹⁷⁷. ECRI pabrėžia, kad iš neapykantos kalbos apibrėžimo aiškiai pašalinama bet kokia raiškos forma, pvz.: satyra ar objektyviai pagrįstas naujienų reportažas ir analizė, bet jeigu dėl tokio saviraiškos būdo yra įžeidžiamos tam tikros gyventojų grupės, iš jų pasityčiojama ar šmeižiama, skatinama diskriminuoti, ir tokios išraiškos formos naudojamos neatsakingai – tai irgi būtų laikoma neapykantos kurstymu¹⁷⁸. EŽTT byloje Karataş prieš Turkiją teismas atsižvelgė į tai, kad nors ir pareiškėjo eilėraštyje galima įžvelgti kvietimą smurtauti, bet tai yra meninė išraiška, eilėraštis, bei yra prieinamas mažai auditorijai¹⁷⁹. Bet meninė išraiška irgi negali peržengti ribų, kaip EŽTT byloje M'bala M'bala prieš Prancūziją, kur prisidengiant komedija, spektaklyje reikštos antisemitizmo idėjos¹⁸⁰.

2. *Diskusijos viešojo intereso klausimais* – teismas turėtų gerai įvertinti, ar straipsniais, filmais ar kitokia išraiška siekiama išreikšti kritiką visuomenei aktualiais klausimais, ar siekiama kurstyti neapykantą prieš tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę¹⁸¹. EŽTT yra nurodęs, kad žurnalistams suteikiama didesnė laisvė pradėti diskusijas viešojo intereso klausimais, išreikšti pagrįstą kritiką valdžios institucijoms. Demokratinėje sistemoje vyriausybės veiksmus ar neveikimą turi atidžiai tikrinti ne tik įstatymų leidybos ir teisminės institucijos, bet ir visuomenės nuomonė. Tokiais klausimais skelbiamos informacijos apribojimo galimybė maža¹⁸². Žurnalistai yra tie asmenys, kurie atlieka visuomenės sargybinio vaidmenį¹⁸³ demokratinėje visuomenėje ir šviečia visuomenę aktualiais klausimais, spaudai suteikiamos didesnės apsaugos priemonės, tačiau „spauda neturi peržengti nustatytų ribų, inter alia, siekdama „apsaugoti kitų asmenų reputaciją ar teises“¹⁸⁴, vis dėlto ji privalo perduoti viešojo intereso informaciją ir idėjas, o visuomenė turi teisę jas gauti¹⁸⁵. Taip pat, labai svarbi saviraiškos laisvė politikams, kadangi jie atstovauja savo rinkėjams, gina savo interesus, todėl kišimasis į jų saviraiškos laisvę reikalauja Teismo kruopščiausio patikrinimo¹⁸⁶. Tačiau, EŽTT

¹⁷⁷ „Decision of Dieudonné M'BALA M'BALA against France (Application no. 25239/13), 20 October 2015“, *supra note*, 113.

¹⁷⁸ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

¹⁷⁹ „Case of Karataş v. Turkey (Application no. 23168/94), 8 July 1999“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 22 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58274%22%5D%7D>

¹⁸⁰ „Decision of Dieudonné M'BALA M'BALA against France (Application no. 25239/13), 20 October 2015“, *op. cit.*

¹⁸¹ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *op. cit.*

¹⁸² „Case of Arslan v. Turkey (Application no. 23462/94), 8 July 1999“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 22 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58271%22%5D%7D>

¹⁸³ *Ibid*

¹⁸⁴ *Ibid*

¹⁸⁵ *Ibid*

¹⁸⁶ „Case of Incal v. Turkey (Application no. 22678/93), 9 June 1998“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 22 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58197%22%5D%7D>

pabrėžia, kad „kadangi kova su visomis netolerancijos formomis yra neatsiejama žmogaus teisių apsaugos dalis, politikams itin svarbu jų viešajame diskurse vengti raiškos, kuri gali skatinti netoleranciją“¹⁸⁷. Taigi, teismų užduotis gerai įvertinti, ar saviraiška yra kritikuojama kažkokia valstybės politika, poliniai veikėjai dėl jų veiksmų, atskleidžiama valstybėje egzistuojanti problema, ar visgi siekiama kurstyti neapykantą. Pavyzdžiui, Byloje Ergin prieš Turkiją (Nr.6) pareiškėjas nubaustas dėl to, kad parašytu straipsniu įžeidė sužeistuosius šauktinius karo tarnybos metu, sumenkino kovą su teroristine grupuote - Kurdistano darbininkų partija (PKK). Tačiau, priešingai, pareiškėjas straipsnyje kritikavo valstybės politiką sužeistųjų tarnyboje atžvilgiu, rengiamą iškilmingą ceremoniją išvykstantiems į karo tarnybą, taip neigiant kai kuriuos šauktinius karinėje tarnyboje ištikusią mirtį. EŽTT nurodė, kad straipsniu neskatinama naudoti smurto, nekurstomas ginkluotas pasipriešinimas ar maištas, todėl tai nėra neapykantos kalba ir autoriaus saviraiškos laisvė apribota nepagrįstai¹⁸⁸.

3. Dėl *religinės išraiškos* EŽTT pažymi, kad „reguliuodamos saviraiškos laisvę klausimais, galinčiais įžeisti intymius, asmeninius įsitikinimus moralės ar ypač religijos srityje, Susitariančiosios Valstybės paprastai turi didesnę vertinimo laisvę“.¹⁸⁹ Tačiau, valstybės, siekdamas užtikrinti religinę taiką, yra įpareigotos kiek įmanoma riboti išraiškas, kurios „nepripusieda prie jokios viešos diskusijos, galinčios skatinti pažangą žmogaus reikaluose“¹⁹⁰. Tikinčiųjų religiniai jausmai gali būti įžeisti, kai yra provokuojančiai vaizduojami religiniai simboliai, įžeidžiami religiniai principai ir dogmos, todėl tokia saviraiška nepripusiedama prie viešų diskusijų, galinčių skatinti visuomenės pažangą¹⁹¹. Pavyzdžiui, erotinis religinių simbolių, tokių kaip Kristus, Šv. Teresės vaizdavimas filme, EŽTT manymu, smarkiai žeidžia tikinčiųjų religinius įsitikinimus ir jausmus¹⁹². Bet tai nereiškia, kad apribojama galimybė diskutuoti, reikšti nuomonę religinėmis temomis. Venecijos komisija pažymi, kad rasės pranašumo idėja negali būti priimtinos, bet religijos pranašumo – gali, religijos atžvilgiu kritika priimtinesnė, nei rasės klausimais, be to religija gali būti pakeičiama, pereinama prie

¹⁸⁷ „Case of *Affaire Erbakan c. Turquie*“ cituota iš Tarlach McGonagle, „The Council of Europe against online hate speech: Conundrums and challenges“, Universiteit van Amsterdam, žiūrėta 2021 m. vasario 12 d. <https://dare.uva.nl/search?identifier=7333f349-e2ed-4f38-9196-55484dc9ec4c>

¹⁸⁸ „Case of *Ergin v. Turkey* (no. 6) (Application no. 47533/99), 4 May 2006“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-75327%22%5D%7D>

¹⁸⁹ „Case of *Sekmadienis Ltd. v. Lithuania* (Application no. 69317/14), 30 January 2018“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-180506%22%5D%7D>

¹⁹⁰ „Case of *Otto-Preminger-Institut v. Austria* (Application no. 13470/87), 20 September 1994“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57897%22%5D%7D>

¹⁹¹ „European Commission for Democracy through Law. Report on the relationship between freedom of expression and freedom of religion: the issue of regulation and prosecution of blasphemy, religious insult and incitement to religious hatred“, *supra note*, 41.

¹⁹² „Case of *Wingrove v. the United Kingdom* (Application no. 17419/90), 25 November 1996“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-58080%22%5D%7D>

kito tikėjimo¹⁹³. EŽTT pažymi, kad tikintieji „negali pagrįstai tikėtis, kad nepatirs kritikos. Jie turi toleruoti ir sutikti, jei kiti neigia savo religinius įsitikinimus, ar netgi propaguoja jų tikėjimui priešiškas doktrinas“¹⁹⁴. Taigi kritika, nuomonė religijos klausimais taip pat gali būti priimtina, jei tai netampa religijos simbolių, dogmų įžeidimas ir nėra kurstoma neapykanta prieš religinę grupę.

4. *Istoriniai, moksliniai tyrimai, akademinis diskursas* - JT rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas nurodo, kad saviraiškos laisvė turi ginti idėjų ir nuomonių reiškimą akademinėse diskusijose ir panašioje veikloje, kai jais nėra kurstoma neapykanta, ir net kai tokios idėjos yra priešingos¹⁹⁵. EŽTT byloje Aksu prieš Turkiją sprendžia dėl knygos, pareiškėjo nuomone, įžeidžiančios romų bendruomenę. Knyga buvo paremta socialiniais tyrimais, policijos duomenimis, romų stebėjimu, apklausimu, gyvenimu kartu su jais. Knygoje aptariant veiklas, kuriomis verčiasi romai, buvo nurodoma ir tai, kad dalis romų užsiima vagystėmis, narkotikų platinimu, paleistuvyste ir pan. EŽTT pabrėžė, kad nors ir knygoje buvo atkreiptas dėmesys į kai kurių romų atliekamas nusikalstamas veikas, tačiau knygoje niekur nebuvo teigiama, kad visi romai nusikaltėliai, nepateikiamos neigiamos pastabos apie juos. Knygos pratarmė skelbė, kad šiuo moksliniu tyrimu siekiama apšviesti romų gyvenimą, nes šiuo metu jis pagrįstas tik išankstinėmis nuostatomis ir prietarais. EŽTT taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad knyga parašyta akademiko, atkreipė dėmesį į tokių darbų svarbą, ir kad bet kokie apribojimai moksliniams darbams turi būti gerai patikrinami, atsižvelgiant į visą turinį, o ne ištraukas atskirai.¹⁹⁶ Tačiau, bet kuriuo atveju, vertinant visą turinį ir nustačius, kad idėjos aiškiai prieštarauja saviraiškos laisvei – pvz. žydų naikinimo Antrojo pasaulinio karo metu neigimas, dujų kamerų vadinimas mitu, išsigalvojimu¹⁹⁷, kas yra antisemitizmu grįstos idėjos, neturi būti ginamos saviraiškos laisvės, nors ir akademikų saviraiškai suteikiama platesnė apsauga.

Taigi, apibendrinant rekomendacijas, praktiką dėl pareiškimų, kitos išraiškos turinio vertinimo, pirmiausia teismai turi įvertinti, kokia žinutė iš tiesų yra skleidžiama¹⁹⁸, bei prieš ką ji nukreipta¹⁹⁹. Vertinant pareiškimų turinį svarbu įvertinti ar kalboje tiesiogiai ar netiesiogiai

¹⁹³ „European Commission for Democracy through Law. Report on the relationship between freedom of expression and freedom of religion: the issue of regulation and prosecution of blasphemy, religious insult and incitement to religious hatred“, *supra note*, 41.

¹⁹⁴ „Case of Sekmadienis Ltd. v. Lithuania (Application no. 69317/14), 30 January 2018“, *supra note*, 189.

¹⁹⁵ „Committee on the Elimination of Racial Discrimination General recommendation No. 35. Combating racist hate speech“, *supra note*, 102.

¹⁹⁶ „Case of Aksu v. Turkey (Applications nos. 4149/04 and 41029/04), 15 March 2012“, *supra note*, 31.

¹⁹⁷ „Human Rights Committee case of Robert Faurisson v. France (communication No. 550/1993), 8 November 1996“, OHCHR, žiūrėta 2021 m. vasario 23 d. <https://juris.ohchr.org/Search/Details/654>

¹⁹⁸ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 34.

¹⁹⁹ *Ibid*

kviečiama diskriminuoti, išskirti, sumenkinti, smurtauti prieš asmenį ar asmenis dėl jų priklausymo tam tikrai asmenų grupei, jie įžeidžiami ir kt.²⁰⁰, taip pat, ar tie asmenys yra tiesiogiai ar netiesiogiai įvardijami, kaip įvardijami²⁰¹. Vertinant pareiškimų turinį svarbu atsižvelgti ir į tai, kokia yra pareiškimų forma, kadangi tam tikroms išraiškos formoms suteikiama didesnė saviraiškos laisvė, ir bet kokie tokios išraiškos formos apribojimai turi būti labai gerai pasverti teismuose²⁰².

Diskriminacijos ir neapykanto požymiai nacionalinėje praktikoje

LR generalinės prokuratūros rekomendacijose nurodoma, kad neapykantos kurstymo nusikalstamos veikos „dažniausiai padaromos naudojant kalbines priemones, t. y. raštu ar žodžiu pareiškiant tam tikrus teiginius, pavartojant žodžius ar įvairius kurstomojo, diskriminacinio pobūdžio simbolius (ženklus ir kitus objektus). Neapykantą kurstanti kalba nėra vien pasakyti žodžiai. Tai ir vaizdo įrašai, nuotraukos ar bet kuris kitas veiksmas ar turinys“²⁰³. Taigi, neapykantos kurstymo nusikalstama veika gali būti įvykdoma naudojant įvairias išraiškos formas, kas nurodoma ir tarptautinių institucijų rekomendacijose bei praktikoje.

Pagal LR Generalinės prokuratūros rekomendacijas, vertinant pasisakymo turinį turėtų būti nustatyta, kad neigiamo pobūdžio, vieši kaltininko pareiškimai „[...] buvo skiriami tam tikram neapibrėžtam skaitytojų ar klausytojų ratui tiesiogiai palenkti, t. y. sukurstyti t. y. sukurstyti juos prieš tam tikrą žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį [...], sukelti neapykantą, suformuoti niekinamą, diskriminacinį požiūrį į juos arba paskatinti panaudoti fizinę ar psichinę prievartą“²⁰⁴. Rekomendacijos pateikia sąrašą situacijų, kai galima nustatyti, kad pranešimu siekiama kurstyti nesantaiką, smurtą prieš etninę, tautinę ar religinę grupę: formuojamas, stiprinamas stereotipas, neigiamas grupės įvaizdis; neigiami atskirų asmenų bruožai, nusikaltimai priskiriami visai grupei; teiginiai, kad viena asmenų grupė iš prigimties pranašesnė už kitą; praeities, dabarties, ateities negandas tam tikrų grupių egzistavimu ar jų veikla arba teigti, kad grupė asmenų turi slaptų kėslų; reikalauti asmenis pašalinti iš tam tikrų veiklos sferų, pavyzdžiui politinio, socialinio gyvenimo, apriboti jų teises; pateisinti vykdytus karo nusikaltimus ar genocidą; grasinti asmenims, kurstyti veikti, smurtauti prieš juos ir kt.²⁰⁵ Tačiau, ikiteisminio tyrimo pareigūnams aiškiai negalint

²⁰⁰ „Case of Atamanchuk v. Russia (Application no. 4493/11), 11 February 2020“, *supra note*, 95.

²⁰¹ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *op. cit.*

²⁰² *Ibid*, 35-36.

²⁰³ Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *supra note*, 72.

²⁰⁴ *Ibid*

²⁰⁵ *Ibid*

įvertinti išraiškos turinio, nes neapykantą kurstančios mintys gali būti ir paslėptos, bet skaitytojui suprantamos, rekomenduojama pasitelkti specialistą turinio įvertinimui, kuris įvertintų socialinę, istorinę, kultūrinę ar kitą turinio prasmę²⁰⁶. Svarbu pabrėžti ir tai, kad turinio įvertinimas turi įtakos vėliau įrodinėjant subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius – tyčią, nusikalstamos veikos motyvus²⁰⁷, todėl svarbu įvertinti, kokia žinutė skleidžiama, ir prieš ką ji nukreipta.

Neapykantos kurstymas teismų praktikoje dažniausiai kvalifikuojamas pagal LR BK 170 straipsnį. 2 straipsnio dalyje numatyta veika pasireiškia „[...] vienu ar keliais alternatyviais veiksmais: a) tyčiojimusi iš tam tikros grupės ar jai priklausančio asmens; b) jų niekinimu; c) neapykantos jiems skatinimu; d) kurstymu juos diskriminuoti“²⁰⁸. LAT nurodo, kad „niekinimas – tai labai neigiamas nepagarbus atsiliepinimas apie žmogų ar žmonių grupę, džiūgavimas dėl juos ištikusios nelaimės arba prieš juos padarytų nusikaltimų ir pan. Neapykantos skatinimas – tai primetimas žmogui ar jų grupei nebūtų dalykų, kurie juos neigiamai apibūdina visuomenės akyse, sukelia priešišumą ar provokuoja nepakantumą žmogui ar jų grupei“²⁰⁹. Teismų praktikoje nurodoma, kad „pasisakantis asmuo nedviprasmiškai ir visiems suprantamai nurodo vieną iš įstatyme apibrėžtų žmonių grupių ir išreiškia jos atžvilgiu savo neigiamą, niekinantį ar žeminantį požiūrį, skatindamas ir kurstydamas kitų visuomenės narių (jo viešų pareiškimų respondentų) neigiamus jausmus, neapykantą nurodytai asmenų grupei ar jos nariui“²¹⁰. Pastebėtina, kad ECRI nurodo, asmuo gali naudoti ir paslėptą, koduotą, netiesioginę kalbą, kurią gali suprasti pasisakantis asmuo ir auditorija, valstybės į tai taip pat turi atsižvelgti²¹¹.

Pagal LR BK 170 str. 2 d. dalis numato atsakomybę už asmenų grupės niekinimą, tyčiojimąsi, skatinimą juos diskriminuoti, o 3 straipsnio dalyje numatyta atsakomybė už smurto, fizinio susidorojimo kurstymą prieš asmenų grupę²¹². Tačiau, LAT yra nurodęs, kad „[...] baudžiamajai atsakomybei pagal BK 170 straipsnio 2 dalį ir ypač 3 dalį kilti nepakanka vien įžeidžiančio, niekinančio pobūdžio viešo pareiškimo, jeigu jame nėra konkretaus tiesioginio ar netiesioginio neapykantos, diskriminacijos skatinimo, kurstymo panaudoti smurtą ar fiziškai susidoroti su tam tikra žmonių grupe, dėl kurio galėtų kilti reali grėsmė šio baudžiamojo įstatymo

²⁰⁶ Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *supra note*, 72.

²⁰⁷ *Ibid*

²⁰⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“, ETeismas, žiūrėta 2021 m. vasario 25 d. <https://eteismai.lt/byla/268546966545521/2K-86-648/2016>

²⁰⁹ *Ibid*

²¹⁰ „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. liepos 04 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1433-276/2018“ ETeismas, žiūrėta 2021 m. vasario 25 d. <https://eteismai.lt/byla/8097470185809/1-1433-276/2018>

²¹¹ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

²¹² „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *supra note*, 71.

saugomam objektui“²¹³. Analizuojant LR praktiką pastebėtina, kad neapykantos kurstymu dažniausiai pripažįstami tie pareiškimai, kuriuose tiesiogiai skatinama smurtauti, susidoroti, o žeminantys, menkinantys asmenis, įžeidžiantys komentarai, kuriuose nėra tiesioginių nuorodų į smurtą, teismų dažnai vertinami tik kaip neetiškas nuomonės išreiškimas. Nors EŽTT praktikoje, kad neapykantos kurstymas nebūtinai turi pasireikšti tiesioginiu kvietimu smurtauti prieš asmenų grupę. Neapykantos kurstymu gali būti atvejai, kai asmenys, dėl jų priklausymo tam tikrai asmenų grupei, įžeidžiami, iš jų tyčiojamasi, pašiepiama ar šmeižiama²¹⁴.

Byloje Nr. 1-1245-537/2018 socialiniame tinkle parašyti komentarai „Sudegint visus pyderus!“ bei „kart skandyt pjaut isaudyt uzmust sudegint piderastus jibanus tegul kasasi po zeme patys“, buvo pripažinti neapykantos kurstymu. Specialisto išvadoje, vertinant komentarų turinį, nurodoma, kad komentarais siekiama diskriminuoti, skatinama smurtauti, ir tokie teiginiai nukreipti prieš asmenų grupę – homoseksualius asmenis²¹⁵. Teismas, remdamasis šia specialisto išvada ir kaltininko kaltės pripažinimu, nurodė, kad įrodyta, jog kaltininkas skatino smurtauti, diskriminuoti asmenis dėl jų lytinės orientacijos²¹⁶. Tokia pati teismo išvada padaryta ir kitoje byloje, kurioje buvo vertinami keli asmens komentarai, teigiantys, kad homoseksualius asmenis reikia siųsti į Marsą be atgalinio bilieta, naikinti cheminiu ginklu ir pan. Komentarų autorius nuteistas dėl viešo smurto, neapykantos kurstymo²¹⁷. Šiose bylose, vertinant komentarų turinį, buvo atsižvelgta būtent į tai, kad komentarais daromos tiesioginės nuorodos į smurtą prieš homoseksualius asmenis. Nors, byloje Nr. 1A-131-579/2019 ir komentaras internete, po diskusija apie homoseksualius asmenis, su nuorodomis į smurtą - „išnaikinsim“, teismo vertinimu buvo „neigiamo, niekinančio pobūdžio, nukreiptas prieš homoseksualių žmonių grupę“²¹⁸, bet kadangi niekaip kitaip nedetalizuojamas, lakoniškas, todėl nepripažintas neapykantos kurstymu²¹⁹.

Kadangi LAT nurodo, kad neapykantos skatinimas prieš asmenų grupę gali pasireikšti pareiškimais, veiksmais, kurie žemina asmenis, sukelia priešišumą, nepakantumą, neigiamai apibūdina juos visuomenės akyse²²⁰, todėl praktikoje neigiamo pobūdžio pareiškimai,

²¹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“, *supra note*, 208.

²¹⁴ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *supra note*, 166.

²¹⁵ „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 25 d. baudžiamais įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1245-537/2018“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. vasario 27 d. <https://eteismai.lt/byla/102673546879208/1-1245-537/2018?word=BK%20170>

²¹⁶ *Ibid*

²¹⁷ „Alytaus apylinkės teismo 2018 m. gegužės 03 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-412-224/2018“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. vasario 27 d. <https://eteismai.lt/byla/197157623897330/1-412-224/2018>

²¹⁸ „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019“, *supra note*, 136.

²¹⁹ *Ibid*

²²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“, *supra note*, 208.

jei jais ir tiesiogiai neskatinama smurtauti, tam tikrais atvejais, pripažįstami neapykantos kurstymu. Pavyzdžiui, itin žydų bendruomenę žeidžiantys veiksmai, pareiškimai buvo nustatyti byloje Nr. 1-1994-246/2015. Nuteistieji prie žydų maldos namų durų padėjo kiaulės galvą, ant kurios buvo uždėta juodos spalvos kepurė ir juodų plaukų sruogos. Žydų tautybės asmenys nevalgo kiaulės mėsos, todėl toks veiksmas yra didelis įžeidimas. Taip pat, ant maldos namų buvo pakabintas plakatas su fraze „Hitleris buvo teišus Juden raus“ (frazės „Juden raus“ reikšmė „žydai lauk“ – aut. past.).²²¹ Tiesiogiai nuorodos į smurtą nebuvo daromos, tačiau tiek plakatas, tiek kiaulės galvos padėjimas prie maldos namų, itin žeidžia šią asmenų grupę, rodo panieką, dėl ko asmenys pripažinti kaltais dėl neapykantos kurstymo.

Tačiau LAT taip pat yra nurodęs, kad vien įžeidimo, niekinančio pareiškimo atsakomybei pagal LR BK 2 ir 3 dalis kilti nepakanka, jei nėra tiesiogiai ar netiesiogiai skatinama diskriminuoti, smurtauti, taip sukeltiant realią grėsmę BK įtvirtintų vertybių pažeidimui²²², dėl ko neigiamo pobūdžio pareiškimai dažnai neįvertinami kaip kurstantys neapykantą. Byloje Nr. 1S-94-1020/2017 vertintas komentaras, parašytas po naujienų portalą straipsniu pavadinimu „Danijos parlamentaras pašiurpino siūlymu šaudyti į migrantų valtis“²²³, kuriame komentaro autorius teigia - „Gera idėja – kiekviena šalis ir jos piliečiai PRIVALO gintis ir ginti savo šalį nuo parazitų-okupantų. Deportuoti visus alei vieno!“²²⁴. Teismas nurodė, kad tai komentarų skiltyje – kuri skirta reikšti nuomonę po straipsniu, išsakyta subjektyvi nuomonė, pamąstymas, neetiškas pasisakymas, kuris savaime nėra neapykantos kurstymas²²⁵. Taip pat, „komentarą nors ir yra negatyvus migrantų atžvilgiu, tačiau pagal savo turinį ir tekstinę išraišką negali būti vertinamas kaip kreipimasis į kitus asmenis smurtauti“²²⁶. Tačiau, atsižvelgiant į tarptautinių institucijų rekomendacijas, EŽTT praktiką, kurioje nurodoma, kad nebūtinai tiesiogiai išreikštas kvietimas smurtauti, pakanka įžeidimo, skatinimo diskriminuoti, menkinimo²²⁷, komentare galima įžvelgti neigiamą žinutę migrantų atžvilgiu. Komentare migrantai įvardijami kaip parazitai, t. y. jie nužmoginami. Susan Benesch ir kt. asmenys nužmoginančių žodžių vartojimą vertina kaip itin pavojingą, kadangi genocidų, kitų masinių žiaurumų atvejais, aukos būdavo vadinamos kenkėjais, bakterijomis ar pan., nužmoginant asmenis smurtas prieš aukas atrodo ne toks reikšmingas arba

²²¹ „Kauno apylinkės teismo 2015 m. spalio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1994-246/2015“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. vasario 27 d. <https://eteismai.lt/byla/61364910350546/1-1994-246/2015>

²²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“, *op. cit*

²²³ „Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-94-1020/2017“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. vasario 28 d. <https://eteismai.lt/byla/212027335578215/1S-94-1020/2017>

²²⁴ *Ibid*

²²⁵ *Ibid*

²²⁶ *Ibid*

²²⁷ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *supra note*, 166.

net naudingas, reikalingas²²⁸. Taip pat, teigiama, kad valstybės piliečiai turi nuo migrantų gintis, reikia deportuoti šiuos asmenis – LR Generalinės prokuratūros rekomendacijose vienas iš pateikiamų atvejų, kuomet galima išraišką priskirti prie neapykantos kurstymo, kai autorius teigia, kad reikia pašalinti asmenis iš kažkokios gyvenimo srities²²⁹ – šiuo atveju teigiama, kad migrantus reikia deportuoti. Komentaro turiniu išreiškiamas menkinantis požiūris į migrantus, ir valstybėms, iš prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų, kyla pareiga tokius pareiškimus tirti²³⁰. Be to, kaip nurodo ECRI, jei dėl neatsakingo asmens saviraiškos būdo menkinamos tam tikros asmenų grupės, tai irgi gali būti laikoma neapykantos kurstymu²³¹.

Kitoje byloje Nr. 1A-33-491/2017 kasacine tvarka buvo peržiūrėtas apylinkės teismo nuosprendis, kuriuo išteisintas miesto tarybos narys, tarybos posėdyje, dalyvaujant žydų bendruomenės nariams, nurodęs „Kalbant apie tuos lietuvius kurie šaudė, ką sakyti tada apie žydų Juden policai. Tai jų vietose dirbo žydų policininkai. Jie trėmė tuos vokieč... ut... žydus, ir vedė šaudyti į Panerius. Netgi buvo būriai žydinių...kas...žydų esesininkų, kurie pavyzdžiui pietvakarių Lietuvoje per dieną sušaudė po 5 tūkstančius žydų. Aš neseniai sužinojau“²³². Istorikai paneigė teiginį, kad žydai patys vykdė savo tautos genocidą. Tačiau teismas nurodė, kad komentaru nebuvo neigiamas Holokaustas, toks pasisakymas buvo tik įterptas į kalbą, netruko nei pusės minutės, kalbos aktas pripažintas tik neetišku.²³³ EŽTT byloje Pastörs prieš Vokietiją, EŽTT vertinimu, ir kelių minučių pasisakymo iš visos kitos kalbos, vadinant Holokausta mitu, buvo pakankama, kad pareiškėjo peticija būtų atmesta pagal 17 str. Teismas nurodė, kad kita kalbos dalis negali sušvelninti, nuslėpti to, kas buvo pasakyta dėl Holokausto.²³⁴ EŽTT buvo vertinamas pasisakymo turinys, ne ilgis, todėl teigimas, kad žydų bendruomenę žeminantys pareiškimai buvo tik trumpai įterpti į visą kalbą, nėra visiškai tinkamas.

Byloje Nr. 1-1433-276/2018 Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, kiti ekspertai, kuriems buvo pavesta įvertinti komentaro internetiniame puslapyje turinį, nustatė, kad komentaruose neigiamai pasisakoma ne tik apie Rusiją, kaip valstybę, bet ir apie rusų tautybės asmenis, vadinant juos žeminančiais žodžiais „kapacai“, „fašistai“. Tačiau, kadangi komunikacijos aktas nebuvo skatinamasis, nenaudojami jokie raginimai atlikti smurtinius veiksmus, kalba

²²⁸ Susan Benesch ir kt., *Dangerous Speech: A Practical Guide*, (Dangerous Speech Project: 2018), https://www.researchgate.net/publication/330684579_Dangerous_Speech_A_Practical_Guide

²²⁹ Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *supra note*, 72.

²³⁰ „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, *supra note*, 29.

²³¹ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

²³² „Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-33-491/2017“, *supra note*, 138.

²³³ *Ibid*

²³⁴ „Case of Pastörs v. Germany (Application no. 55225/14), 3 October 2019“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. kovo 01 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-196148%22%5D%7D>

reiškiamą po straipsniu apie Rusijos valstybės politiką, pripažinta, kad autorius kurstyti neapykantos prieš rusų tautybės asmenis neketino, tik reiškė savo nuomonę²³⁵. Taigi, vien tai, kad viešai naudojami rusų tautybės asmenis žeminantys žodžiai, nebuvo pakankamas pagrindas pripažinti asmenį kaltu kurstant neapykantą, nors pagal tarptautinių organizacijų rekomendacijas, tai, ar asmenys išraiškoje yra įvardijami, ir kaip įvardijami, turėtų būti įvertinta, ir į tai atsižvelgta²³⁶. Taip pat, pareiškimų, kuriais tyčiojamasi iš tam tikros asmenų grupės, jie pašiepiami ir pan. gali pakakti, kad valstybė kovotų prieš tokio pobūdžio pareiškimus²³⁷.

Taip pat, didesnė saviraiškos laisvė turėtų būti suteikiama tais atvejais, kai saviraiška yra atliekamas kažkoks indelis - asmens meninė išraiška, diskusijos, kritika visuomenei svarbiais klausimais, istoriniai, moksliniai tyrimai²³⁸, kurie gali net ir šokiruoti, įžeisti ar trikdyti²³⁹. Bet net ir tokiais atvejais turi būti pasirinkta išraiškos forma nekurstanti neapykantos, diskriminacijos, neskatinanti neigiamų stereotipų apie asmenų grupę²⁴⁰. Tačiau, LR teismų praktikoje nuomonės reiškinys, pozicijos išsakymas viešai, išreiškiant diskriminaciją, išankstiniu nusistatymu grįstus pareiškimus – neretai nevertinama kaip nusikalstama veika pagal LR BK 170 str., nes tokia išraiška įvardijama tik kaip asmens nuomonė, už kurią baudžiamoji atsakomybė asmeniui netaikoma²⁴¹, nors pareiškimai ir neturėtų būti priskiriami prie tokios formos išraiškos, kurios ribojimui yra mažai galimybių, nes vargu ar užgauliais, neigiamo pobūdžio pareiškimais galima prisidėti prie viešų diskusijų visuomenės intereso klausimu²⁴², bei tai nėra meninės, politinės ar kitokios išraiškos forma, kurių apribojimui yra mažai galimybių.

Kaip jau minėta, politinė kalba labiau saugoma, tačiau nėra neribota, ir EŽTT praktikoje politinė kalba, kuri kursto neapykantą, ne kartą buvo pripažinta kaip apribota pagrįstai, pavyzdžiui byloje *Pastörs prieš Vokietiją*²⁴³. Tuo tarpu Lietuvoje politiniame diskurse pastebimi pareiškimai nukreipti prieš LGBT bendruomenę, bet tokia kalba nėra apribojama. ECRI rekomendacijose Lietuvai išskiria konkretų politiką Petrą Gražulį, kuris nuolatos aktyviai dalyvauja homofobiškuose išpuoliuose, pavyzdžiui „pareiškė, kad homoseksualūs asmenys jam nėra geresni už nekrofilus ar pedofilus“²⁴⁴, arba nevyriausybinei LGBT organizacijai įteikė porą

²³⁵ „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. liepos 04 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1433-276/2018“, *supra note*, 210.

²³⁶ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 34.

²³⁷ „Case of *Vejdeland and others v. Sweden* (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *supra note*, 166.

²³⁸ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *op.cit.*, 35-36.

²³⁹ „Case of *Animal Defenders International v. the United Kingdom* (Application no. 48876/08), 22 April 2013“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. vasario 10 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-119244%22%5D%7D>

²⁴⁰ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

²⁴¹ „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1377-487/2015“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 02 d. <https://eteismai.lt/byla/50991858308776/1S-1377-487/2015>

²⁴² „Case of *Atamanchuk v. Russia* (Application no. 4493/11), 11 February 2020“, *supra note*, 95.

²⁴³ „Case of *Pastörs v. Germany* (Application no. 55225/14), 3 October 2019“, *supra note*, 234.

²⁴⁴ „ECRI Report on Lithuania (fifth Monitoring Cycle)“, *supra note*, 69.

kelnų su užtrauktukais nugaroje²⁴⁵. Ir, kaip pažymi ECRI „deja, Seimo Tarnybinės etikos komisija neskyrė šiam Parlamento nariui jokių sankcijų, nepaisant ankstesnių ECRI rekomendacijų užtikrinti, kad Politikų etikos kodekso būtų griežčiau laikomasi“²⁴⁶. 2021 metais internetinėje erdvėje vėl paplito vaizdo įrašas, kuriame tas pats politikas šoka grojant homoseksualius asmenis žeidžiančiai dainai, tačiau Seimo etikos ir procedūrų komisija dar tik pradėjo svarstymą dėl šių politiko veiksmų²⁴⁷. Tokie šio politiko veiksmai, pareiškimai yra žeminantys, menkinantys homoseksualius asmenis, ir, pavyzdžiui, JT Rasinės diskriminacijos panaikinimo komiteto byloje Mohammed Hassan Gelle prieš Daniją politikai somaliečius, dėl mergaičių lytinių organų žalojimo praktikos, prilyginus pedofilams, prievartautojams, buvo laikoma, kad tokie pareiškimai valstybės apriboti pagrįstai²⁴⁸. Komitetas nurodė, kad tokius pareiškimus „[...] galima suprasti kaip žeminančius ar įžeidžiančius visą žmonių grupę, t. y. Somalio kilmės asmenis, dėl jų tautinės ar etninės kilmės, o ne dėl jų pažiūrų, nuomonės ar veiksmų dėl nusikalstamos moters lytinių organų žalojimo praktikos“²⁴⁹. Tuo tarpu LR į politikų saviraiškos laisvės ribų peržengimą, kaip nurodyta aukščiau, žiūrima pakankamai atlidžiai, nors asmenys ir prilyginami nusikaltėliams ne dėl konkrečių jų veiksmų, o dėl jų priklausymo LGBT bendruomenei.

Taigi, neapykantą kurstančiais pareiškimais LR dažniau laikytini tie, kuriuose tiesiogiai atliekama nuorodos į fizinį smurtą, susidorojimą²⁵⁰. O tie, kuriuose išreiškiamas neigiamas nusistatymas, asmenys išskiriami dėl jų priklausymo tam tikrai asmenų grupei, tačiau konkrečių nuorodų į smurtą nėra – dažnai vertinamos kaip neetiškas nuomonės reiškinys²⁵¹, tačiau už tokį nuomonės pareiškimą asmuo nėra baudžiamas. Taip asmenims suteikiama didesnė saviraiškos laisvė, nei numato tarptautinės sutartys ir tarptautinės teisminės institucijos. Pažymėtina, kad pagal tarptautinių teisminių institucijų praktiką, tarptautinių institucijų rekomendacijas neapykantos kurstymu pripažįstami ir pareiškimai, kuriuose įžeidžiami,

²⁴⁵ „ECRI Report on Lithuania (fifth Monitoring Cycle)“, *supra note*, 69.

²⁴⁶ *Ibid*

²⁴⁷ Živilė Banytė, „Skandalingo Gražulio šokio atgarsiai atsirito iki Seimo: elgesys bus svarstomas komisijoje, parlamento vadovė – nemaloniai nustebinta“, LRT, žiūrėta 2021 m. kovo 10 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1386520/skandalingo-grazulio-sokio-atgarsiai-atsirito-iki-seimo-elgesys-bus-svarstomas-komisijoje-parlamento-vadove-nemaloniai-nustebinta>
<https://www.gayline.lt/Skandalingo-Gra% C5% BEulio-% C5% A1okio-atgarsiai-atsirito-iki-Seimo-elgesys-bus-svarstomas-komisijoje.d?sid=13205>

²⁴⁸ „Mohammed Hassan Gelle v. Denmark, Communication No. 34/2004, CERD opinion, 6 March 2006“, OHCHR, žiūrėta 2021 m. vasario 19 d. <https://juris.ohchr.org/Search/Details/1737>

²⁴⁹ *Ibid*

²⁵⁰ „Alytaus apylinkės teismo 2018 m. gegužės 03 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-412-224/2018“, *supra note*, 217.

²⁵¹ „Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-94-1020/2017“, *supra note*, 223.

menkinami asmenys²⁵², apie juos formuojami neigiami stereotipai, dėl priklausymo tam tikrai asmenų grupei²⁵³, kai tuo tarpu Lietuvos teismų vertinimu viešas asmenų grupės įvardijimas „parazitais-okupantais“, teigimas, kad reikia asmenų grupę deportuoti, laikomas tik neetišku, neatsakingu pasisakymu²⁵⁴. Politinei kalbai, meninei išraiškai, moksliniam diskursui tarptautinėje praktikoje taip pat nesuteikiama neribota išraiškos laisvė, tuo tarpu LR pastebimas neapykantos kurstymas politikų kalbose, kurie nesulaukia sankcijų už tokius pareiškimus²⁵⁵.

Galiausiai pareiškimuose, pagal EŽTT praktiką, tarptautinių institucijų rekomendacijose turi būti nustatoma, kad: 1) pareiškimu tiesiogiai ar netiesiogiai kviečiama smurtauti, grindžiama netolerancija²⁵⁶ išreiškiamas diskriminuojantis, neigiamas, žeminantis, neigiamais stereotipais pagrįstas požiūris, smurto, neapykantos skatinimas²⁵⁷ 2) pareiškime įvardijama tam tikru požymiu išsiskirianti asmenų grupė, prieš kurią jis nukreiptas²⁵⁸. Tačiau, LR teismų praktikoje, tam tikrais atvejais, kai ir teismo paskirtas specialistas, ekspertas nustato, kad pareiškimu yra išskiriama tam tikru požymiu pasižyminti asmenų grupė, prieš kurią išreiškiamas diskriminacija, žeminančiu ar kt. neigiamu nusistatymu pagrįstas požiūris, įvertinamas tik kaip neetiškas pasisakymas, nes nenustatoma, kad pareiškimas buvo „skatinamojo“ pobūdžio arba juo nesikreipiama į kitus su raginimu smurtauti ir pan.²⁵⁹ Be to, reikalaujama, kad autorius nedviprasmiškai ir visiems suprantamai nurodytų tam tikrą asmenų grupę, ir išreiktų niekinantį, žeminantį požiūrį į juos²⁶⁰. Tačiau neapykantą kurstantys pareiškimai būna ir paslėpti, naudojama koduota, netiesioginė kalba, valstybės į tai taip pat turi atsižvelgti²⁶¹. Taigi, įvertinus šias aplinkybes, LR formuojama praktika ne visuomet atitinka tarptautinę praktiką, tarptautinių institucijų rekomendacijas pareiškimų, kitos išraiškos turinio vertinimui – taip sukuriant per aukštą standartą, kokio turinio išraiška turi būti laikoma kurstančia neapykantą pagal LR BK 170 str.

²⁵² „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *supra note*, 166.

²⁵³ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

²⁵⁴ „Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-94-1020/2017“, *supra note*, 223.

²⁵⁵ „ECRI Report on Lithuania (fifth Monitoring Cycle)“, *supra note*, 69.

²⁵⁶ „Case of Atamanchuk v. Russia (Application no. 4493/11), 11 February 2020“, *supra note*, 95.

²⁵⁷ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

²⁵⁸ *Ibid*

²⁵⁹ „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. liepos 04 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1433-276/2018“, *supra note*, 210.

²⁶⁰ *Ibid*

²⁶¹ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *op. cit.* .

2.3 SUBJEKTYVIEJI NEAPYKANTOS KURSTYMO POŽYMIAI

Asmens ketinimo, tikslo kurstyti neapykantą nustatymas tarptautinėje praktikoje

Tam, kad asmens saviraiškos laisvė būtų apribota dėl neapykantos kurstyto, turi būti nustatyta asmens ketinimas, tikslas kurstyti neapykantą, smurtą, diskriminaciją, ir valstybės, drauge su kitais neapykantos kurstyto elementais, reikia tai įvertinti²⁶². Sąvoka „kurstyto“ suprantama kaip žeminančių, kurstančių diskriminaciją, smurtą ar kitokią neapykantą idėjų skleidimas, išreiškimas, tačiau gali būti suprantamas ir kaip tyčios reikalavimas. ECRI nurodo, kad kurstyto elementas reiškia, kad yra arba aiškus kvietimas įvykdyti smurto, diskriminacijos ar kitus veiksmus, arba yra neišvengiama rizika, kad tokie veiksmai atsiradę dėl tam tikros neapykantos kalbos²⁶³. Taip pat, iš TPPTP 20 straipsnio formuluotės galima matyti, kad neapykantos kurstyto atveju numatomi asmens ketinimai – „propagavimas“ ir „kurstyto“²⁶⁴. Tačiau, asmens ketinimą nėra paprasta nustatyti, jeigu jis pats to nepripažįsta, naudoja netiesioginę, koduotą neapykantos kalbą²⁶⁵.

Atvejais, kai paneigiami arba pritariama teismų patvirtintiems nusikaltimams žmogiškumui, jie iškraipomi, peticijos EŽTT dažnai atmetamos pagal EŽTK 17 str., neatliekant saviraiškos laisvės ribojimo kriterijų patikrinimo pagal 10 str., pavyzdžiui, byloje Garaudy prieš Prancūziją²⁶⁶. Pareiškėjas neigė Holokaustą, vadino šį istorinį įvykį „mitu“ ir EŽTT vertinimu pagrindinis pareiškėjo knygos turinys, taigi ir jos tikslai, yra ryškiai revizionistiniai, tokios idėjos prieštarauja EŽTK vertybėms, būtent teisingumui ir taikai²⁶⁷. JT ŽTK taip pat laikosi nuomonės, kad Holokaustą neigiantys teiginiai, vadinant dujų kameras mitu, abejojant žydų tautos naikinimu dujų kameroje „buvo tokio pobūdžio, kad sukėlė ar sustiprino antisemitinius jausmus, o žydų bendruomenė turi būti apsaugota nuo baimės gyventi antisemitinėje atmosferoje“²⁶⁸. Taip pat EŽTT byloje Pavel Ivanov, prieš Rusiją, kai žydai buvo kaltinami dėl visų blogybių Rusijoje²⁶⁹, arba EŽTT byloje Norwood prieš Didžiąją Britaniją, kai pareiškėjas priskyrė visą islamo tikėjimo

²⁶² „Committee on the Elimination of Racial Discrimination General recommendation No. 35. Combating racist hate speech“, *supra note*, 102.

²⁶³ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

²⁶⁴ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, *supra note*, 5.

²⁶⁵ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *op. cit.*

²⁶⁶ „Decision of Garaudy v. France [translation-extract] (Application no. 65831/01), 24 June 2003“, *supra note*, 161.

²⁶⁷ *Ibid*

²⁶⁸ „Human Rights Committee case of Robert Faurisson v. France (communication No. 550/1993), 8 November 1996“, *supra note*, 197.

²⁶⁹ „Decision as to the admissibility, Pavel Ivanov against Russia (Application no. 35222/04), 20 February 2007“, *supra note*, 165.

grupę prie teroristini išpuolių²⁷⁰, peticijos taip pat atmestos pagal EŽTK 17 str. Tačiau, EŽTK 17 straipsnis naudojamas tik išimtiniais atvejais, „[...] jei iš karto yra aišku, kad ginčijamais pareiškimais buvo siekiama atitraukti šį straipsnį nuo jo tikrojo tikslo“²⁷¹, tam pasitelkiant saviraiškos laisvę, pavyzdžiui, kai teiginiai nukreipti prieš pagrindines Konvencijos vertybes, jais kurstoma neapykanta ar smurtas. Valstybės nacionaliniuose teismuose visgi turi įvertinti visus aspektus, tame tarpe ir autoriaus kalbos turinį, vartojamus žodžius, tikslus ir kt., siekį kurstyti diskriminaciją, išskyrimą ar kitokią neapykantą prieš asmenų grupę²⁷².

Kai ketinimas kurstyti neapykantą nėra aiškiai išreiškiamas, ketinimo įvertinimas turėtų apimti kitus neapykantos kurstymo požymius, nagrinėjamus byloje: pasisakymo turinį, vartojamą kalbą, jos mastą, gali būti atsižvelgta į ankstesnį asmens elgesį, įvertinama, ar iš pareiškimų, kitos išraiškos turinio galima nustatyti kitokią jos tikslą, nei kurstyti neapykantą, pavyzdžiui, atkreipti dėmesį į valstybėje esančią problemą²⁷³. Teismai turi nustatyti, ar objektyviai vertinant, dalyko visuma buvo skirta rasistinių pažiūrų ir idėjų skleidimui²⁷⁴. Byloje Carl Jóhann Lilliendahl prieš Islandiją EŽTT vertino po straipsniu internete, kuriame buvo rašoma apie vieno miesto savivaldybės sprendimą leisti konsultacijas, švietimą mokyklose asmenis, kurie laiko save gėjais, lesbietėmis, translyčiais, parašytą komentarą. Pareiškėjas komentare teigė, kad šių asmenų lytinė orientacija tai seksualinis nukrypimas, komentare buvo naudojami homoseksualius asmenis žeminantys, užgaulūs žodžiai, jie vadinami seksualiniais iškrypėliais, kad tai yra šlykštu, bjauru. EŽTT atsižvelgė į tai, kad viešame komentare naudojami homoseksualius asmenis niekinantys žodžiai, su aiškiai reiškiamu pasibjaurėjimu, kas skatina nepakantumą homoseksualiems asmenims. Be to, pabrėžė, kad šių pastabų tikslas nebuvo kritikuoti savivaldybės sprendimą ar dalyvauti diskusijoje, o būtent skirta įžeisti homoseksualiems asmenims.²⁷⁵ Taigi, atsižvelgiant į kalbos tvirtumą, kad tokios kalbos, užgaulių žodžių vartojimas rodo tikslą įžeisti tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę, teismas nusprendė, kad ši peticija nepriimtina.

EŽTT byloje Vona prieš Vengriją teismas taip pat atsižvelgė į tokias aplinkybes, kaip veiksmų pasikartojimas, asmenų elgesys, apranga, kontekstas. Pareiškėjo įkurtas judėjimas surengė įvairias akcijas, demonstracijas, kurios apėmė ir mitingus romų gausiai gyvenamuose miesteliuose, ragindami ginti etninius vengrus nuo „čigonų nusikalstamumo“.²⁷⁶ Demonstracija

²⁷⁰ „Decision as to the admissibility of Mark Anthony Norwood against the United Kingdom (Application no. 23131/03), 16 November 2004“, *supra note*, 114.

²⁷¹ „Case of Pastörs v. Germany (Application no. 55225/14), 3 October 2019“, *supra note*, 234.

²⁷² „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *op. cit.*

²⁷³ ARTICLE 19: *Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence*, *supra note*, 112: 33.

²⁷⁴ „Case of Jersild v. Denmark (Application no. 15890/89), 23 September 1994“, *supra note*, 120.

²⁷⁵ „Decision Carl Jóhann Lilliendahl against Iceland (Application no. 29297/18), 12 May 2020“, *supra note*, 125.

²⁷⁶ „Case of Vona v. Hungary, (Application no. 35943/10)“, ECtHR, žiūrėta kovo 10 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%7B%22001-122183%22%7D%7D>

pati savaime nėra neteisėtas dalykas, bet šiuo atveju jos buvo vykdomos keletą kartų, skirtingose romų gyvenvietėse, apsirengus karinėmis juodai baltomis uniformomis, žygiuojant, duodant karines komandas, dėvint raiščius – tai apranga, primenanti Antrojo pasaulinio karo metu Vengrijoje kurį laiką valdžiusios nacistinės strėlių partijos, kuri vykdė masinį romų ir žydų žudymą, aprangą. Romų bendruomenės asmenys buvo išskiriami, bauginami dėl priklausymo etninei grupei, demonstruojamas rasinis susiskaldymas, todėl valstybė pagrįstai likvidavo tokią asociaciją.²⁷⁷

Vertinant kalbėtojo tyčią teismai taip pat turėtų įvertinti pareiškimų tikslą²⁷⁸. Ketinimą kurstyti neapykantą reikia skirti nuo ketinimo informuoti visuomenę visuotinės svarbos klausimais²⁷⁹, taip pat kalbai, kuria siekiama apsaugoti ar ginti asmenų ir grupių žmogaus teises, neturėtų būti taikomos baudžiamosios ar kitokios sankcijos²⁸⁰. Kai asmens tikslas nėra kurstyti smurtą ar kitokią neapykantą prieš tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę, jis negali būti už tokią nusikalstamą veiką nuteisiamas. Pareiškimų tikslo nustatymo svarbą puikiai iliustruoja EŽTT byla Jersild prieš Daniją. Žurnalisto sukurto filmo, kuriame interviu davė rasistinė jaunuolių grupuotė, tikslas nebuvo rasistinis, o kaip tik – siekis spręsti, atskleisti esamos problemos mastą, jis pats rasistinių idėjų neskleidė, aiškiai save išskyrė iš interviu davusių jaunuolių²⁸¹. Tačiau JT ŽTK byloje Malcolm Ross prieš Kanadą, nors pareiškėjas ir teigė, kad jo išleistomis knygomis, brošiūromis, kuriose pateikiamos kitų autorių mintys ir jos papildomos pareiškėjo komentarais, jis tik reiškė savo religinius įsitikinimus, o skatinti neapykantos tikslo neturėjo, bet iš tiesų publikacijomis buvo menkinamas žydų tikėjimas, įsitikinimai, reiškiamą panieką žydų tikėjimui, krikščionys kviečiami kvestionuoti žydų tikėjimo ir mokymo teisėtumą²⁸². Taigi, kalbos tikslo įvertinimas gali padėti atmesti asmens ketinimą kurstyti neapykantą arba nenustačius kito, pagrįsto asmens tikslo, pavyzdžiui, kaip visuomenės informavimas ar kt.²⁸³, tokius pareiškimus vertinti kaip norą skleisti neapykantą kurstančias idėjas.

EŽTT siūlo vertinti, ar autoriaus pareiškimai, kitokia išraiška, galėjo prisidėti prie viešų diskusijų atitinkamu klausimu, arba kad pagrindinis tokios išraiškos tikslas buvo tai padaryti²⁸⁴. Taip pat, EŽTT Byloje Vejdeland ir kiti prieš Belgiją, teismas pabrėžė, kad net ir

²⁷⁷ „Case of Vona v. Hungary, (Application no. 35943/10)“, *supra note*, 276.

²⁷⁸ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112. 33

²⁷⁹ Elena Mihajlova, Jasna Bacovska ir Tome Shekerdjiev, *Freedom of expression and hate speech* (Skopje, 2013), 26, <https://www.osce.org/files/f/documents/1/e/116608.pdf>

²⁸⁰ „Committee on the Elimination of Racial Discrimination General recommendation No. 35. Combating racist hate speech“, *supra note*, 102.

²⁸¹ „Case of Jersild v. Denmark (Application no. 15890/89), 23 September 1994“, *supra note*, 120.

²⁸² „Human Rights Committee case of Malcolm Ross v. Canada (communication No. 736/1997), 18 October 2000“, OHCHR, žiūrėta 2021 m. kovo 07 d. <https://juris.ohchr.org/Search/Details/902>

²⁸³ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *op. cit.*

²⁸⁴ „Case of Atamanchuk v. Russia (Application no. 4493/11), 11 February 2020“, *supra note*, 95.

siekiant tikslo pradėti diskusijas visuomenei svarbiais klausimais, reikia rinktis saviraiškos būdą, kuris nebūtų žalingas kitų asmenų teisėms. Pareiškėjai į mokykloje esančias spinteles pridėjo lankstinukų, kuriuose buvo išreiškiamas paniekiantis požiūris į homoseksualius asmenis, teigiama, kad homoseksualumas tai išsigimęs seksualinis polinkis, homoseksualumas daro moralinį destruktivų poveikį visuomenės esmei ir kt. Pareiškėjų teigimu, jie siekė pradėti diskusijas apie švietimo stoką Švedijos mokyklose, kas EŽTT vertinimu, galėtų būti laikoma priimtinu tikslu. Tačiau asmenys pasirinko neatsakingą saviraiškos būdą, vartotojo žeminančius pareiškimus, bei sunku būtų suprasti, kad lankstinukų formuluotė yra tiesiog diskusijų pradėjimas viešojo intereso klausimais, nes atrodo, kad pareiškėjai tik norėjo paskleisti savo nuomonę tarp paauglių, kurie yra pažeidžiami įvairios įtakos.²⁸⁵

Taigi, tyčia gali būti nustatoma ne tik tuomet, kai asmuo tiesiogiai norėjo sukelti neigiamas pasekmes, bet ir tada, kai asmuo, turėdamas žinių apie savo veiksmų, pareiškimų pasekmes galėjo žinoti, kad neigiamos pasekmės atsirastų arba gali atsirasti dėl tokio elgesio, bet vis tiek taip elgėsi²⁸⁶ (tiesioginė nekonkretizuota tyčia). Kaip aukščiau nurodytos EŽTT bylos Vejdeland prieš Belgiją atveju – pareiškėjai teigia, kad norėjo pradėti diskusiją aktualiais klausimais, bet dėl tokio neigiamo pareiškimų pobūdžio, užgaulių žodžių homoseksualų asmenų atžvilgiu, bei lankstinukų dalijimo jautriems asmenims, turėjo suprasti, kad neigiamos pasekmės kitų asmenų teisėms gali kilti²⁸⁷. Arba, EŽTT byloje Šimunić prieš Kroatiją, teismo manymu, „pareiškėjas, būdamas garsus futbolininkas ir pavyzdys daugeliui futbolo sirgalių, turėjo žinoti apie galimą neigiamą provokuojančio šūkio poveikį žiūrovų elgesiui [...] ir turėjo susilaikyti nuo tokio elgesio“²⁸⁸.

Apibendrinant, nesant aiškiai išreikšto asmens ketinimo, prisipažinimo, kad jis siekė kurstyti diskriminaciją, neapykantą, smurtą ar kt. prieš tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę, nacionalinių teismų tikslas turėtų būti nustatyti, ar objektyviai vertinant, nagrinėjamo dalyko visuma buvo skirta rasistinių idėjų, pažiūrų paskleidimui²⁸⁹. Objektyviai įvertinti asmens pareiškimus gali padėti tokių požymių, kaip pasisakymo turinio, vartojamos kalbos, jos masto, ankstesnio asmens elgesio, saviraiškos tikslo, įvertinamas²⁹⁰. Itin įžeidžiančių asmenis žodžių naudojimas, asmenų menkinimas, žeminimas, įžeidimai - toks neatsakingas saviraiškos laisvės naudojimas – gali būti pakankamas nustatyti, kad asmuo ketino kurstyti neapykantą²⁹¹. Labai

²⁸⁵ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *supra note*, 166.

²⁸⁶ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

²⁸⁷ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *op. cit.*

²⁸⁸ „Decision of Josip Šimunić against Croatia (Application no. 20373/17), 22 January 2019“, *supra note*, 170.

²⁸⁹ „Case of Jersild v. Denmark (Application no. 15890/89), 23 September 1994“, *supra note*, 120.

²⁹⁰ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 31-33.

²⁹¹ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *op. cit.*

svarbu įvertinti saviraiškos tikslą – asmuo negali būti baudžiamas, jei galima pagrįstai manyti, kad asmuo turėjo kitokį tikslą, nei neapykanta, nusistatymu grįstų idėjų skleidimas²⁹². Ir priešingai, jei pasisakymo turinys yra neigiamo pobūdžio, nukreiptas prieš tam tikrą asmenų grupę, nenustatomas joks kitas tokio asmens saviraiškos tikslas, pvz. pradėti diskusijas visuomenei aktualiais klausimais – tokios aplinkybės gali rodyti būtent asmens ketinimą kurstyti neapykantą. Be to asmens tyčia, kurstyti neapykantą prieš tam tikrą požymiu išsiskiriančią asmenų grupę, gali būti nustatyta ir tuomet, kai asmuo turėjo suprasti galimas savo veiksmų neigiamas pasekmes, bet vis tiek taip elgėsi (tiesioginė nekonkretizuota tyčia)²⁹³.

Neapykantos kurstymo subjektyviosios pusės nustatymas Lietuvos Respublikos praktikoje

Esminis momentas, taikant baudžiamąją atsakomybę asmeniui dėl neapykantos kurstymo, yra asmens išankstinis nusistatymas prieš tam tikrais požymiais išsiskiriančią asmenų grupę, jei tokio motyvo asmuo neturi, kalba nėra nusikalstama veika²⁹⁴. LAT nurodo, kad „subjektyviuosius šios nusikalstamos veikos požymius sudaro kaltė – tiesioginė konkretizuota tyčia, turint tikslą pasityčioti, paniekinti asmenį dėl jo rasės, tautybės bei kitų BK 170 straipsnio 2 dalyje nurodytų požymių. Kaltinamasis suvokia savo daromos veikos pavojingą pobūdį, priešingumą teisei, tačiau nori veikti ir veikia tokiu pavojingu būdu, turėdamas galimybę nukreipti savo valią ir neatlikti priešingų teisei, pavojingų veiksmų“²⁹⁵. Ketinimas pasityčioti, paniekinti asmenį ar asmenų grupę kyla dėl jų priklausymo tam tikrai asmenų grupei, kurios apibrėžiamos LR BK 170 str. ir kituose BK straipsniuose, įtvirtinančiuose nusikalstamas veikas prieš asmens lygiateisiškumą, tai: rasė, tautybė, kalba, kilmė, socialinė padėtis, tikėjimas ar įsitikinimai²⁹⁶.

Kai asmenys, atlikę išankstiniais nusistatymais, diskriminacija ar kita neapykanta grįstus pareiškimus, prisipažįsta įvykdę jiems inkriminuojamą nusikalstamą veiką, asmens tiesioginė apibrėžta tyčia laikoma įrodyta. Kadangi „kaltės prisipažinimas reiškia, kad buvo sutikta su kaltinime nurodytais faktais ir jie neginčyti, taip buvo palengvinta teismo užduotis procese pagrindžiant veikos padarymo įrodytumą“²⁹⁷, esant asmens kaltės dėl neapykantos kurstymo

²⁹² „Case of Jersild v. Denmark (Application no. 15890/89), 23 September 1994“, *supra note*, 120.

²⁹³ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *op. cit.*

²⁹⁴ Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *supra note*, 72.

²⁹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 d. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012“, *supra note*, 107.

²⁹⁶ *Ibid*

²⁹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-261-489/2018“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 15 d. <https://eteismai.lt/byla/209205775881761/2K-261-489/2018>

nusikalstamos veikos pripažinimui, dažnai baudžiamasis procesas baigiamas supaprastinta tvarka – baudžiamuoju įsakymu. Byloje Nr. 1-1245-537/2018 buvo nagrinėtas socialiniame tinkle „Facebook“, grupėje „mespriespederastus“ parašyti komentarai „sudegint visus pydarus“, „kart, skandyt, pjaut, iššaudyt, sudegint piderastus ibanus tegul kasasi po žeme patys“²⁹⁸. Kadangi asmuo prisipažino įvykdęs jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką numatytą LR BK 170 str., teismas konstatavo, kad „asmuo veikė tiesiogine tyčia. Norėjo taip elgtis ir taip darė, nors ir negalvojo apie galimas teises pasekmes, tačiau tai neturi reikėmės jo baudžiamajai atsakomybei kilti“²⁹⁹. Taip pat ir kitose bylose, kai asmuo pripažįsta kaltę dėl neapykantos kurstymo prieš tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę, asmens tyčia laikoma įrodyta.

Taip pat, asmens tyčia kurstyti diskriminaciją, smurtą ir kitą neapykantą, teismuose paprastai nesudėtingai nustatoma, kai asmuo atlieka veiksmus, kurstančius diskriminaciją arba veiksmus, drauge su kalbine išraiška. Pavyzdžiui, byloje Nr. 1A-531-530/2017, asmenys parduotuvės aikštelėje ne tik įžeidinėjo asmenį dėl rasinių skirtumų, vadindami jį „babajumi“, „negru“, ragindami vykti iš jų valstybės, grasino smurtauti, susidoroti, bet ir demonstravo nepagarbą veiksmais, ženklais, sudavė smūgius. Teismas, įvertinęs šias aplinkybes nurodė, kad nuteistieji „suprato kad elgiasi nusikalstamai, jų vartoti žodžiai ir atlikti veiksmai“ užpakalio“ rodymas, bei grasinimais paremtas reikalavimas vykti namo, iš jų šalies, rodo, kad jie abu veikė tiesiogine tyčia. Suprato, kad viešais pareiškimais žodžiu niekino nukentėjusįjį bei skatino neapykantą pastarojo rasei ir norėjo taip veikti“³⁰⁰.

Tačiau, kitais atvejais, nesant kaltinamojo prisipažinimo ar kitų veiksmų, patvirtinančių asmens tyčią kurstyti neapykantą, tyčios buvimo kaltinamojo veiksmuose įrodinėjimas tampa sudėtingas ir, kaip nurodoma LR Generalinės prokuratūros rekomendacijose, dėl to „praktikoje dažnai kyla nemažai problemų“³⁰¹. Pirmiausiai, vertinant asmens tyčią, teismuose gali būti įvertinama kaltinamojo asmenybė, gali būti įvertinama teksto autoriaus gimtoji kalba, išsilavinimas, veiklos sritis, autoriaus būseną, tam tikros teksto sukūrimo aplinkybės³⁰². Reikia nustatyti asmens suvokimą apie savo pareiškimų, veiksmų pobūdį, norą įžeisti, sukurstyti smurtą, diskriminaciją, pažeminti asmenis dėl jų priklausymo tam tikrai asmenų grupei³⁰³. Byloje Nr. 1A-151-360/2017 teismas vertindamas komentarus, nukreiptus prieš žydų tautos atstovus,

²⁹⁸ „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 25 d. baudžiamais įsakymas baudžiamuoju byloje Nr. 1-1245-537/2018“, *supra note*, 215.

²⁹⁹ *Ibid*

³⁰⁰ „Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamuoju byloje Nr. 1A-531-530/2017“, *supra note*, 134.

³⁰¹ Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *supra note*, 72.

³⁰² *Ibid*

³⁰³ „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamuoju byloje Nr. 1A-131-579/2019“, *supra note*, 136.

homoseksualius asmenis, kitų pažiūrų asmenis nurodė, kad „turėdamas vidurinę išsilavinimą, būdamas psichiškai sveikas V. L. suprato savo žodžių prasmę ir suvokė jų pasekmes“³⁰⁴. Byloje Nr. 1A-35-562/2016 teismas taip pat nurodė, kad nuteistasis, koncerto metu mesdamas į atlikėją kiaušinius, bei šaukdamas frazę „pederastai Aukštadvaryje nekonzertuos“ išreiškia neigiamą ir nepagarbų požiūrį asmeniui dėl jo seksualinės orientacijos, „taigi suprato, kad viešai atlikdamas inkriminuojamus veiksmus, tyčiojasi ir niekina nukentėjusįjį dėl jo seksualinės orientacijos, t. y. suprato savo veiksmų pavojingumą ir norėjo taip elgtis“³⁰⁵.

Tačiau, kadangi pagal LAT praktiką reikalaujama nustatyti asmens tiesioginę konkretizuotą tyčią kurstyti neapykantą³⁰⁶, kai tuo tarpu ECRI nurodo, kad asmens tyčia gali būti nustatoma ir tuomet, kai asmuo, turėdamas žinių apie savo pareiškimų pasekmes galėjo žinoti, kad neigiamos pasekmės atsiras arba gali atsirasti dėl tokio elgesio³⁰⁷, nacionalinėje praktikoje atsiranda tokių atvejų, kaip byloje Nr. 1S-1377-487/2015. Šioje byloje nustatyta, kad nors ir viešu komentaru internete aiškiai išreiškiama nepagarba ir neigiamas požiūrį prieš rusų tautybės asmenis, bet jie yra vertinami kaip nebrandžios asmenybės pasisakymas, todėl nenustatyta asmens tyčia kurstyti neapykantą.³⁰⁸ Arba byloje Nr. 1S-157-628/2015 vertinant internete patalpintą vaizdo įrašą, vaizduojantį lenkų tautybės asmenį, teismas nurodė, kad „toks vaizdo įrašo turinys neabejotinai atskleidžia ne asmens siekį žeminti atitinkamos tautybės asmenis, jų garbę bei orumą, o labiau liudija nebrandų asmens požiūrį į visuomenėje vykstančius reiškinius“³⁰⁹. Tampa neaišku, ar dėl to, kad asmuo gali būti vertinamas kaip nebrandi asmenybė, jo atlikti pareiškimai tampa mažiau pavojingi, nesukelia grėsmės baudžiamojo kodekso saugomoms vertybėms, ir auditorija tokio asmens pareiškimus supranta kitaip, nei brandžios asmenybės.

Tyčios nustatymui reikšmę turi pareiškimų turinys, vartojami žodžiai. LR Generalinės prokuratūros rekomendacijose nurodoma, kad „prasminės tekstų krypties ir naudojamų propagandinių metodų išaiškinimas aptariamose kategorijose ikiteisminiuose tyrimuose yra svarbiausia grandis, pagal kurią nustatomas veikos neteisėtumas“³¹⁰. Siekiant tinkamai įvertinti kalbos akto, meninės išraiškos ar kitos medžiagos turinį, teismai jo įvertinimui dažnai

³⁰⁴ „Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. liepos 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151-360/2017“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 16 d. <https://e-teismai.lt/byla/216931632101862/1A-151-360/2017#>

³⁰⁵ „Vilniaus apygardos teismo 2016 m. birželio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-35-562/2016“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 16 d. <https://eteismai.lt/byla/7838190278471/1A-35-562/2016>

³⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 d. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012“, *supra note*, 107.

³⁰⁷ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

³⁰⁸ „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1377-487/2015“, *supra note*, 241.

³⁰⁹ „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-157-628/2015“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 15 d. <https://eteismai.lt/byla/110898945607078/1S-157-628/2015>

³¹⁰ Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *supra note*, 72.

pasitelkia tam tikrus specialistus, kurie įvertina nagrinėjamą išraišką istoriniu, kalbiniu ar kitu aspektu ir pateikia teismui išvadą, kuri nors ir teismo neįpareigoja, bet gali būti svarbu nustatant neigiamą išraiškos turinį, vartojamų žodžių, ženklų reikšmę³¹¹. Byloje Nr. 2K-206-693/2017, asmens tyčią žeminti, įžeisti rusų tautybės asmenis, skatinti smurtą, diskriminaciją prieš šiuos asmenis rodė komentarų turinys, juose vartojami įžeidžiantys žodžiai, net prisistatymai rašant komentarus buvo įžeidžiantys rusų tautybės asmenis „ruskiam, ruskiam–fašistam“, o pačiuose komentaruose skatinama smurtauti ir naudojami itin žeidžiantys žodžiai „beprotės beždžionių veislės fašistai geri tik negyvi nes pasiutligė gydoma tik pakasant po žeme“; „Geras rusas tik miręs nes žmogždžių ir banditų vieta po žeme“ ir kt. Tačiau, akcentuojama buvo ir tai, kad „[...] R. P. parašė net penkiolika viešų komentarų internete, o tai taip pat tik patvirtina, kad jo veiksmai nebuvo atsitiktiniai, o priešingai – buvo apgalvoti“³¹². Tačiau, byloje Nr. 2K-86-648/2016 internetinis komentaras, neigiamai pasisakantis apie homoseksualius asmenis vertintas kaip išreiškiantis „[...] neigiamą autoriaus požiūrį į seksualines mažumas (gėjus)“³¹³. Bet, teismo vertinimu, „[...] nėra pagrindo išvadai, kad V. G., pateikdamas viešą komentarą, veikė suvokdamas savo veikos pavojingumą ir norėdamas paskatinti neigiamą visuomenės reakciją į homoseksualius asmenis bei kurstydamas juo diskriminuoti ir smurtauti prieš juos“³¹⁴. Taigi, komentaro turinys ne visuomet lemia pripažinimą dėl tyčios kurstyti neapykantą kaltininko veiksmuose egzistavimo.

LR Generalinės prokuratūros metodinėse rekomendacijose pabrėžiama, kad neteisėtų veiksmų intensyvumas, skaičius, trukmė rodo ne tik, kiek pavojingi tokie veiksmai, bet rodo ir tyčios kryptingumą, ypatingai nusikalstamų veikų, atliktų internetinėje erdvėje, tačiau neatmetama, kad jeigu ir vienas komentaras turi aiškų diskriminacinį pobūdį, toks komentaras gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę³¹⁵. Dėl komentarų rašymo, informacijos, žeminančios žydų tautą, talpinimo socialinių tinklų paskyroje, teismas vertindamas tyčią nurodė, kad asmuo „veikė pakankamai aktyviai, talpino tendencingai nukreiptą informaciją (dėl dalies jis patrauktas baudžiamojon atsakomybėn šioje byloje), ne kartą paskleidė komentarus (nuteistas dėl 4). Tokias veikas negalima vertinti kaip atsitiktines, neapgalvotas ir visiškai nepavojingas, todėl nekyla abejonių, jog V. L. veiksmai buvo kryptingi ir jis norėjo taip elgtis“³¹⁶. Kitoje byloje, Nr. 1A-335-

³¹¹ Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *supra note*, 72.

³¹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 03 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206-693/2017“, *supra note*, 137.

³¹³ *Ibid*

³¹⁴ *Ibid*

³¹⁵ Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *op. cit.*

³¹⁶ „Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. liepos 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151-360/2017“, *supra note*, 304.

209/2016, taip pat asmens tyčia, rašiusio ne vieną smurtauti, diskriminuoti žydų tautą skatinančio turinio komentarą internete, nustatyta atsižvelgiant į tai, kad komentarai rašyti sistemingai³¹⁷.

Tačiau, sistemiškumo požymio nebuvimas kaltinamojo veiksniuose, pareiškimuose, komentuose, parašytuose internetinėje erdvėje, lakoniškumas, tam tikrais atvejais, lemia, kad nelaikoma, jog asmuo veikė tyčia. Byloje Nr. 1A-131-579/2019 asmuo, socialiniame tinkle „Facebook“ sukurtoje grupėje „mespriespederastus“, kurioje buvo reiškiami neapykanta pagrįsti komentarai prieš homoseksualius asmenis, parašė komentarą „isnaikinsim“. Teismo vertinimu „tik dėl vieno lakoniško neetiško pasisakymo viešojoje internetinėje erdvėje nenustatyti ir subjektyvieji veikos požymiai – tiesioginė konkretizuota išteisintojo tyčia kurstyti interneto vartotojus, skaitančius jo komentarą, prieš homoseksualius asmenis, skatinti neapykantą jiems ar diskriminaciją“.³¹⁸ Tas pats pasakyta ir byloje, kurioje buvo apskūstas prokuroro nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, dėl rusų tautybės asmenis žeidžiančio komentaro, parašyto interneto svetainėje www.lrytas.lt po straipsniu „Rusų šventėje vingio parke – balti balandžiai ir vienybė“³¹⁹. Teismas sutiko, su prokuroro vertinimu, kadangi „teismo nuomone, komentaras „pyzdinkit padugnes ir siuksles i rusija Lietuvos!!! Nereikia net taikos nei nieko mes nebijom tos rusijos, jei ir rusija pultu Lietuva, bet kokiu atveju pizdy nuo NATO bus ruskiam ;DDD“ vertintinas kaip amoralus, neetiškas ir piktybinis, tačiau nėra pagrindo teigti, kad šiuo vienkartinio išsireiškimu yra viešai tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminacija“³²⁰. Abejais atvejais teismas įžvelgia neigiamą komentarų pobūdį, nukreiptą prieš tam tikrą asmenų grupę, tačiau nepripažįstama asmens kaltė, nes komentarai buvo tik vienkartinio pobūdžio³²¹. Nors, atvejais, kai panašaus pobūdžio komentarai parašomi keletą kartų – laikoma, kad asmuo, rašydamas keletą komentarų, vietoje vieno, suvokė savo veiksnių pavojingas pasekmes ir norėjo taip elgtis.

Tačiau, sistemiškumas nėra visuomet reikalaujamas požymis, nes byloje Nr. 1-250-673/2016 pakako ir vieno viešo komentaro parašymo internete, kad būtų pripažinta asmens tyčia, nes nuteistasis po straipsniu „Rusijoje sujudimas: įsiutino aneksuoto Krymo klausimas“, paskelbtu populiariame naujienų portale, pasivadinęs slapyvardžiu „DEBILAI RUSELIAI“, parašė

³¹⁷ „Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-335-209/2016“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 18 d. <https://eteismai.lt/byla/155879359930251/1A-335-209/2016>

³¹⁸ „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019“, *supra note*, 136.

³¹⁹ „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1377-487/2015“, *supra note*, 241.

³²⁰ *Ibid*

³²¹ *Ibid*

komentarą „atomine jums ant galvos o ne kryma“³²². Teismas nurodė, kad „[...]įdėdamas savo komentarą viešame interneto tinklalapyje kaltinamasis suprato, kad jo komentarą galės perskaityti visi straipsnio aptarime dalyvavę asmenys. Įdėdamas savo komentarą viešoje erdvėje kaltinamasis norėjo, kad jo nuomonė būtų žinoma ir kitiems interneto paslaugų naudotojams, tuo pasireiškė jo tiesioginė tyčia“³²³. Taigi, nebuvo įrodinėjamas asmens veiksmų sistemiškumas, trukmė, pakako to, kad asmuo paskelbė savo komentarą viešai, suvokdamas, kad jis bus prieinamas didelei auditorijai, tad analizuojant teismų praktiką matomas nevienareikšmiškas teismų vertinimas, koks asmens elgesys, pareiškimai gali rodyti jo tyčią kurstyti neapykantą.

EŽTT praktikoje, kuomet asmuo nepripažįstamas kurstęs neapykantą, įvertinama, koks tuomet buvo asmens pareiškimų, išraiškos tikslas. Byloje Klein prieš Slovakiją nustatyta, kad asmuo neturėjo tikslo kurstyti neapykantos prieš religinę grupę, jo tikslas buvo sukritikuoti išimtinai vieną asmenį, priklausantį šiai religinei grupei, dėl jo veiksmų³²⁴. Byloje Jersild prieš Daniją nustatyta, kad žurnalistas nesiekė kurstyti neapykantos prieš imigrantus, juodaodžius – priešingai, jo siekis buvo informuoti visuomenę apie esamą rasizmo problemą³²⁵. Taip pat EŽTT nurodo, kad net ir turint kitą tikslą nei neapykanta grįstų idėjų prieš asmenų grupę sklaida, reikia rinktis saviraiškos būdą, kuris nebūtų žalingas kitų asmenų teisėms³²⁶. LR praktikoje, kai teismas nusprendžia, kad asmuo neketino kurstyti neapykantos prieš asmenų grupę, ne visuomet įvertinama, koks tada buvo suprantamas, pagrįstas šio asmens pareiškimų tikslas. Pavyzdžiui, asmens išraiškos tikslas įvertintas byloje Nr. 1A-276-337/2016, išteisinti asmenys sukūrė dainą, kurioje daromos nuorodos į smurtą prieš vaikus. Dainos autoriai tiek teisminio proceso metu, tiek ir išleidę dainą, įvairių interviu metu teigė, kad „ši daina tai meninis protestas prieš vaikus, kurie negerbia suaugusiųjų“³²⁷, ir šių asmenų tikslas buvo atkreipti dėmesį į aktualią, Lietuvoje esančią, vaikų auklėjimo problemą.³²⁸

Tačiau, kitose bylose, išteisinant asmenis, neįvertinama koks pagrįstas asmens tikslas, jei ne siekis kurstyti neapykantą prieš atitinkamą asmenų grupę, gali būti nustatytas. Pavyzdžiui, LAT vertindamas komentarą internete, nukreiptą prieš homoseksualius asmenis „Duot į kailį tokie įdraskytašikniams“ tik nurodo, kad „nėra pagrindo išvadai, kad V. G., pateikdamas viešą komentarą, veikė suvokdamas savo veikos pavojingumą ir norėdamas paskatinti neigiamą

³²² „Kėdainių rajono apylinkės teismo 2016 m. rugpjūčio 02 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-250-673/2016“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 19 d. <https://eteismai.lt/byla/204681613220877/1-250-673/2016>

³²³ *Ibid*

³²⁴ „Case of Klein v. Slovakia (Application no. 72208/01), 31 October 2006“, *supra note*, 172.

³²⁵ „Case of Jersild v. Denmark (Application no. 15890/89), 23 September 1994“, *supra note*, 120.

³²⁶ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *supra note*, 166.

³²⁷ „Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-276-337/2016“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 22 d. <https://e-teismai.lt/byla/30922271637303/1A-276-337/2016>

³²⁸ *Ibid*

visuomenės reakciją į homoseksualius asmenis bei kurstydamas juo diskriminuoti ir smurtauti prieš juos³²⁹. Taip pat LAT byloje Nr. 2K-677/2012, kai išteisintas asmuo homoseksualių asmenų grupę viešai pavadino iškrypėliais, pasileidėliais, kad juos reikėjo išvežti į psichiatrinę ligoninę, teismo vertinimu „nurodytais aktyviais veiksmais kasatorė nekurstė kitų visuomenės narių prieš homoseksualius asmenis. Be to, tik dėl šių dviejų nurodytų neetiškų kasatorės pasisakymų viešojoje internetinėje erdvėje nenustatyti ir subjektyvieji veikos požymiai – tiesioginė konkretizuota kasatorės tyčia kurstyti interneto vartotojus, skaitančius kasatorės komentarą, prieš homoseksualius asmenis, skatinti neapykantą jiems ar diskriminaciją“³³⁰. Taigi, teismai padaro išvadą, kad kaltinamas asmuo pareiškimais nekurstė neapykantos, tačiau nevertinama, koks tada tokios išraiškos kitas, pagrįstas tikslas egzistavo, pvz. ar tokio pareiškimo tikslas buvo atskleisti kažkokią problemą, pradėti diskusijas visuomenei svarbiais klausimais ar kt. Tarlach McGonagle taip pat nurodo, kad galima atskirti, ar išraiška yra siekiama prisidėti prie viešų diskusijų, ar kurstyti neapykantą ar smurtą³³¹. LR Generalinės prokuratūros rekomendacijose nurodoma, kad reikia įvertinti asmens tikslą, ar vertinant asmens pareiškimus galima nustatyti siekį kurstyti neapykantą³³², tačiau nenurodoma, kad pagal EŽTT praktiką taip pat reikėtų įvertinti, kad jei pareiškimais nenorėta kurstyti neapykantos, tai koks tada kitas, pagrįstas pareiškimų tikslas buvo, ir ar siekiant šio tikslo nebuvo pasirinkta išraiška, kuri pažeidžia kitų asmenų teises³³³. Pastebėtina, kad tokiu būdu Airijoje asmuo gali būti atleidžiamas nuo atsakomybės, jei įrodoma, kad pareiškimai buvo atlikti neturint tikslo kurstyti neapykantą³³⁴. Taip pat, ir ARTICLE 19 organizacija nurodo, kad įvertinus tikruosius asmens išraiškos tikslus galima būtų atmesti neapykantos kurstymo tikslą, arba atvirkščiai, neradus kito, pagrįsto tokios išraiškos tikslo, galima būtų pagrįstai manyti, kad asmuo siekė išskirti, diskriminuoti, įžeisti asmenis dėl jų priklausymo tam tikrai asmenų grupei³³⁵.

Apibendrinant, Lietuvos teismų praktikoje nurodoma, kad asmens tyčios nustatymui svarbu įvertinti kalbos turinį. Tačiau dažnai, nors ir išraiška vertinama kaip neigiama, įžeidžianti, amorali ir nukreipta prieš tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę, nurodoma, kad asmuo neturėjo tikslo kurstyti neapykantą, tik reiškė savo nuomonę, bet tai darė neetiškai³³⁶. EŽTT

³²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“, *supra note*, 208.

³³⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 d. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012“, *supra note*, 107.

³³¹ McGonagle, *supra note*, 103.

³³² Ikitiesminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *supra note*, 72.

³³³ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *supra note*, 166.

³³⁴ Alexander Verkhovsky, *supra note*, 16: 46.

³³⁵ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 33.

³³⁶ „Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-94-1020/2017“, *supra note*, 223.

praktikoje, jei nenustatomas asmens tikslas kurstyti neapykantą, nurodoma, koks tuomet tikslas šio asmens pareiškimuose egzistavo, pvz. pradėti diskusiją visuomenei aktualiais klausimais³³⁷, sukritikuoti vieną grupės asmenį dėl išimtinai jo veiksmų³³⁸, atlikti akademinį tyrimą³³⁹ ar pan., tačiau net ir turint pagrįstą pareiškimų tikslą, pareiškimais negalima menkinti asmenų, skatinti diskriminuoti ar skatinti kitų neigiamų pasekmių³⁴⁰. Apskritai, asmens pareiškimų, išraiškos tikslas, vertinant asmens tyčią, Lietuvos teismų praktikoje ne visuomet nustatinėjamas. Tačiau, didelis dėmesys, ypatingai, kai mintys reiškiamos internetinėje erdvėje, suteikiamas pareiškimų, idėjų sistemiškumui, pakartojimui. Dažnai, jei asmuo viešai pateikė tik vieną, nors ir neigiamą, žeminantį pareiškimą, nenustatoma, kad asmuo veikė tiesiogine konkretizuota tyčia, nors EŽTT byloje Carl Jóhann Lilliendahl prieš Islandiją, kurioje spręsta dėl vieno neapykantą kurstančio komentaro internetinėje erdvėje, teismas didžiausią dėmesį skyrė komentaro turiniui, autoriaus kalbos tikslui³⁴¹. Asmens pareiškimų sistemiškumas, pasikartojantis elgesys gali būti vertinamas nustatinėjant asmens tyčią kurstyti neapykantą³⁴², bet tai nėra vienintelis požymis, rodantis, kad asmuo veikė tyčia, reikia atsižvelgti ir į pareiškimo turinį, vartojamus užgaulius žodžius ir kt. Taip pat, Lietuvoje neapykantos kurstymo nusikalstama veika turi būti atliekama tik tiesiogine konkretizuota tyčia, t. y. turint tikslą pasityčioti, paniekinti asmenį, suvokiant savo daromos veikos pavojingumą ir norint taip veikti³⁴³. Tuo tarpu, ECRI rekomendacijose nurodoma, asmens tyčia gali būti nustatom ir tuomet, kai asmuo turėjo žinių apie savo veiksmų pasekmes, galėjo žinoti, kad neigiamos pasekmės gali atsirasti, bet vis tiek taip elgėsi³⁴⁴. EŽTT praktikoje taip pat nurodoma, kad jei asmuo savo saviraiškos laisve naudojasi neatsakingai (nekonkretizuota tyčia), ji gali būti apribojama³⁴⁵, o Lietuvoje, asmeniui galint suvokti savo veiksmų pasekmes, bet vis tiek neatsakingai naudojantis saviraiškos laisve, nepakanka, kad būtų įrodyta asmens tyčia kurstyti neapykantą.

2.4 PAVOJINGUMO ĮTAKA NEAPYKANTOS KURSTYMO KVALIFIKAVIMUI

³³⁷ „Case of Jersild v. Denmark (Application no. 15890/89), 23 September 1994“, *supra note*, 120.

³³⁸ „Case of Klein v. Slovakia (Application no. 72208/01), 31 October 2006“, *supra note*, 172.

³³⁹ „Case of Aksu v. Turkey (Applications nos. 4149/04 and 41029/04), 15 March 2012“, *supra note*, 31

³⁴⁰ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *supra note*, 166.

³⁴¹ „Decision Carl Jóhann Lilliendahl against Iceland (Application no. 29297/18), 12 May 2020“, *supra note*, 125.

³⁴² ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 33.

³⁴³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 d. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012“, *supra note*, 107.

³⁴⁴ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

³⁴⁵ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *op. cit.*

Žalos atsiradimo tikimybės, pavojingumo požymio vertinimas tarptautinėje praktikoje

Rabato veiksmų plane nurodoma, kad neapykantos kurstymo atveju nereikalaujama, kad asmuo iš tiesų sukurstytų asmenis atitinkamai elgtis, tačiau turėtų būti nustatyta rizika, tikimybė, kad neigiamas elgesys gali atsirasti³⁴⁶. „Tai reiškia, kad teismai turės nustatyti, ar buvo pagrįsta tikimybė, kad kalba pavyks paskatinti realius veiksmus prieš tikslinę grupę, pripažindami, kad toks priežastinis ryšys turėtų būti gana tiesioginis“³⁴⁷. Pasak Toby Mendel toks reikalavimas, nustatyti grėsmės kilimo tikimybę, padeda išvengti piktnaudžiavimo neapykantos kurstymą reguliuojančiomis nuostatomis. Todėl, nesant tikimybės, kad asmens pareiškimai, teiginiai gali sukelti pavojingus rezultatus, jų ribojimas negali būti vykdomas, ir priešingai – jei nustatomas pakankamas priežastinis ryšys tarp asmens išraiškos ir draudžiamų rezultatų, baudimas už juos gali būti pateisinamas³⁴⁸. Taip pat, žalos atsiradimo grėsmė neapykantos kurstymo atvejais, skiria šias nusikalstamas veikas nuo paprasto įžeidimo³⁴⁹.

ECRI nurodo, kad neigiamas pareiškimų, kitokios išraiškos poveikis gali atsirasti tiek asmenų grupės, prieš kurią naudojama tokia išraiška, atžvilgiu, tiek visuomenės sanglaudai apskritai³⁵⁰. Neapykantą kurstančių idėjų skleidimas atitinkamai auditorijai, gali sukelti pasekmes, kurios apima diskriminacijos, smurto, priešiško prieš asmenis kilimo grėsmę³⁵¹. Pastebėtina, kad jeigu atitinkamos pasekmės dėl neapykantos kurstymo kilo visuomenėje, tai gali būti laikoma sunkinančia aplinkybe³⁵².

Organizacija ARTICLE 19 siūlo teismams, siekiant nustatyti žalos atsiradimo tikimybę, įvertinti šiuos aspektus: ar auditorija, kuriai skleistas neapykantą, smurtą, diskriminaciją kurstančios idėjos, suprato kalbėtojo išraišką kaip raginimą diskriminuoti tam tikru požymiu išsiskiriančius asmenis, smurtauti, priešišškai elgtis prieš juos? Ar neigiamą žinutę skleidžiantis asmuo sugebėjo paveikti auditoriją? Ar auditorija turėjo galimybę pasinaudoti autoriaus siūlymu atlikti tam tikrus veiksmus, diskriminuoti asmenis, smurtauti prieš juos? Ar tam tikru požymiu išsiskiriantys asmenys, prieš kuriuos nukreiptos neigiamo pobūdžio idėjos, patiria arba neseniai patyrė smurtą, priešiškumą?³⁵³ Kalbant apie auditoriją, ARTICLE 19 nurodo, kad reikia įvertinti,

³⁴⁶ „Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General“, *supra note*, 35.

³⁴⁷ *Ibid*

³⁴⁸ Toby Mendel, *Study on International Standards Relating to Incitement to Genocide or Racial Hatred* (Toby Mendel: 2006), 50. <http://www.law-democracy.org/wp-content/uploads/2010/07/Hate-Speech-Study.pdf>

³⁴⁹ ARTICLE 19: ‘Hate Speech’ Explained, *supra note*, 152: 76.

³⁵⁰ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *op. cit.*

³⁵¹ ARTICLE 19: ‘Hate Speech’ Explained, *op. cit.*, 76-77.

³⁵² *Ibid*, 77.

³⁵³ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 34

ar paprastas, protingas asmuo, iš autoriaus viešo kalbos ar kt. akto supras, kad yra kurstomas diskriminuoti, smurtauti, reikšti neapykantą prieš tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę. Turi būti nustatytas bent tam tikras, konkretus galimybių lygis, kad žinutė paskatins neigiamas pasekmes.³⁵⁴

EŽTT atlikdamas vertinimą, kiek pareiškimai yra pavojingi, taip pat įvertina auditoriją, kuriai skirti pareiškimai - kaip auditorija reaguoja į pranešimą, arba kokiai auditorijai pranešimas skirtas. EŽTT byloje Šimunić, nurodė „pareiškėjas skandavo frazę, kuri buvo naudojama kaip totalitarinio režimo sveikinimas, futbolo varžybose, priešais didelę auditoriją, į kurią žiūrovai atsakė, ir jis taip padarė keturis kartus“³⁵⁵. ECRI nurodo, kad vertinat pranešimo pavojingumą, yra svarbus auditorijos pobūdis, nesvarbu ar auditorija turėjo priemonių, noro, polinkį užsiimti smurtu, bauginimu, diskriminacija³⁵⁶. Kai auditorija, kuriai skirtas pranešimas, yra jautri, tai taip pat turi įtakos vertinant pavojingumą. Byloje Atamanchuk prieš Rusiją teismas įvertino tai, kad laikraštis, kuriame buvo skelbiamos prieš imigrantus, tautines mažumas nukreiptos idėjos, nors ir nebuvo didelio tiražo, tačiau buvo platinamas rajonuose, kuriuose gyveno įvairių tautybių asmenys³⁵⁷. Todėl „pareiškimus galima pagrįstai vertinti kaip sukeliančius nepagrįstas emocijas ar įtvirtinančius išankstinius nusistatymus ne rusų tautybės gyventojų atžvilgiu“³⁵⁸. Taip pat, gali būti atveju, kai pranešimas platinamas vaikams – EŽTT byloje Vejdeland prieš Daniją teismas įvertino, kad mokyklose platinami lankstinukai buvo skirti jautriai auditorijai³⁵⁹. Taip pat ir JT ŽTK byloje Mr. Malcolm Ross prieš Kanadą, komitetas nurodė, kad saviraiškos laisvė yra neatsiejama nuo atsakomybių ir pareigų, ypač, kai mokomi jauno amžiaus asmenys, o mokytojas jiems yra autoritetas, todėl turėtų susilaikyti nuo neapykantą kurstančių idėjų skleidimo. Mokykloje buvo pastebimas nusistatymas prieš žydų kilmės mokinius, ir nustatyta, kad pareiškėjo mintys tam galėjo turėti įtakos.³⁶⁰ Ir priešingai EŽTT bylose Jersild prieš Daniją ir Klein prieš Slovakiją, teismas atkreipė dėmesį į tai, kad ginčijamuose pareiškimuose ne tik nebuvo tikslo kurstyti neapykantos, bet ir pareiškimai buvo skirti gerai informuotai auditorijai, kuri galėjo tai įvertinti³⁶¹.

EŽTT praktikoje pabrėžiama, kad ribojant asmens saviraiškos laisvę, su tikslu apginti kitų asmenų teises, reikia pagrįstai įrodyti, kad pareiškėjo pareiškimai galėjo sukelti arba

³⁵⁴ *ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, supra note, 112: 34*

³⁵⁵ „Decision of Josip Šimunić against Croatia (Application no. 20373/17), 22 January 2019“, *supra note*, 170.

³⁵⁶ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

³⁵⁷ „Case of Atamanchuk v. Russia (Application no. 4493/11), 11 February 2020“, *supra note*, 95.

³⁵⁸ *Ibid*

³⁵⁹ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *supra note*, 166.

³⁶⁰ „Human Rights Committee case of Malcolm Ross v. Canada (communication No. 736/1997), 18 October 2000“, *supra note*, 282.

³⁶¹ „Case of Jersild v. Denmark (Application no. 15890/89), 23 September 1994“, *supra note*, 120.

sukėlė nepageidaujamas pasekmes³⁶². Vertindamas ar pareiškimai gali sukelti grėsmę, kad gali būti sukurstyta neapykanta, smurtas, diskriminacija, priešiškus ir kt. neigiamos pasekmės, dažnai atsižvelgia į tai, kur patalpinta ginčijama informacija, ir kokiai dydžio auditorijai, jau minėta, kad žiniasklaidos priemonės, televizija, radijas³⁶³ internetas, jau vien tik dėl savo prieinamumo, gebėjimo perduoti vaizdą, garsą, perteikti informaciją dideliame žmonių ratui, kelia didesnę kitų asmenų teisių pažeidimo pavojų³⁶⁴. Tuo tarpu byloje Karataş prieš Turkiją, kurioje buvo sprendžiama dėl pareiškėjo eilėraštyje skambėjusių frazių, raginančių pasiaukoti dėl „Kurdistano“, reiškiami kaltinimai Turkijos valdžiai dėl kankinimų, EŽTK visgi akcentavo tai, kad nors ir keliose eilėraščio vietose buvo galima įžvelgti kvietimą smurtauti, tačiau pareiškėjas yra privatus asmuo, jo saviraiška meninio pobūdžio, skirta labai mažai auditorijai, dalijamasi ja ne per žiniasklaidą. Tai apribojo galimą neigiamą poezijos poveikį.³⁶⁵

Neapykantos kalbos pavojingumą didina asmens gebėjimas paveikti auditoriją, pavyzdžiui, asmuo yra politinis ar religinis lyderis, visuomenėje žinomas asmuo³⁶⁶, taip pat, pavojingos kalbos, priskiriamos valdžios institucijomis ar viešosiomis institucijomis, kelia ypatingą susirūpinimą³⁶⁷. Pavyzdžiui, EŽTT byloje Šimunić prieš Kroatiją, kai rasistinį pasisveikinimą rungtynių metu šaukė garsus futbolininkas, EŽTT įvertino didesnes šio asmens galimybes paveikti auditoriją, būnant garsiu futbolininku³⁶⁸. Taip pat, EŽTT rimtai vertina ir politikų pasakytus teiginius, nors jų saviraiškos laisvei taikoma didesnė apsauga, bet tuo pat metu, šių asmenų išsakyti neapykantą kurstantys teiginiai kelia didesnę pavojų. Byloje Zana prieš Turkiją, pareiškėja buvo miesto Turkijoje merė, kuri žurnalistams, išspausdinusiems straipsnį nacionaliniame dienraštyje, nurodė, kad palaiko PKK nacionalinį išsivadavimo judėjimą, tačiau nepritaria žudynėms. Kitoje pokalbio dalyje politikė teigė, kad kiekvienas gali padaryti klaidų, PKK per klaidą žudo moteris ir vaikus. Taigi pareiškimai dviprasmiški, tarsi pateisinantys vykdomas žudynes. EŽTT nenustatė pažeidimo dėl pareiškėjos nubaudimo, taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad teiginys pateiktas gerai žinomo politinio veikėjo, todėl valdžios institucijos galėjo pagrįstai bijoti sustiprėjusios teroristinės veiklos šalyje.³⁶⁹ Tačiau byloje EŽTT Carl Jóhann Lillendahl prieš Islandiją visgi nurodė, kad viešas neigiamo komentaro apie homoseksualius asmenis parašymas internete neapykantos kurstymo fakto nekeičia, nors ir komentaras parašytas

³⁶² „Case of Atamanchuk v. Russia (Application no. 4493/11), 11 February 2020“, *supra note*, 95.

³⁶³ „Case of Jersild v. Denmark (Application no. 15890/89), 23 September 1994“, *supra note*, 120.

³⁶⁴ „Case of Delfi AS v. Estonia (Application no. 64569/09), 16 June 2015“, *supra note*, 88.

³⁶⁵ „Case of Karataş v. Turkey (Application no. 23168/94)“, *supra note*, 179.

³⁶⁶ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

³⁶⁷ „Committee on the Elimination of Racial Discrimination General recommendation No. 35. Combating racist hate speech“, *supra note*, 102.

³⁶⁸ „Decision of Josip Šimunić against Croatia (Application no. 20373/17), 22 January 2019“, *supra note*, 170.

³⁶⁹ „Case of Zana v. Turkey (Application no.18954/91)“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. kovo 20 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-58115%22%5D%7D>

privataus asmens³⁷⁰, taigi, nors ir žinomų asmenų, politikų pasakyti teiginiai pavojingesni, neatmetama, kad pavojingi gali būti ir privačių asmenų viešai išsakyti, neapykantą kurstantys pareiškimai.

Atliktų veiksmų, pareiškimų metu valstybėje egzistavęs socialinis, kultūrinis, politinis ir kt. kontekstas - vienas iš svarbiausių kriterijų, kuriais vadovaujantis EŽTT vertina, ar konkretūs pareiškimai gali būti vertinami kaip skatinantys neapykantą, diskriminaciją ar smurtą³⁷¹. Kitoje valstybėje, kitomis sąlygomis atlikti veiksmai, pareiškimai gali nesukelti tokio poveikio, kaip atitinkamu klausimu jautrioje visuomenėje. Arba nors ir situacija, susijusi su tam tikta asmenų grupe, būna valstybėje įtempta, tačiau valstybės neužtikrina deramo požiūrio į veiksmus, pasisakymus prieš pažeidžiamus asmenis. Būtent dėl to labai svarbu šį veiksnį įvertinti. EŽTT byloje Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą pareiškėjos leistame kalendoriuje buvo pateikiami pareiškimai, susiję su žydų, lenkų etninėmis grupėmis, pvz.: kad daugelis žydų, drauge su Sovietų okupacine valdžia, vykdė lietuvių tautos genocidą ir okupaciją arba, kad lenkai karo sąlygomis vykdė lietuvių etninį valymą, plėšė ir žudė nekaltus žmonės ir kt. Be šių pareiškimų, kalendoriuje buvo pateikiamas ir žemėlapis, kuriame buvo apibrėžtos Rusijos Federacijai, Baltarusijai, Lenkijai priklausančios teritorijos ir pažymėtos kaip „laikiniai okupuotos etninės Lietuvos žemės“³⁷². EŽTT, vertindamas ar buvo būtina bausti pareiškėją dėl tautinės nesantaikos kurstymo, ypatingą dėmesį atkreipė į tuo metu Lietuvos valstybėje buvusią padėtį, kad po LR nepriklausomybės atkūrimo, teritorinio vientisumo ir tautinių mažumų klausimai valstybėje buvo jautrūs.³⁷³

ECRI taip pat rekomenduoja atsižvelgti į tai, ar visuomenėje jau yra tam tikra įtampa, susijusi su naudojama kalba³⁷⁴. „[...] Kontekstas gali turėti tiesioginės įtakos tiek kalbėtojo ketinimams, tiek ir (arba) draudžiamo elgesio (diskriminacijos, priešiško ar smurto) galimybei“³⁷⁵. Didesnį pavojų, kad pareiškimai sukels diskriminaciją, smurtą, neapykantą prieš asmenis gali rodyti dažni smurto atvejai prieš asmenų grupę, reguliari, dažnai neigiami žiniasklaidos pranešimai apie šiuos asmenis. Egzistuoja tam tikras gyventojų neramumo, nesaugumo lygis arba priešingai – visai nėra arba yra labai nedidelis kiekis konfliktų tarp asmenų

³⁷⁰ „Decision Carl Jóhann Lillindahl against Iceland (Application no. 29297/18), 12 May 2020“, *supra note*, 125.

³⁷¹ „European Commission for Democracy through Law. Report on the relationship between freedom of expression and freedom of religion: the issue of regulation and prosecution of blasphemy, religious insult and incitement to religious hatred“, *supra note*, 41.

³⁷² „Case of Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (Application no. 72596/01), 4 November 2008“, ECtHR, žiūrėta 2021 m. kovo 21 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22CASE%20OF%20BALSYT%20v.%20LITHUANIA%22%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-89307%22%22%7D>

³⁷³ *Ibid*

³⁷⁴ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

³⁷⁵ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 29.

grupių, mažas priešiško, diskriminacijos lygis, atmosfera tarp skirtingų asmenų grupių taiki.³⁷⁶ ECRI nurodo, kad pažeidžiamos grupės reiškia tas grupes, kurios ypač kenčia nuo neapykantos kurstymo, ir taip pat pabrėžia, kad šios grupės konkrečiose valstybėse gali skirtis, atsižvelgiant į nacionalines aplinkybes, tačiau, tikėtina, kad tai bus prieglobsčio prašytojai, imigrantai, romai, LGBT asmenys taip pat kitos religinės, istorinės, etninės ir kalbinės mažumos³⁷⁷. Kaip pažymi Elena Mihajlova ir kt. „norint nustatyti saugomas savybes, taip pat reikia suprasti priespaudos ir diskriminacijos istoriją konkrečioje valstybėje, taip pat dabartines jos socialines problemas“³⁷⁸.

Apibendrinant tarptautinę praktiką, teisminės institucijos, pripažindamos asmenų kaltu dėl viešo neapykantos kurstymo, turi nustatyti tikimybę, kad dėl asmens veiksmų, pareiškimų gali kilti neigiamos pasekmės³⁷⁹. Neigiamos pasekmės, kurios atsiranda ar gali atsirasti dėl neapykantos kurstymo, apima diskriminaciją, neigiamą nusistatymą, priešiško, smurtą prieš tam tikrą asmenų grupę, arba platesniu vertinimu, pasekmės gali atsirasti visai bendruomenės sanglaudai³⁸⁰. Labai svarbu vertinant grėsmę, kuri gali kilti dėl neapykantos kurstymo, įvertinti, kaip atitinkamus pareiškimus, veiksmus gali įvertinti auditorija, kuriai tokios idėjos skleidžiamos³⁸¹, ar tokia informacija paskleista žinomo asmens, politinio veikėjo. Siūlomas testas – ar paprastas, protingas asmuo įvertins autoriaus pareiškimą, veiksma kaip skatinimą diskriminuoti, išskirti asmenis, reikšti kitokią neapykantą, smurtauti³⁸². Pabrėžiama, kad jautresnėms visuomenės grupėms pateikti neapykantą kurstantys teiginiai visuomet turės didesnę poveikį³⁸³, taip pat, ir plačiai auditorijai pateikta informacija, kurią gali būti prieinama įvairiems asmenims visuomenėje. Kitas svarbus aspektas, kuris padeda įvertinti atitinkamo turinio žinutės galimą neigiamą poveikį, tai tuo metu visuomenėje egzistavęs socialinis, istorinis, kultūrinis ir kitoks kontekstas, susijęs su neigiamais pareiškimais, ar kontekstas yra įtemptas, ar visuomenė valstybėje yra jautri tam tikriems klausimams ir kita³⁸⁴.

Nusikalstamos veikos pavojingumo įvertinimas Lietuvos Respublikos teismų praktikoje

³⁷⁶ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 29.

³⁷⁷ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *op. cit.*

³⁷⁸ Elena Mihajlova, Jasna Bacovska, ir Tome Shekerdjiev, *supra note* 279: 27.

³⁷⁹ „Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General“, *supra note*, 35.

³⁸⁰ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *op. cit.* .

³⁸¹ ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *op. cit.*, 40.

³⁸² *Ibid*

³⁸³ „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“, *supra note*, 166.

³⁸⁴ „Case of Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (Application no. 72596/01), 4 November 2008“, *supra note*, 372.

Teismų praktikoje nurodoma, kad baudžiamoji teisė yra laikytina paskutine teisine priemone, kuri yra taikoma tik išimtiniais atvejais, t. y. vadovaujantis ultima ratio principu, mokslinėje literatūroje dar vadinamu paskutinės priemonės principu³⁸⁵. Ultima ratio principas turi du jam būdingus elementus. „Visų pirma, tai – socialiai žalingas elgesys, t. y. tam tikras teisės pažeidimas, kurio sampratos analizė šiuo aspektu apimtų vieną iš jo požymių – pavojingumą, ir teisinių gėrių apsaugos [...] teoriją, [...] Antra, ir svarbiausia – nėra alternatyvių poveikio priemonių nepageidaujama elgesiui uždrausti kitose teisės šakose“³⁸⁶. Tai reiškia, kad, esant galimybei, kilusį ginčą, atsakomybės klausimą išspręsti kitomis teisinėmis priemonėmis (civilinės, administracinės teisės, drausminės atsakomybės ir kt.), baudžiamosios atsakomybės klausimas yra nesvarstomas³⁸⁷.

Lietuvoje, šiuo metu, atsakomybę dėl viešo neapykantos kurstymo numato tik baudžiamasis įstatymas, kitos priemonės, kurių galima imtis prieš neigiamo pobūdžio informaciją, komentarus internetinėje erdvėje, kurie nepasiekia tam tikro pavojingumo lygio - kreiptis į internetinio portalo valdytoją ar Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą dėl tokio turinio pašalinimo iš viešos erdvės³⁸⁸. Dar viena iš siūlomų galimybių, asmeniui pateikti teismui civilinį ieškinį dėl garbės ir orumo pažeidimo³⁸⁹, nors konkretus nukentėjęs asmuo neapykantos kurstymo atveju ne visuomet yra, ir „kvalifikuojant veiką nebūtina nustatyti konkretaus asmens, prieš kurį buvo padaryta veika, pakanka nustatyti, ar šia nusikalstama veika buvo siekiama pasityčiojant, paniekinant, skatinti neapykantą ar diskriminaciją“³⁹⁰. EŽTT pažymi, kad „priemonių, užtikrinančių 8 straipsnio laikymąsi apsaugos nuo asmenų veiksmų atveju, pasirinkimas iš esmės priklauso valstybės vertinimo laisvei, tačiau norint veiksmingai atgrasyti nuo sunkių veikų, kai kyla pavojus svarbiems privataus gyvenimo aspektams, reikia imtis veiksmingų baudžiamųjų įstatymų nuostatose numatytų priemonių“³⁹¹. Pavyzdžiui, EŽTT byloje Aksu prieš Turkiją, teismas paaiškino, kad neigiamų stereotipų formavimas apie etninę grupę gali paveikti

³⁸⁵ Aušra Dambrauskienė, „Ultima ratio principo samprata“, *Teisė* 97 (2015): 117 https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEWju8-f_9envAhVB2SoKHdJgDtAQFjAAegQIAxAD&url=https%3A%2F%2Fwww.zurnalai.vu.lt%2Fteisė%2Farticle%2Fdownload%2F9828%2F7817%2F&usq=AOvVaw2YlaNn2yCUUH8SdTn4VeW5

³⁸⁶ *Ibid*, 119.

³⁸⁷ „Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-94-1020/2017“, *supra note*, 223.

³⁸⁸ „Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2016 metų veiklos ataskaita“, LRS, žiūrėta 2021 m. kovo 23 d. https://www.lrs.lt/apps3/1/5643_2017_03_31%20ZEIT%202016%20metu%20veiklos%20ataskaita.pdf

³⁸⁹ „Neapykantos nusikaltimai nesitraukia iš internetinės erdvės“, Mano teisės, žiūrėta 2021 m. kovo 23 d. <https://manoteises.lt/straipsnis/neapykantos-nusikaltimai-nesitraukia-internetines-erdves/>

³⁹⁰ „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019“, *supra note*, 136.

³⁹¹ „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, *supra note*, 29.

grupei priklausančio asmens suvokimą apie save, emocijas, t. y. paveikti jo gyvenimą. Todėl, asmens etninis identitetas patenka į teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimo apsaugą³⁹². Taip pat, EŽTT Byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą nurodoma, kad privataus gyvenimo sąvoka apima asmens fizinį ir psichologinį vientisumą, sąvoka yra plati. Taip pat nurodo, kad asmens seksualinis gyvenimas, jo seksualinė orientacija, tai jo asmeninio gyvenimo dalis, taip pat patenkanti į EŽTK 8 str. apsaugą.³⁹³ Todėl kitos priemonės – pvz. kreipimasis į portalo valdytoją ar Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą, jei tokia informacija paskleista internete, nors ir padeda pašalinti neigiamą informaciją iš internetinės erdvės, tačiau vargu ar gali veiksmingai atgrasyti asmenis nuo neapykantos kurstymo veikos, kai ja kėsinamasi į asmens privatų gyvenimą. Todėl, kaip nurodo EŽTT, tokiais atvejais, reikalingos veiksmingos teisinės priemonės, numatytos baudžiamuosiuose įstatymuose. Tačiau LR dažnai netaikoma baudžiamoji atsakomybė asmenims, išreiškiantiems neigiamą požiūrį, nukreiptą prieš tam tikrą asmenų grupę, kadangi atlikti pareiškimai nelaikomi pasiekę tam tikrą pavojingumo lygį.

LR BK 170 str. numatytos neapykantos kurstymo nusikalstamos veikos sudėtis – formali, tam, kad kiltų atsakomybė, nereikia atsiradusių padarinių, reiškia nuo viešų pareiškimų momento nusikaltimas yra baigtas³⁹⁴. Tačiau, kadangi „[...]nusikaltimo pavojingumas yra viena iš svarbiausių aplinkybių, pagal kurias sprendžiama, ar yra pagrindas taikyti baudžiamąją atsakomybę“³⁹⁵, o nusikalstamos veikos pavojingumas nustatomas pagal padarinius, todėl net ir formaliose nusikalstamos veikos sudėtyse yra vertinama, koks pavojus, grėsmė egzistuoja, kad padariniai įstatymo saugomai vertybei kils³⁹⁶, nes LAT praktikoje nurodoma kad [...] veika turi ne tik formaliai atitikti atitinkamame straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos požymius, bet ir turi būti pavojinga³⁹⁷. Tai, ar veika yra pasiekusi tokį pavojingumo laipsnį, dėl kurio turėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, nulemia du kriterijai – pavojingumo pobūdis ir pavojingumo laipsnis³⁹⁸. Teismų praktikoje nurodoma, kad „pavojingumo pobūdis paprastai priklauso nuo nusikaltimo objekto, t. y. nuo saugomų teisinių gėrių, į kuriuos kėsinamasi, vertingumo“³⁹⁹. Šių nusikalstamų veikų atveju, pagrindinis objektas, vertybė, kuri saugoma - asmens lygiateisiškumas

³⁹² „Case of Aksu v. Turkey (Applications nos. 4149/04 and 41029/04), 15 March 2012“, *supra note*, 31

³⁹³ „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, *supra note*, 29.

³⁹⁴ Abramavičius ir kt., *supra note*, 106: 249.

³⁹⁵ „Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-94-1020/2017“, *supra note*, 223.

³⁹⁶ „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019“, *supra note*, 136.

³⁹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“, *supra note*, 208.

³⁹⁸ „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-452-898/2019“, *supra note*, 109.

³⁹⁹ *Ibid*

ir sąžinės laisvė⁴⁰⁰. O dėl pavojingumo laipsnio byloje Nr. 1A-452-898/2019 nurodoma, kad „nustatant padarytosios veikos pavojingumo laipsnį, esminę reikšmę irgi turi padarytos žalos dydis, taip pat ir kiti faktoriai – veikos padarymo būdas, kaltė, veikos motyvai, tikslai. Vadinasi, padarinių nustatymas ir įvertinimas yra būtini konstatuojant visos nusikalstamos veikos pavojingumo – kiekvienos veikos materialaus požymio buvimą. Padarinių kaip būtino požymio neįtvirtinimas nusikalstamos veikos sudėtyje nereiškia, kad veikos, BK aprašytos formaliosiomis sudėtimis, nesukelia pavojingų padarinių ir kad jų apskritai nereikia tirti byloje“⁴⁰¹. Taigi, jeigu asmens veiksmai, pareiškimai nors ir neetiški, užgaulūs, bet neatitinka tam tikro pavojingumo laipsnio, baudžiamoji atsakomybė, dėl neapykantos kurstymo prieš tam tikrą asmenų grupę, nėra taikoma. Kadangi administracinės atsakomybės už neapykantos kurstymą LR įstatymai nenumato, tai asmuo nenubaudžiamas iš vis. Pastebėtina, kad tarptautinės organizacijos siūlo atsižvelgti į tai, kaip žinutę priims auditorija, kuriai ji yra skirta, ar paprastas, protingas asmuo, iš autoriaus viešo kalbos ar kt. akto supras, kad yra kurstomas diskriminuoti, smurtauti, reikšti neapykantą prieš tam tikrą požymiu išsiskiriančią asmenų grupę⁴⁰². Taip pat ir EŽTT praktikoje įvertinama, kokį poveikį pranešimas gali padaryti auditorijai⁴⁰³. Tuo tarpu Lietuvoje, pavojingumo laipsnio nustatymas neapima įvertinimo, kaip autoriaus pareiškimus, veiksmus priims, supras auditorija, kuriai jis skirtas.

LAT praktikoje nurodoma, kad pripažįstant pareiškimus neapykantos kurstymu, reikia nustatyti baudžiamąjį įstatymo vertybėms kilsiančios grėsmės realumą⁴⁰⁴, o pasak teismo „tai suponuoja išvadą, kad baudžiamajai atsakomybei pagal BK 170 straipsnio 2 dalį ir ypač 3 dalį kilti nepakanka vien įžeidžiančio, niekinančio pobūdžio viešo pareiškimu, jeigu jame nėra konkretaus tiesioginio ar netiesioginio neapykantos, diskriminacijos skatinimo, kurstymo panaudoti smurtą ar fiziškai susidoroti su tam tikra žmonių grupe, dėl kurio galėtų kilti reali grėsmė šio baudžiamąjį įstatymo saugomam objektui“⁴⁰⁵. Todėl, jeigu komentare naudojami necenzūriniai žodžiai, bet nėra tiesioginių nuorodų į smurtą, raginimo diskriminuoti, niekinti, toks pasisakymas neturi būti laikomas nusikalstama veika. Taigi, LAT „pripažino, kad V. G. teiginys „Duot į kailį tokie įdraskytašikniams“ yra nekorektiškas, prasilenkiantis su savo konstitucinės informacijos, nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu, tačiau laikė, kad toks pareiškimas savo

⁴⁰⁰ Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“, *supra note*, 72.

⁴⁰¹ „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-452-898/2019“, *supra note*, 109.

⁴⁰² ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 34

⁴⁰³ „Decision of Josip Šimunić against Croatia (Application no. 20373/17), 22 January 2019“, *supra note*, 170.

⁴⁰⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“, *supra note*, 208.

⁴⁰⁵ *Ibid*

turiniu ir pavojingumu neatitinka BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytų nusikalstamų veikų sudėties požymių[...]"⁴⁰⁶.

2016 m. ECRI ataskaitoje apie Lietuvą ypatingas susirūpinimas reiškiamas dėl didelės neapykantos sklaidos internete, nes didžioji dalis neapykantos kurstymo nusikalstamų veikų Lietuvoje atliekamos internetinėje erdvėje⁴⁰⁷. Lietuvoje diskriminaciją, smurtą, neapykantą kurstančių idėjų sklaidimas internete laikomas pavojingesniu dėl tokių pareiškimų didelio prieinamumo „[...] tokios informacijos (komentarų) paskelbimas internete, sutinkamai su EŽTT praktika, dėl savo apimties, greičio ir kartą atskleistos informacijos nuolatinio pobūdžio, neabejotinai padidina veikos pavojingumą, gali sukelti ir atitinkamus ilgalaikius neigiamus padarinius“⁴⁰⁸. Tačiau, vien tik neigiamo pobūdžio, neetiško komentaro, nukreipto prieš tam tikrą asmenų grupę, parašymas internete Lietuvoje ne visuomet laikomas pasiekęs reikalaujamą pavojingumo lygį.

Kai neapykantos kurstymas įvykdomas komentarais internetinėje erdvėje, dažnai nusikalstamos veikos pavojingumo, kaip ir tiesioginės konkretizuotos tyčios, vertinimui reikšmę turi padarytų veiksmų pasikartojimas, sistemiškumas. Nors teismai ir pripažįsta, kad „[...]BK 170 straipsnio 2 dalis nenumato, kad veika turi būti pakartotinė, kad jam būtinas sistemiškumas, tačiau šis netikslumas nėra esminis, dėl kurio reikėtų keisti ar naikinti skundžiamus procesinius sprendimus“⁴⁰⁹, tačiau praktikoje sistemingi, ilgai trunkantys veiksmai, pareiškimai dažniau pripažįstami atitinkantys pavojingumo reikalavimą, nei pavieniai pareiškimai, nors ir išreiškiantys neigiamą autoriaus nusistatymą. LAT byloje Nr. 2K-91-976/2018 nuteistasis internetinėje erdvėje ne vieną kartą skleidė neigiamo pobūdžio informaciją apie žydų tautą, homoseksualius asmenis. Teismas nurodė, kad „tokio pobūdžio informacijos ir pasisakymų nevienkartinis, sistemingas viešas sklaidimas nėra suderinamas su Lietuvos Respublikos Konstitucijos, kitais nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais garantuojama asmens saviraiškos laisve ir užtraukia baudžiamąją atsakomybę. V. L. veikimo būdas (tendencingos informacijos ir komentarų aktyvus, sistemingas skelbimas viešai prieinamoje erdvėje – internete) įrodo tiek veikų pavojingumą, tiek V. L. veiksmų kryptingumą ir norą taip elgtis“⁴¹⁰. Tuo tarpu vienas komentaras, nors ir neetiškas, įžeidžiantis tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę, ne visuomet laikomas pavojingu, „[...] vienkartinis

⁴⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“, *supra note*, 208.

⁴⁰⁷ „ECRI Report on Lithuania (fifth Monitoring Cycle)“, *supra note*, 69.

⁴⁰⁸ „Kauno apygardos teismo 2017 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-594/2017“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 25 d. <https://eteismai.lt/byla/94210612308655/1A-9-594/2017>

⁴⁰⁹ „Vilniaus apygardos teismo 2013 m. gegužės 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-371-209/2013“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 25 d. <https://eteismai.lt/byla/172312185124941/1S-371-209/2013>

⁴¹⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2018“, *supra note*, 129.

internetinis komentaras yra laikytinas neetišku, amoraliu, nekorektišku, prasilenkiančiu su etišku informacijos nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu, dėl to turinčiu neigiamą ir niekinamą pobūdį, tačiau jis savo pavojingumo laipsniu neatitinka BK 170 str. 2 d. įtvirtintų nusikalstamų veikų požymių⁴¹¹. LAT yra nurodęs, kad veika turi ne tik formaliai atitikti atitinkamame straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos požymius, bet ir turi būti pavojinga⁴¹². Kita vertus, pavyzdžiui, byloje Nr. 1-395-1021/2018 ir vieno, trumpo komentaro, teigiančio, kad homoseksualius asmenis reikia aplaistyti šlapimu, pakako, kad asmuo būtų pripažintas kaltu dėl viešo neapykantos kurstymo⁴¹³, kai tuo tarpu kitoje byloje komentaras, nukreiptas prieš homoseksualius asmenis - „Isnaikinsim“, pripažintas neatitinkantis tokio pavojingumo laipsnio, kad būtų pripažintas nusikalstama veika pagal LR BK 170 str., nes vieno komentaro ir vieno tokio žodžio vartojimas, nėra pagrindas baudžiamajai atsakomybei⁴¹⁴. Be to, komentaro autorius „neigiamo savo požiūrio nedėstė detaliau, nemotyvavo, siekdamas ir kitus nuteikti prieš atitinkamą grupę“⁴¹⁵.

EŽTT byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą atkreipė dėmesį į Lietuvos teismuose keliamą autoriaus veiksmų, komentarų sistemiškumo reikalavimą taikant baudžiamąją atsakomybę už komentarus internetinėje erdvėje, nurodydamas, kad „[...] komentarų skaičius gali būti aplinkybė, lemianti nusikaltimo sunkumą arba kaltininko baudžiamosios atsakomybės mastą, tačiau tai nėra nusikaltimo, numatyto minėtoje BK nuostatoje, sudėties požymis⁴¹⁶. Taigi, LR teismų praktikoje suformuotas sistemiškumo reikalavimas, nustatant veikos pavojingumą, sukuria perteklinį reikalavimą, dėl ko savo turiniu su saviraiškos laisve nesuderinami komentarai ne visuomet pripažįstami viešu neapykantos kurstymu, nors tam tikrais atvejais – sistemiškumo nereikalaujama, dėl ko susidaro įspūdis, kad nėra suformuotų aiškių kriterijų, kokie viešo pobūdžio komentarai praktikoje atitinka pavojingumo reikalavimą, o kokie - ne.

Pareiškimo metu valstybėje egzistavusio socialinio, kultūrinio, istorinio, politinio ar kito konteksto įvertinimas, taip pat padeda nustatyti, kiek pavojingi gali būti atitinkami pareiškimai⁴¹⁷. Lietuvos praktikoje kontekstas ne visuomet įvertinamas, dažniausiai, tik bylose, kuriose pareiškimai nukreipti prieš homoseksualius asmenis, nagrinėjamas nusikaltimų

⁴¹¹ „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1377-487/2015“, *supra note*, 241.

⁴¹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“, *supra note*, 209.

⁴¹³ „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. kovo 05 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-395-1021/2018“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 27 d. <https://eteismai.lt/byla/192128283876873/1-395-1021/2018?word=primy%C5%BEt>

⁴¹⁴ „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019“, *supra note*, 136.

⁴¹⁵ *Ibid*

⁴¹⁶ „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, *supra note*, 29.

⁴¹⁷ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

žmogiškumui ar karo nusikaltimų neigimas, iškraipymas⁴¹⁸. LAT yra nurodęs, kad Lietuvoje yra susidariusi neigiama visuomenės nuomonė apie homoseksualius asmenis⁴¹⁹. Tačiau teismų praktikoje ne visuomet atsižvelgiama į valstybėje egzistuojančią įtampą, susijusią šia asmenų grupe „vis dėlto teisėjų kolegijos vertinimu, šis bendras socialinis kontekstas ir konkretus byloje svarstomo komentaro kontekstas nėra toks įtemptas, kad savaime pateisintų griežtesnius su juo susijusio saviraiškos laisvės įgyvendinimo ribojimus ir baudžiamosios atsakomybės kaip ultima ratio taikymą. Teisėjų kolegija pripažįsta, kad V. G. komentaro turinys yra neigiamas, niekinančio pobūdžio, nukreiptas prieš homoseksualių žmonių grupę. Vis dėlto, teisėjų kolegija sprendžia, kad nors komentaro turinys rodo, jog autorius įgyvendino savo saviraiškos laisvę netinkamai, tačiau tokiu pasisakymu V. G. negalėjo sukelti realią grėsmę aptariamo baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms, t. y. pažeisti homoseksualių žmonių grupės lygiateisiškumą, jos, kaip bendruomenės, orumą (ta apimtimi, kuria orumas ginamas pagal BK 170 straipsnį“⁴²⁰. LR visuomenėje egzistuoja gana konservatyvus požiūris į seksualines mažumas, taip pat ECRI ataskaitoje apie Lietuvą, pastebima, kad valstybėje egzistuoja dažni reiškiamos neapykantos atvejai prieš LGBT bendruomenę⁴²¹. Dažni neapykantos atvejai prieš asmenis - vienas iš požymių, į kuriuos reikia atsižvelgti nustatant, ar valstybėje egzistuoja įtemptas socialinis, kultūrinis ar kt. kontekstas⁴²². Atsižvelgiant į tai, socialinis kontekstas Lietuvoje, susijęs su seksualinėmis mažumomis, turėtų būti laikomas pakankamai įtemptu, dėl ko pagrįstai galima riboti kalbą, nukreiptą prieš šiuos asmenis.

Teismų praktikoje yra atvejų, kai asmuo buvo pripažintas kaltu dėl neapykantos kurstymo prieš antstolius – socialinės padėties pagrindu⁴²³, arba dėl politinių pažiūrų⁴²⁴. Kaip jau minėta, tiek ECRI, tiek literatūroje yra siūloma įvertinti, ar visuomenėje jau egzistuoja tam tikros įtampos, susijusios su grupe, prieš kurią nukreipti pareiškimai, diskriminacijos prieš šią asmenų grupę istoriją ir kitus veiksnius⁴²⁵, kas rodo, kad tokia išraiška yra pavojingesnė ir egzistuoja didesnė tikimybė, kad tokia išraiška gali sukelti neigiamas pasekmes. Tačiau teismai, pripažindami asmenis kaltais dėl neapykantos kurstymo prieš antstolių grupę ir dėl politinių pažiūrų detaliau

⁴¹⁸ „Vilniaus miesto apylinkės 2019 m. vasario 18 d. teismo nuosprendis Nr. 1-61-908/2019“, Eteismai, žiūrėta 2021 m. kovo 28 d. <https://eteismai.lt/byla/248581747103191/1-61-908/2019?word=hyper%20rimi>

⁴¹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-136/2010“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. kovo 28 d. <https://eteismai.lt/byla/179755199611544/3K-3-136/2010>

⁴²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“, *supra note*, 208.

⁴²¹ „ECRI Report on Lithuania (fifth Monitoring Cycle)“, *supra note*, 69.

⁴²² ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence, *supra note*, 112: 29.

⁴²³ „Alytaus rajono apylinkės teismo 2012 m. spalio 03 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-507-319/2012“, ETeismai, žiūrėta 2021 m. vasario 27 d. <https://eteismai.lt/byla/31580255403891/1-507-319/2012>

⁴²⁴ „Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. liepos 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151-360/2017“, *supra note*, 304.

⁴²⁵ „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“, *supra note*, 40.

nemotyvavo, kodėl prieš šią grupę reiškiamos idėjos pavojingos, ar yra visuomenėje įtampų, susijusių su šiomis grupėmis, įtemptas socialinis, kultūrinis ar kt. kontekstas, kai tuo tarpu vertinant prieš homoseksualius asmenis nukreiptus pareiškimus nurodoma, kad socialinis kontekstas, susijęs su šia asmenų grupe, nėra pakankamai įtemptas, dėl ko pareiškimai savo pavojingumu neatitinka BK 170 str. įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties požymių⁴²⁶.

Taip pat, pavyzdžiui, byloje Nr. 1S-94-1020/2017 atsisakyta pradėti ikiteisminį tyrimą dėl neapykantos kurstymo, o kontekstas byloje iš vis nevertintas. Po straipsniu „Danijos parlamentaras pašiurpino siūlymu šaudyti į migrantų valtis“ ir 2016 m. gruodžio 8 d., 18.36 val., asmuo,[...] parašė komentarą „Gera idėja – kiekviena šalis ir jos piliečiai PRIVALO gintis ir ginti savo šalį nuo parazitų-okupantų. Deportuoti visus alei vieno!“⁴²⁷. Nurodoma, kad asmuo tik reiškė savo nuomonę, tačiau, įvertinus komentaro kontekstą, galėjo egzistuoti grėsmė, kad toks komentaras sukels neigiamas pasekmes kitų asmenų teisėms. Atsižvelgiant į tai, kad 2015 m. ES sulaukta rekordiška daug prieglobsčio prašymų⁴²⁸, o visuomenės požiūris į šiuos asmenis dažnai būna neigiamas, Lietuvoje 2015- 2017 metų „visuomenės nuostatų tyrimų duomenys atskleidė, kad tarp nepalankiausiai vertinamų grupių yra ir – pabėgėliai bei musulmonai. Pabėgėliai ir musulmonai vertinami taip pat nepalankiai, kaip romai (požiūris į romų etninę grupę nekinta ir ji išlieka viena nepalankiausiai vertinamų nuo 2005 m.)“⁴²⁹ be to, Lietuvoje 2016 metais pabėgėlio statusas suteiktas 181 asmeniui⁴³⁰, tai tokio komentaro parašymas galėjo sukelti diskriminaciją, priešišumą prieš šią asmenų grupę, ir jei teisme būtų įvertintas egzistavęs kontekstas, galima būtų daryti kitokią išvadą.

Vertinant patį kalbos kontekstą byloje Nr. 2K-677/2012, kai viešai, neigiamai pasisakyta prieš homoseksualius asmenis, naudojant įžeidžiančius žodžius „pasileidėliai“, „iškrypėliai“, teismas nurodė, kad tai tik pilietinė asmens pozicija, išsakyta dėl pačių homoseksualių asmenų surengto nesankcionuoto renginio prie LR Seimo rūmų, ir jų ekscentriškas elgesys neprisdėjo prie visuomenės tolerancijos skatinimo⁴³¹. EŽTT byloje Beizaras ir Levickas

⁴²⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“, *op. cit.*

⁴²⁷ „Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-94-1020/2017“, *supra note*, 223.

⁴²⁸ „Priverstinio perkėlimo mastas pasiekė rekordines aukštumas – 1 iš 113 žmonių yra paveiktas“, UNHCR Lietuva, žiūrėta 2021 m. kovo 29 d., <https://www.unhcr.org/neu/lt/list/about-us-lt/statistics-lt>

⁴²⁹ Laurynas Biekša ir kt., *Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo vertinimas ir integracijos procesų stebėseną* (Vilnius, Etninių tyrimų institutas, 2016), <http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2013/01/Baigiamoji-ataskaita1.pdf>

⁴³⁰ „Prieglobstis Lietuvoje 2016 metais“, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, žiūrėta 2021 m. kovo 29 d., https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/Statistika/Prieglobstis/Metin%C4%97s%20ataskaitos/2016_PRS_ataskaita.pdf

⁴³¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 d. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012“, *supra note*, 107.

prieš Lietuvą, vertinimą, neva tai aukos pačios iššaukė neigiamą reakciją savo ekscentrišku elgesiu, galėjo jos tikėtis, nurodė, kad valstybės siūlymas pareiškėjams atsargiai reikšti savo seksualinę orientaciją, nesibučiuoti nuotraukoje – nėra svarbus, kadangi EŽTT nuomone, taip bandoma perkelti atsakomybę už neigiamas reakcijas patiems pareiškėjams. Taip pat, nurodo, kad atvejais, kai prieš asmenį yra smurtaujama dėl lyties, pvz. moters išprievartavimo atveju, sakyti, kad ji pati savo provokuojančiais drabužiais iššaukė tokį prievartautojo elgesį, būtų galima laikyti lygiaverčiu teiginiui, kad pareiškėjai patys savo elgesiu iššaukė neapykantą kurstančius komentarus po savo nuotrauka.⁴³² Taigi, LR teismai arba tam tikrais atvejais iš vis nevertina socialinio, kultūrinio, politinio konteksto valstybėje, arba vertina jį kaip nepakankamai įtemptą, nors valstybėje akivaizdžiai vyrauja neigiama nuomonė apie tam tikras asmenų grupes arba, vertinant kalbos kontekstą, bandoma tarsi nurodyti, kad atitinkama asmenų grupė patys iššaukė neigiamus pareiškimus.

Apibendrinant, Lietuvos teismų praktikoje, kaip ir tarptautinėje praktikoje, laikoma, kad diskriminacijos, įžeidimų, kvietimo smurtauti prieš tam tikru požymiu išsiskiriančius asmenis, kitokios neapykantos kurstymas internetinėje erdvėje laikomas pavojingesniu, dėl interneto galimybės perduoti didelius kiekius informacijos plačiai auditorijai⁴³³. Tačiau, tarptautinėje praktikoje, vertinant grėsmę, kad išsakyti teiginiai sukels neigiamas pasekmės, dėmesys atkreipiamas ir į valstybėje egzistavusį socialinį, kultūrinį, istorinį ir kt. kontekstą, tuo tarpu Lietuvos teismų praktikoje šis požymis ne visuomet tinkamai įvertinamas⁴³⁴. Be to, tarptautinėje praktikoje įvertinant pasekmių kilimo tikimybę, vertinama, kaip neigiamą žinutę priims auditorija, kuriai ji skirta, taip pat, ar auditorija, kuriai skirtas pranešimas yra jautri⁴³⁵, arba, kad pranešimas skirtas didelei auditorijai, kai tuo tarpu LR praktikoje, tai, kaip auditorija priims išsakytus teiginius, dažnai nevertinama. LR teismuose suformuota praktika, kuomet didelis dėmesys, vertinant internetinėje erdvėje, kurioje padaroma daugiausiai neapykantą kurstančių pranešimų, padaromas veikas, skiriamas pareiškimų sistemiškumui – dėl to vienas, neigiamo pobūdžio pareiškimas ar komentaras dažnai nelaikomas pasiekęs pakankamą pavojingumo lygį, kad pareiškimo autorius būtų pripažintas kaltu pagal LR baudžiamąjį kodeksą⁴³⁶. EŽTT tokį teismų vertinimą pripažino netinkamu ir sistemiškumas neturėtų būti laikoma požymiu kvalifikuojant

⁴³² „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, *supra note*, 29.

⁴³³ „Kauno apygardos teismo 2017 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-594/2017“, *supra note*, 408.

⁴³⁴ „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019“, *supra note*, 136.

⁴³⁵ „Human Rights Committee case of Malcolm Ross v. Canada (communication No. 736/1997), 18 October 2000“, *supra note*, 282.

⁴³⁶ „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1377-487/2015“, *supra note*, 241.

pareiškimus kaip neapykantos kurstymą, o daugiau galėtų būti svarbus skiriant bausmę žinutės autoriui⁴³⁷.

⁴³⁷ „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“, *supra note*, 29.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Kaip ir EŽTK, TPTP, taip ir Lietuvos teisės aktai numato saviraiškos laisvę iš vienos pusės, iš kitos - teise naudotis savo teisėmis be diskriminacijos. LR neapykantos kurstymas yra laikomas nusikalstama veika, taip tinkamai įgyvendinant tarptautinius įsipareigojimus pagal TPPTP, Konvenciją prieš visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimą. Be to, LR Generalinės prokuratūros parengtose gairėse dėl ikiteisminio tyrimo organizavimo neapykantos kurstančios kalbos ir neapykantos nusikaltimų atveju, pateikiamos EŽTT praktika paremtos rekomendacijos ikiteisminį tyrimą vykdančioms pareigūnoms, tačiau rekomendacijose ne itin daug analizuojama LR teismų praktika, nenurodomos esančios problemos, nepaaiškinama, kaip ikiteisminį tyrimą atliekantiems pareigūnams laviruoti tarp rekomendacijų ir LR teismų praktikos, kuo vadovautis.

2. Pagal tarptautinę praktiką viešumo reikalavimas turėtų būti įvykdytas tuomet, kai pareiškimai paskleidžiami plačiai auditorijai ar keliems asmenims viešoje vietoje, nesvarbu, ar ta vieta prieinama visiems laisvai, ar pvz. su bilietais. Tačiau LAT aiškinimas, kad žinutė turi būti paskleista „plačiam neapibrėžtam žmonių ratui“, gali palikti neaiškumo, dėl ko praktikoje sutinkama atvejų, kai žurnalistui telefonu duotas interviu nelaikytas viešu, arba, miesto tarybos posėdyje išreikštos žydų bendruomenę žeidžiančios idėjos įvertintos kaip pareikštos tik konkrečioms asmenims, nors posėdyje dalyvavo žiniasklaida. ECRI pabrėžia, kad reikalavimas dėl pareiškimo viešo pobūdžio neturėtų būti per daug sunkiai įvykdomas, o kažkokiam žmonių ratui prieinami pareiškimai, turėtų būti laikomi viešo pobūdžio, todėl toks LAT viešumo požymio vertinimas ne visai atitinka tarptautinėje praktikoje esantį aiškinimą.

3. ECRI nurodo, kad neapykantos kurstymas apima įžeidimus, diskriminacijos skatinimą, panieką, priekabiavimą, smurto skatinimą ir kt. neigiamo pobūdžio viešus pareiškimus. EŽTT nurodo, kad objektyviai, teisingai vertinant, išraiškos turinys turi būti tiesiogiai ar netiesiogiai pateisinantis smurtą, neapykantą ar panieką prieš tam tikrą asmenų grupę, todėl reikia įvertinti, kokią žinią iš tiesų skleidžia jos autorius. Tuo tarpu LAT vertinimu, vien tik įžeidimo ar niekinančio pobūdžio pareiškimo nepakanka, kad asmeniui kiltų atsakomybė pagal LR BK, todėl tokie pareiškimai dažnai įvertinami tik kaip neetiškas nuomonės reiškimas, nors savo turiniu vargu ar gali būti vertinami kaip kritika, diskusija visuomenei aktualiais klausimais. Pavyzdžiui migrantų įvardijimas „parazitais-okupantais“, teigimas, kad reikia šiuos asmenis deportuoti, nebuvo laikomas neapykantos kurstymu. Taip pat, EŽTT yra išvystęs praktiką, kad politinės kalbos, meninės išraiškos, diskusijų visuomenės intereso klausimais, mokslinių tyrimų ribojimui yra mažai galimybių, tačiau tokia saviraiška nėra neribota, be to politikai turi susilaikyti nuo neapykantą kurstančių

pareiškimų. Tačiau ECRI nurodo, kad LR politiniame diskurse pastebimi išpuoliai prieš LGBT bendruomenę, ir už tokią išraišką nesulaukiama jokių sankcijų.

4. Kai asmuo nepripažįsta norėjęs kurstyti neapykantą, tyčios įvertinimas, pagal tarptautinę praktiką, turėtų apimti kitus požymius: kalbos turinį, pvz. naudojama itin žeidžianti, niekinanti kalba, į jos mastą, asmens elgesį ir kt. ECRI nurodo, kad tyčia gali būti nustatoma ir tuomet, kai asmuo ne tik tiesiogiai nori neigiamų pasekmių, bet ir tada, kai neatsakingai naudojasi saviraiškos laisve ir, turėdamas žinių apie galimas savo veiksmų pasekmes, vis tiek taip elgiasi (tiesioginė nekonkretizuota tyčia). Lietuvoje, pagal LAT praktiką, neapykantos kurstymas gali būti įvykdomas tik tiesiogine konkretizuota tyčia. Tam, kad įrodyti asmens tiesioginę konkretizuotą tyčią kurstyti neapykantą, dažnai nepakanka vieno neigiamo pobūdžio pareiškimo, ypač internetinėje erdvėje, nors tai neturėtų būti pagrindinis požymis įrodinėjant tyčios egzistavimą, nes tyčia gali būti nustatoma ir įvertinus kalbėtojo tikslą, kalbos turinį. EŽTT praktikoje ir vienas pareiškimas internetinėje erdvėje, kai juo kurstoma neapykanta, diskriminacija, laikoma neapykantos kurstymu.

5. EŽTT praktikoje nurodoma, kad labai svarbu įvertinti asmens kalbos tikslą, ko yra siekiama pareiškimais, ar objektyviai vertinant kalbos tikslas yra kurstyti neapykantą, ar pareiškimai gali prisidėti prie viešų diskusijų, arba kad toks buvo pagrindinis jų tikslas. Kai nenustatomas asmens tikslas kurstyti neapykantą, EŽTT nurodo, koks tada buvo asmens tikslas, pvz. sukritikuoti vieną asmenį dėl jo veiksmų, atskleisti valstybėje esančią problemą. LR teismų praktikoje, išteisinant asmenį, dažnai tik nurodoma, kad asmuo neketino kurstyti neapykantos, bet nevertinama, koks tada suprantamas, pagrįstas asmens pareiškimų tikslas, ar jie galėjo prisidėti prie viešų diskusijų. LR Generalinės prokuratūros rekomendacijos taip pat tik numato, kad svarbu nustatyti asmens tikslą kurstyti neapykantą, bet nenurodoma, kad tikslo nustatymas galėtų apimti ir įvertinimą, koks tada kitas tikslas, jei ne neapykantos kurstymas, egzistavo. Toks tikslo įvertinimas galėtų padėti atmesti neapykantos kurstymo tikslą, arba priešingai, nesant kito suprantamo, pagrįsto tikslo, pareiškimus vertinti kaip asmens norą skleisti neapykantą kurstančias idėjas.

6. Grėsmės, kad pareiškimai gali sukelti diskriminaciją, priešišumą, smurtą prieš tam tikru požymiu išsiskiriančią asmenų grupę, nustatymas tarptautinėje praktikoje įvertinamas ne tik pagal pareiškimų turinį, bet ir atsižvelgiama į auditoriją: kokiai auditorijai skirtas pareiškimas, kaip auditorija supras žinutę. Taip pat, reikia įvertinti, ar visuomenėje jau yra tam tikrų įtampų, susijusių su autoriaus pareiškimais, įvertinti socialinį, istorinį, politinį ir kt. kontekstą, esantį valstybėje. Internetinėje erdvėje esantys pareiškimai, atsižvelgiant į jų didelį prieinamumą, tiek LR, tiek tarptautinėje praktikoje laikoma pavojingesniais. Tačiau, LR praktikoje, nustatant neapykantą kurstančių, idėjų pavojingumą, didelis dėmesys skiriamas

pareiškimų sistemiškumui, nevienkartinio pobūdžio pareiškimams, nes praktikoje pripažįstama, kad tokie pareiškimai laikomi pavojingesniais. EŽTT pripažinto tokį vertinimą netinkamu. Taip pat, LR teismų praktikoje neskiriama pakankamai dėmesio įvertinimui, kaip pareiškimus supras auditorija, koks yra pareiškimų metu valstybėje esantis socialinis, kultūrinis kontekstas - arba jis nevertinamas visai, arba vertinamas kaip nepakankamai įtemptas, nors valstybėje ECRI vertinimu vyrauja neigiama nuomonė prieš tą asmenų grupę. Kitais atvejais, vertinant pareiškimų kontekstą, teigiama, kad asmenys savo veiksmais patys iššaukė neigiamus pareiškimus. EŽTT teigimu, vertinimas, kad aukos pačios iššaukė tokias reakcijas – netinkamas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

KNYGOS, KITI MOKSLINIAI TYRIMAI

1. Abramavičius, Armanas, Rita Aliukonienė, Agnė Baranauskaitė, Egidijus Bieliūnas, Anna Drakšienė, Oleg Fedosiuk, Girius Ivoška, Juozas Nocius, Darius Mickevičius, Ilona Michailovič, Remigijus Mockevičius, Darius Valatkevičius, Jonas Prapiestis, Gintautas Sakalauskas, Edvardas Sinkevičius, Dainius Stasiulis, ir Gintaras Švedas. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
2. *ARTICLE 19: 'Hate Speech' Explained*. London: Free Word Centre, 2015. <https://www.article19.org/data/files/medialibrary/38231/'Hate-Speech'-Explained---A-Toolkit-%282015-Edition%29.pdf>
3. *ARTICLE 19: Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence*. London: Free Word Centre, 2012. <https://www.refworld.org/pdfid/50bf56ee2.pdf>
4. Benesch, Susan, Cathy Buerger, Tonei Glavinic ir Sean Manion. *Dangerous Speech: A Practical Guide*. Dangerous Speech Project, 2018. https://www.researchgate.net/publication/330684579_Dangerous_Speech_A_Practical_Guide
5. Biekša, Laurynas, Monika Frėjutė-Rakauskienė, Ilona Ivašauskaitė, Vilana Pilinkaitė-Sotirovič, Egdūnas Račius ir Karolis Žibas. *Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo vertinimas ir integracijos procesų stebėseną* (Vilnius, Etninių tyrimų institutas, 2016). <http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2013/01/Baigiamoji-ataskaita1.pdf>
6. Brax, David, ir Christian Munthe. *The philosophy of hate crime anthology*. University of Gothenburg, 2011. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 10 d. file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/The_Philosophy_of_Hate_Crime_Anthology_Pt_I-libre-2.pdf
7. *Freedom of Religion or Belief and Security: Policy Guidance*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2019. <https://www.osce.org/odihr/429389>
8. Mendel, Toby. *Study on International Standards Relating to Incitement to Genocide or Racial Hatred*. Toby Mendel: 2006, <http://www.law-democracy.org/wp-content/uploads/2010/07/Hate-Speech-Study.pdf>

9. Mihajlova, Elena, Jasna Bacovska ir Tome Shekerdjiev. *Freedom of expression and hate speech*. Skopje: 2013. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/e/116608.pdf>
10. Mikša, Katažyna, Monika Guliakaitė ir Tomas Vytautas Raskevičius. *Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba: situacijos Lietuvoje apžvalga*. Europos Žmogaus teisių fondas, 2020. EFHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 09 d. <https://lt.efhr.eu/2020/12/10/neapykantos-nusikaltimai-ir-neapykantos-kalba-situacijos-lietuvoje-apzvalga/>
11. Richter, Andrei. „The Relationship between Freedom of Expression and the Ban on Propaganda for War“, iš *European Yearbook on Human Rights*: Wolfgang Benedek ir kt., 496. Intersentia, 2015. <https://www.osce.org/files/f/documents/c/3/168351.pdf>
12. Verkhovsky, Alexander. *Criminal Law on Hate Crime, Incitement to Hatred and Hate Speech in OSCE Participating States*. The Hague, 2016. <https://www.sova-center.ru/files/books/osce-laws-eng-16.pdf>

STRAIPSNIAI MOKSLINIUOSE ŽURNALUOSE

13. Dambrauskienė, Aušra. „Ultima ratio principio samprata“. *Teisė* 97 (2015):117 https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj_u8-f_9envAhVB2SoKHdJgDtAQFjAAegQIAxAD&url=https%3A%2F%2Fwww.zurnalai.vu.lt%2Fteis%2Farticle%2Fdownload%2F9828%2F7817%2F&usg=AOvVaw2YlaNn2yCUUH8SdTn4VeW5

BAIGIAMIEJI DARBAI

14. Sodonis, Šarūnas. „Žmogaus teisės ir sportas“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, (2012), <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjH6bDlGpZvAhXSK3cKHdrqBoIQFjAQegQIBxAD&url=https%3A%2F%2Fvb.mruni.eu%2Fobject%2Felaba%3A2050415%2F2050415.pdf&usg=AOvVaw3MEAoDuRrIbVjIXZ5aBB7t>

INTERNETINIAI TINKLALAPIAI, SVETAINĖS

15. „Birutė Sabatauskaitė: neapykantą kurstantys komentarai nėra tik pasikarščiavimas“. Lygių galimybių inspektoriatas tarnyba. Žiūrėta 2021 m. vasario 06 d. <https://www.lygybe.lt/lt/birute-sabatauskaite-neapykanta-kurstantys-komentarai-nera-tik-pasikarsciavimas>
16. „European Commission against Racism and Intolerance“. COE. Žiūrėta 2021 m. sausio 31 d. <https://rm.coe.int/leaflet-ecri-2019/168094b101>
17. „Institucinis atsakas į neapykantos kalbos reiškinių Lietuvoje: nepriklausoma apžvalga“. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Žiūrėta 2021 m. balandžio 20 d. <https://lygybe.lt/data/public/uploads/2021/03/institucinis-atsakas-i-neapykantos-kalbos-reiskini-lietuvoje-nepriklausoma-apzvalga.pdf>
18. „Human Rights Treaty Bodies - Individual Communications“. United Nations Human Rights office of the high commissioner. Žiūrėta 2021 m. sausio 17 d. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/TBPetitions/Pages/IndividualCommunications.aspx#procedureCERD>
19. Mindaugas Jackevičius. „Dėl žiniasklaidos publikacijų V. Garastas kreipėsi į etikos sargus“. Delfi. Žiūrėta 2021 m. balandžio 19 d. <https://www.delfi.lt/verslas/medija/del-ziniasklaidos-publikaciju-vgarastas-kreipesi-i-etikos-sargus.d?id=19524783>
20. Navickienė, Žaneta ir Vilius Velička. „Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizės ataskaita“. VRM. žiūrėta 2021 m. kovo 09 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Neapykantos_nusikaltimu_tyrimas_Ataskaita_2019.pdf
21. „Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai“. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 10 d. <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf>
22. „Neapykantos nusikaltimai nesitraukia iš internetinės erdvės“. Mano teisės. Žiūrėta 2021 m. kovo 23 d. <https://manoteises.lt/straipsnis/neapykantos-nusikaltimai-nesitraukia-internetines-erdves/>
23. „Prieglobstis Lietuvoje 2016 metais“. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Žiūrėta 2021 m. kovo 29 d. https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/Statistika/Prieglobstis/Metin%C4%97s%20ataskaitos/2016_PRS_ataskaita.pdf
24. „Priverstinio perkėlimo mastas pasiekė rekordines aukštumas – 1 iš 113 žmonių yra paveiktas“. UNHCR Lietuva. Žiūrėta 2021 m. kovo 29 d., <https://www.unhcr.org/neu/lt/list/about-us-lt/statistics-lt>

25. „Status of Ratification Interactive Dashboard. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination“. United Nations Human Rights office of the high commissioner. Žiūrėta 2021 m. sausio 17 d. <https://indicators.ohchr.org/>
26. Tarlach McGonagle. „The Council of Europe against online hate speech: Conundrums and challenges“. Universiteit van Amsterdam. Žiūrėta 2021 m. vasario 12 d. <https://dare.uva.nl/search?identifier=7333f349-e2ed-4f38-9196-55484dc9ec4c>
27. „Tolerance and non-discrimination“. OSCE. Žiūrėta 2021 m. vasario 04 d. <https://www.osce.org/odihr/tolerance-and-non-discrimination>
28. „Who we are: an overview“. United Nations Human Rights office of the high commissioner. Žiūrėta 2021 m. sausio 31 d. <https://www.ohchr.org/EN/AboutUs/Pages/WhoWeAre.aspx>
29. Živilė Banytė. „Skandalingo Gražulio šokio atgarsiai atsirito iki Seimo: elgesys bus svarstomas komisijoje, parlamento vadovė – nemaloniai nustebinta“. LRT. Žiūrėta 2021 m. kovo 10 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1386520/skandalingo-grazulio-sokio-atgarsiai-atsirito-iki-seimo-elgesys-bus-svarstomas-komisijoje-parlamento-vadove-nemaloniai-nustebinta>
30. „Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos 2016 metų veiklos ataskaita“. LRS. Žiūrėta 2021 m. kovo 23 d. https://www.lrs.lt/apps3/1/5643_2017_03_31%20ZEIT%202016%20metu%20veiklos%20ataskaita.pdf

TEISĖS AKTAI, INSTITUCIJŲ PRIIMTI DOKUMENTAI, REKOMENDACIJOS

31. „Alternative report. Prepared for the Committee on the Elimination of Racial Discrimination. On the occasion of its review of Lithuania’s ninth to tenth periodic reports of States parties under the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial“. Europos žmogaus teisių fondas. žiūrėta 2021 m. vasario 09 d. https://lt.efhr.eu/download/CERD-shadow-report_EFHR_LCHR_2019.04.04.pdf
32. „Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General“. Human Rights Council. Žiūrėta 2021 m. sausio 31 d. <https://www.ohchr.org/EN/Issues/FreedomOpinion/Articles19-20/Pages/Index.aspx>

33. „Committee on the Elimination of Racial Discrimination General recommendation No. 35. Combating racist hate speech“. OHCHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 12 d. <https://www.refworld.org/docid/53f457db4.html>
34. „Concluding observations on the combined ninth and tenth periodic reports of Lithuania“. Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 15 d. <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/G1915420.pdf>
35. „ECRI General Policy Recommendation N°1 on combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance“. COE. Žiūrėta 2021 m. vasario 02 d. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.1>
36. „ECRI General Policy Recommendation N°7 (revised) on national legislation to combat racism and racial discrimination“. COE. Žiūrėta 2021 m. vasario 02 d. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.7>
37. „ECRI General Policy Recommendation N°9 on the fight against antisemitism“. COE. Žiūrėta 2021 m. vasario 02 d. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.9>
38. „ECRI General Policy Recommendation N°15 on Combating Hate Speech“. COE. Žiūrėta 2021 m. vasario 02 d. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.15>
39. „ECRI Report on Lithuania (fifth Monitoring Cycle)“. COE. Žiūrėta 2021 m. vasario 07 d. <https://rm.coe.int/fifth-report-on-lithuania/16808b587b>
40. „ECRI Report on Lithuania (fourth monitoring cycle)“. European Commission against Racism and Intolerance. Žiūrėta 2021 m. sausio 17 d. <https://rm.coe.int/fourth-report-on-lithuania/16808b5878>
41. „European Commission for Democracy through Law. Report on the relationship between freedom of expression and freedom of religion: the issue of regulation and prosecution of blasphemy, religious insult and incitement to religious hatred“. COE. Žiūrėta 2021 m. vasario 04 d. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)026-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)026-e)
42. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“. Eur-Lex. Žiūrėta 2021 m. vasario 04 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=GA>

43. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. LRS. Žiūrėta 2021 m. sausio 19 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>
44. „Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos“. Lietuvos Respublikos prokuratūra. Žiūrėta 2021 m. vasario 09 d. https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf
45. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. vasario 09 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>
46. „Baudžiamojo kodekso 169, 170 ir 170(1) straipsnių pakeitimo įstatymo projektas“. LRS. Žiūrėta 2021 vasario 09 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d7ee8c30147a11e7b6c9f69dc4ecf19f>
47. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2021 m. vasario 06 d. <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
48. „Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. vasario 06 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.222522>
49. „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. vasario 07 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/MEIOcawvts>
50. „Report of the OSCE-ODIHR Expert Meeting. Incitement to Hatred vs. Freedom of Expression: Challenges of combating hate crimes motivated by hate on the Internet“. OSCE. Žiūrėta 2021 m. vasario 04 d. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/5/68750.pdf>
51. „Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija“. Eur-Lex. Žiūrėta 2021 m. vasario 04 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>
52. „Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo“. LRS. Žiūrėta 2021 m. sausio 16 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.64266>
53. „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. sausio 10 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>
54. „Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto fakultatyvus protokolą“. LRS. Žiūrėta 2021 m. sausio 15 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174849?jfwid=8oekcfybz>
55. „Working Definition of Holocaust Denial and Distortion“. International Holocaust Remembrance Alliance. Žiūrėta 2021 m. vasario 19 d.

https://www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/ihra_working_definition_of_holocaust_denial_and_distortion_final.pdf

56. „Žurnalistų etikos inspektorė: kritika, žodžio laisvė ir neapykantos kalba nėra tas pats“. ŽEIT. Žiūrėta 2021 m. vasario 07 d. <http://zeit.lt/lt/naujienos/zurnalistu-etikos-inspektore-kritika-zodzio-laisve-ir-neapykantos-kalba-nera-tas-pats/566>

57. „Žurnalistų etikos inspektorius sprendimas dėl krikščioniškosios kultūros instituto vykdomos kampanijos prieš „Baltic pride“ eitynes: platintais lankstinukais viešai paskleistos informacijos bei kki.lt/portfolio/peticija/ esančios viešosios informacijos“, ŽEIT. Žiūrėta 2021 m. vasario 07 d. <http://www.zeit.lt/data/public/uploads/2019/06/gm-kki.pdf>

58. „2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis“. Eur-lex. Žiūrėta 2021 m. vasario 04 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32008F0913>

59. „2010 m. kovo 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo“. Eur-Lex. Žiūrėta 2021 m. vasario 04 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32010L0013>

TEISMINIŲ INSTITUCIJŲ PRAKTIKA

60. „Alytaus rajono apylinkės teismo 2012 m. spalio 03 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-507-319/2012“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 27 d. <https://eteismai.lt/byla/31580255403891/1-507-319/2012>

61. „Alytaus apylinkės teismo 2018 m. gegužės 03 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-412-224/2018“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 27 d. <https://eteismai.lt/byla/197157623897330/1-412-224/2018>

62. „Case of Aksu v. Turkey (Applications nos. 4149/04 and 41029/04), 15 March 2012“. ECtHR. Žiūrėta 2021 sausio 30 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%5D%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-109577%22%5D%7D>

63. „Case of Animal Defenders International v. the United Kingdom (Application no. 48876/08), 22 April 2013“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 10 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-119244%22%5D%7D>

64. „Case of Arslan v. Turkey (Application no. 23462/94), 8 July 1999“. ECtHR. Žiūrēta 2021 m. vasario 22 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58271%22%5D%7D>
65. „Case of Atamanchuk v. Russia (Application no. 4493/11), 11 February 2020“. ECtHR. Žiūrēta 2021 m. vasario 10 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-200839%22%5D%7D>
66. „Case of Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (Application no. 72596/01), 4 November 2008“. ECtHR. Žiūrēta 2021 m. kovo 21 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22%22CASE%20OF%20BALSYT%20C4%20v.%20LITHUANIA%22%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-89307%22%5D%7D>
67. „Case of Beizaras and Levickas v. Lithuania (Application no. 41288/15), 14 January 2020“. ECtHR. Žiūrēta 2021 m. sausio 25 d. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200344>
68. „Case of Delfi AS v. Estonia (Application no. 64569/09), 16 June 2015“. ECtHR. Žiūrēta 2021 m. vasario 10 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-155105%22%5D%7D>
69. „Case of Ergin v. Turkey (no. 6) (Application no. 47533/99), 4 May 2006“. ECtHR. Žiūrēta 2021 m. vasario 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-75327%22%5D%7D>
70. „Case of Incal v. Turkey (Application no. 22678/93), 9 June 1998“. ECtHR. Žiūrēta 2021 m. vasario 22 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58197%22%5D%7D>
71. „Case of Jersild v. Denmark (Application no. 15890/89), 23 September 1994“. ECtHR. Žiūrēta 2021 m. vasario 16 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Jersild%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-57891%22%5D%7D>
72. „Case of Karaahmed v. Bulgaria (Application no. 30587/13), 24 February 2015“. ECtHR. Žiūrēta 2021 m. sausio 30 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-152382%22%5D%7D>
73. „Case of Karataş v. Turkey (Application no. 23168/94), 8 July 1999“. ECtHR. Žiūrēta 2021 m. vasario 22 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58274%22%5D%7D>

74. „Case of Klein v. Slovakia (Application no. 72208/01), 31 October 2006“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 22 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-77753%22%5D%7D>
75. „Case of Otto-Preminger-Institut v. Austria (Application no. 13470/87), 20 September 1994“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57897%22%5D%7D>
76. „Case of Pastörs v. Germany (Application no. 55225/14)“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. kovo 01 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-196148%22%5D%7D>
77. „Case of Sekmadienis Ltd. v. Lithuania (Application no. 69317/14), 30 January 2018“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-180506%22%5D%7D>
78. „Case of Vejdeland and others v. Sweden (Application no. 1813/07), 9 February 2012“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 19 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22vejdeland%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-109046%22%5D%7D>
79. „Case of Wingrove v. the United Kingdom (Application no. 17419/90), 25 November 1996“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58080%22%5D%7D>
80. „Case of Vona v. Hungary, (Application no. 35943/10)“. ECtHR. Žiūrėta kovo 05 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-122183%22%5D%7D>
81. „Case of Zana v. Turkey (Application no.18954/91)“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. kovo 20 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58115%22%5D%7D>
82. „Decision as to the admissibility of Mark Anthony Norwood against the United Kingdom (Application no. 23131/03), 16 November 2004“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 23 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-67632%22%5D%7D>
83. „Decision as to the admissibility, Pavel Ivanov against Russia (Application no. 35222/04), 20 February 2007“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 14 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-79619%22%5D%7D>
84. „Decision Carl Jóhann Lilliendahl against Iceland (Application no. 29297/18), 12 May 2020“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-203199%22%5D%7D>
85. „Decision of Dieudonné M'BALA M'BALA against France (Application no. 25239/13), 20 October 2015“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 14 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-160358%22%5D%7D>

86. „Decision of Garaudy v. France [translation-extract] (Application no. 65831/01), 24 June 2003“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 17 d. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%2265831/01%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22ADMISSIBILITY%22\],%22itemid%22:\[%22001-23829%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%2265831/01%22],%22documentcollectionid%22:[%22ADMISSIBILITY%22],%22itemid%22:[%22001-23829%22]})
87. „Decision of Josip Šimunić against Croatia (Application no. 20373/17), 22 January 2019“. ECtHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 22 d. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-189769%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-189769%22]})
88. „Human Rights Committee case of Malcolm Ross v. Canada (communication No. 736/1997), 18 October 2000“. OHCHR. Žiūrėta 2021 m. kovo 07 d. <https://juris.ohchr.org/Search/Details/902>
89. „Human Rights Committee case of Mohamed Rabbae, A.B.S and N.A. Netherlands (communication No. 2124/2011), 14 July 2016“. OHCHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 11 d. <https://juris.ohchr.org/Search/Details/2153>
90. „Human Rights Committee case of Robert Faurisson v. France (communication No. 550/1993), 8 November 1996“. OHCHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 23 d. <https://juris.ohchr.org/Search/Details/654>
91. „Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-530/2017“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 18 d. <https://eteismai.lt/byla/87520175886177/1A-531-530/2017>
92. „Kauno apygardos teismo 2017 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-594/2017“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 25 d. <https://eteismai.lt/byla/94210612308655/1A-9-594/2017>
93. „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 18 d. <https://eteismai.lt/byla/122595490995132/1A-131-579/2019>
94. „Kauno apylinkės teismo 2015 m. spalio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1994-246/2015“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 27 d. <https://eteismai.lt/byla/61364910350546/1-1994-246/2015>
95. „Kėdainių rajono apylinkės teismo 2016 m. rugpjūčio 02 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-250-673/2016“ ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 19 d. <https://eteismai.lt/byla/204681613220877/1-250-673/2016>
96. „Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. liepos 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151-360/2017“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 16 d. <https://eteismai.lt/byla/216931632101862/1A-151-360/2017#>

97. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-136/2010“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 28 d. <https://eteismai.lt/byla/179755199611544/3K-3-136/2010>
98. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 d. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 13 d. <https://eteismai.lt/byla/176249212814226/2K-677/2012>
99. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 01 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 25 d. <https://eteismai.lt/byla/268546966545521/2K-86-648/2016>
100. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 03 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206-693/2017“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 16 d. <https://eteismai.lt/byla/6682716879730/2K-206-693/2017>
101. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2018“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 17 d. <https://eteismai.lt/byla/132265600987849/2K-91-976/2018>
102. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 06 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293-788/2018“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 13 d. <https://eteismai.lt/byla/278248162686377/2K-293-788/2018?word=vilius%20sutkus>
103. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-261-489/2018“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 15 d. <https://eteismai.lt/byla/209205775881761/2K-261-489/2018>
104. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutarimas Nr. KT14-N6/2019, dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. sausio 12 d. nutarimo Nr. XIII-1022 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinosios tyrimo komisijos sudarymo ir pavedimo jai atlikti Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos valdymo, finansinės ir ūkinės veiklos parlamentinį tyrimą“ (su 2018 m. rugsėjo 20 d. pakeitimu) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LR KT. Žiūrėta 2021 m. vasario 06 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1931/content>
105. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „dėl užsieniečių teisinės padėties“ 43 straipsnio 1 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Nr. KT3-N1/2019. LR KT. Žiūrėta 2021 m. vasario 06 d., https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2019/01/2019-01-11_kt3-n1.pdf

106. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. kovo 05 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-395-1021/2018“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 27 d. <https://eteismai.lt/byla/192128283876873/1-395-1021/2018?word=primy%C5%BEt>
107. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 25 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1245-537/2018“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 27 d. <https://eteismai.lt/byla/102673546879208/1-1245-537/2018?word=BK%20170>
108. „Mohammed Hassan Gelle v. Denmark, Communication No. 34/2004, CERD opinion, 6 March 2006“. OHCHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 19 d. <https://juris.ohchr.org/Search/Details/1737>
109. „Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-276-337/2016“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 16 d. <https://eteismai.lt/byla/30922271637303/1A-276-337/2016>
110. „Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-33-491/2017“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 18 d. <https://eteismai.lt/byla/245568924737911/1A-33-491/2017>
111. „Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. gegužės 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-155-334/2016“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 18 d. <https://eteismai.lt/byla/53929303364439/1-155-334/2016>
112. „Saada Mohamad Adan v. Denmark, Communication No. 43/2008, CERD opinion, 13 August 2010“. OHCHR. Žiūrėta 2021 m. vasario 12 d. <https://juris.ohchr.org/Search/Details/1724>
113. Vilniaus apygardos teismo 2013 m. gegužės 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-371-209/2013“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 25 d. <https://eteismai.lt/byla/172312185124941/1S-371-209/2013>
114. „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1377-487/2015“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 02 d. <https://eteismai.lt/byla/50991858308776/1S-1377-487/2015>
115. „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-157-628/2015“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 15 d. <https://eteismai.lt/byla/110898945607078/1S-157-628/2015>
116. „Vilniaus apygardos teismo 2016 m. birželio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-35-562/2016“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 11 d. <https://eteismai.lt/byla/7838190278471/1A-35-562/2016>

117. „Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gegužės 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-335-209/2016“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 18 d. <https://eteismai.lt/byla/155879359930251/1A-335-209/2016>
118. „Vilniaus apygardos teismo 2017 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-94-1020/2017“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 28 d. <https://eteismai.lt/byla/212027335578215/1S-94-1020/2017>
119. „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-452-898/2019“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 13 d. <https://eteismai.lt/byla/25205509039906/1A-452-898/2019>
120. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. liepos 04 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1433-276/2018“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. vasario 25 d. <https://eteismai.lt/byla/8097470185809/1-1433-276/2018>
121. „Vilniaus miesto apylinkės 2019 m. vasario 18 d. teismo nuosprendis Nr. 1-61-908/2019“. ETeismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 28 d. <https://eteismai.lt/byla/248581747103191/1-61-908/2019?word=hyper%20rimi>

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe analizuojami Lietuvos Respublikos teismų praktikoje nustatomi neapykantos kurstymo nusikalstamos veikos sudėties požymiai, šių požymių aiškinimo atitikimas tarptautinei praktikai. Tyrimo tikslas pateikti tarptautinėje praktikoje suformuotus neapykantos kurstymo požymius, juos paaiškinti remiantis tarptautinių teisminių ir kitų institucijų praktika, rekomendacijomis, bei palyginti su Lietuvos Respublikos teismuose formuojama praktika. Išanalizavus nacionalinę praktiką prieita išvadų, kad neapykantos kurstymo požymių aiškinimas ne visuomet atitinka tarptautinius standartus, kadangi, vien tam tikru požymiu pasižyminčios asmenų grupės viešo įžeidimo, menkinimo, žeminimo, neigiamų stereotipų formavimo dažnai nepakanka, kad asmuo būtų pripažintas įvykdęs nusikalstamą veiką, jei tiesiogiai nekursto naudoti fizinį smurtą prieš šiuos asmenis. Tai lemia Lietuvos Respublikos teismų praktikoje suformuotas pareiškimų sistemiškumo reikalavimas, tiesioginės konkretizuotos tyčios reikalavimas, netinkamas įžeidžiančio, žeminančio pareiškimų turinio vertinimas ir kt.

Raktiniai žodžiai: neapykantos kurstymas; asmenų lygiateisiškumas; valstybės pareiga apsaugoti asmenis nuo diskriminacijos; saviraiškos laisvės ribos.

ANNOTATION

This Master's final thesis analyses the constituent characteristics of the crime of incitement to hatred, identified in the court practice in the Republic of Lithuania, and the compliance of the interpretation of these characteristics to the international practice. The purpose of the study is to provide characteristics of incitement to hatred, developed in the international practice, explain them based on the practice and recommendations, applied by international court and other institutions, and compare them to the practice, developed by the courts of the Republic of Lithuania. The analysis of the international practice brought to a conclusion that the interpretation of individual characteristics of incitement to hatred does not always comply with the international standards since a single characteristic of an insult, humiliation, demeaning or negative stereotype formation of a certain group of persons is often not enough for a person to be found guilty of criminal offence if he or she does not incite physical violence against these persons. This is determined by the requirement of systematic statements, requirement of direct specific intent, improper evaluation of the insulting, humiliating content of a statement, etc.

Key words: incitement to hatred; equality of persons; state duty to protect persons from discrimination; the limits of freedom of self-expression.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe „Neapykantos kurstymo kvalifikavimas tarptautinėje ir nacionalinėje praktikoje“ analizuojama Lietuvos Respublikos teismų praktika siekiant įvertinti, ar nacionalinėse teisminėse institucijose esantis neapykantos kurstymo požymių aiškinimas, pilnai atitinka tarptautinių institucijų praktiką, rekomendacijas. Baigiamojo darbo struktūra atitinka suformuotus tyrimo uždavinius. Todėl pirmiausiai, primoje baigiamojo darbo dalyje, nurodomos tyrimui aktualios, neapykantos kurstymą reguliuojančios, tarptautinės sutartys, kurių privalomumą yra pripažinusi Lietuvos Respublika, ES teisės aktai, kitų tarptautinių institucijų dokumentai, nurodomas Lietuvos Respublikoje esantis reguliavimas, apibūdinama tarptautinio ir nacionalinio reguliavimo reikšmė.

Antra baigiamojo darbo dalis yra suskirstyta į keturis poskyrius, kuriuose analizuojami svarbiausi neapykantos kurstymo požymiai. Kadangi neapykantos kurstymas yra atliekamas viešais pareiškimais ar veiksmais, todėl pirmasis požymis, analizuojamas baigiamajame darbe, tai viešumo požymis. Vadovaujantis tarptautinių institucijų praktika paaiškinama, kokiais atvejais pareiškimai, veiksmai, kvalifikuojant neapykantos kurstymą, atitinka šį požymį. Prieita išvados, kad Lietuvos Respublikos praktikoje esantis viešumo požymio aiškinimas gana platus, palieka neaiškumo. Didžiausias dėmesys skiriamas negatyvumo, diskriminacijos požymių, nukreiptų prieš atitinkamą asmenų grupę, autorius pareiškimuose ar veiksmuose įvertinimui, kas pagal tarptautinę praktiką yra vienas pagrindinių neapykantos kurstymo požymių. Įvertinus Lietuvos Respublikos teismų praktiką prieita išvados, kad Lietuvos Respublikos teismų praktikoje dažnai nepakanka vien įžeidžiančių, žeminančių, pareiškimų, jei tiesiogiai neraginama smurtauti prieš asmenis, nors tokia kalba yra nemažiau žalinga, ir tarptautinėje praktikoje vertinama taip pat rimtai, kaip kvietimas smurtauti. Trečias poskyris skirtas subjektyviųjų neapykantos kurstymo požymių įvertinimui. Lietuvos Respublikos teismų praktikoje suformuotas tiesioginės konkretizuotos tyčios reikalavimas, dėl ko asmens tyčia kurstyti neapykantą sunkiau įrodoma, nei tarptautinėje, dažnai nevertinamas asmens pareiškimų tikslas. Paskutinis požymis – pavojingumas, kurio nacionalinėje praktikoje dažnai nepasiekia vienkartinio pobūdžio pareiškimai, nors pareiškimų pasikartojimas neturėtų būti vienas iš nusikalstamos veikos kvalifikavimo požymių. Be to, tarptautinėje praktikoje vertinama, kaip pareiškimą priims auditorija, kuriai jis skirtas, o nacionalinėje praktikoje į tai beveik neatsižvelgiama.

SUMMARY

The Master's final thesis on 'Qualification of Incitement to Hatred in International and National Practice' analyses court practice in the Republic of Lithuania with the purpose to assess if the explanation of the characteristics of incitement to hatred, applied at national legal institutions is fully compliant with the practice and recommendations of international institutions. The structure of the final thesis represents the tasks of the research. Therefore, the first part of the thesis indicates international agreements, regulating incitement to hatred and relevant to the research, the binding nature of which has been recognised by the Republic of Lithuania, EU legislation, documents of other international institutions, indicates the regulation, applicable in the Republic of Lithuania, describes the significance of international and national regulation.

The second part of the final thesis is divided into four subsections, which analyse the major characteristics of incitement to hatred. Since incitement to hatred is conducted by public statements or actions, the first characteristic, analysed in the final thesis, is publicity. The statements and actions that qualify as incitement to hatred and comply with this characteristic are listed based on the practice, applied by international institutions. A conclusion has been made that the interpretation of publicity, established in the Lithuanian court practice, is rather wide and unclear. The most attention is focused on the assessment of the characteristics of negativity and discrimination against a certain group in the author's statements or actions, which is one of the major characteristics of incitement to hate according to the international practice. The analysis of the court practice in the Republic of Lithuania has shown that insulting and demeaning statements that do not incite direct violence against a certain group are often not enough in the Lithuanian court practice, although such language is as harmful and taken as seriously as incitement to violence by the international practice. The third subsection is dedicated to the assessment of the subjective characteristics of incitement to hatred. The requirement of direct specific intent, developed by the Lithuanian court practice, which makes it more difficult to prove a person's intention to commit a crime than in the international practice and the purpose of the person's statement often remains unconsidered. The last characteristic is danger and most of the one-time statements, encountered in the national practice do not have it, although repetitive cases of individual statements should not be considered as one of the qualifying characteristics of a criminal offence. Moreover, the international practice considers how a certain statement is received by the target audience, which is nearly not considered in the national practice.